

**17 NİSAN: Köy
Enstitüleri Bayramı**

**Eğitimde
Kapitülasyon**

Yazan: Dr. Fay KIRBY

(ARKA SAYFADA)

TÜRK İSCİSİ YENİ BİR YOLUN BASINDA..

OKUYUCU'DAN YÖNE

Yarının köy Enstitüleri

Köy Enstitüleri konusunda, bugüne kadar çok şey söylenmiş, yazılmıştır. Biz bu yazımızda, dünün dedikodularından çok, yarının üzerinde duracak, «olması gerekeni» söz konusu edeceğiz.

Hukuki kuruluşları 17 Nisan 1940 tarih ve 3803 sayılı kanuna dayanan bu kurumların fikri kuruluş hazırlığı, 1933-36 senelerine kadar iner. Bu tarihlerde köy öğretmen-çiftçi temini ve halk eğitiminin kısa yoldan ve az masrafla sağlanması düşüncesiyle öğretmen kursları açılmıştı. İş eğitimi temel ilke sayan bu kurumlar, sonradan Köy Enstitülerinin kuruluşu da faydalanılan deney vazifesi görmüşlerdir. Köy Enstitüleri bir akın topluluğunun alt yapısının değiştirilmesini amaç edinen kurumlardır. Şekil doğru olmanın verdiği her türlü geriliktan silkinmiş uyandırmaya çalışacak «iş ve eseri» ana amaç edinmekten ibarettir. Halka devrimler mal etmenin başka yolu yoktu. Sosyal değişimler, birkaç kanun çıkarmakla sağlanamazdı. Sosyal yapının, toplumun değişmesi toplumsal yaşayışın değişimine bağlıdır, kanunlara değil. Köy Enstitüleri işe bu ihtiyaçtan doğmuştur. Fakat halk düşmanları, 67 sene içinde, halka doğru, halk için olan bu hareketi durdurmayı başarmışlardır.

Eğitimimizin tam bir sistemsizlik ve keşmekeş içinde olduğu, genel olarak kabul edilmektedir. 15.000 den fazla köyümüzde okul yoktur. Okuma imkânına sahip olanlar bazı şanslı köylü çocukları ile kasaba ve şehirden çocuklarıdır. İlk okul dahil eğitim kurumlarımızda, üretimle, işle ilgili olmayan uygun deyimlerle «salon kültürü» verilir. Bu, on dokuzuncu yüzyıl Fransız burjuvazisinin gereklerini karşılayan bir sistemdir. Yeteneğe göre meslek seçimi, okulda kazananın hayatta uygulanması, üretim, iş eğitiminin, alışkanlığın kazandırılması, henüz Köy Enstitüleri denemesi bir tarafa — eğitimcilerimizin düşünemediği hususlardır. Okullarımız, Üniversitelerimiz, bugün bile, (Devlet kapısında) masa memuru yetiştirmektedirler. Diploma gışelerinden farksız dağıtık ve sistemsiz olan rastgele girilen okulların, bu devrin ihtiyaçlarını

karşılamadığı ortadadır.

Üzerinde durulması gerekli çok önemli bir konu da, okul-öğretmen ihtiyacının tam olarak karşılandığı yerlerde, okuma-yazma problemi yüzde yüz halledilmiş midir? Yazık ki hayır! Evet, hayır! Eğitim konusu, kökleri sosyal ve ekonomik nedenlere dayanan karmaşık bir problemdir. Eğitimle birlikte «iş» «üretim» ele alınmalı, eğitim, kuru ve mantıksız bir amaç olmaktan kurtarılacak modern, uygar insan için bir başarı «aracı» olarak ele alınmalıdır.

Bir «lüks» olarak, bir fantezi olarak alınca, yoksul, aç, günlük derterleri içinde, tabiatla tek başına başmak bir şekilde boğuşan kimseler için eğitim gereksizdir. Yıllar yılı kaderlerine terk edilen kimselere, Annibalın seferleri ya da bilmem hangi devletin iklimi yerine başka şeyler verilmelidir ki onlar da okula gitmeyi an-garya kabul etmesin. seve rek koşsunlar.

O halde ne yapılmalıdır? Bizde ilköğretim süresi kısa ve verimsizdir. Okuma yazma ve basit aritmetik öğretilen, ilköğretim zamanı birşey bilmez. Bildiğini uygulayamaz, unuttur. Çevre ortaçağ öncesi bir hayat yaşamaktadır çünkü. Köylerde ve belirli bölgelerde uygulanmak şartıyla «Köy Temel Kolejlere» açılmalıdır. Bu okullar, iş eğitimi ve yeteneğe göre ayırım esasıyla çalışmalı ve 7-10 yaşında ilkö-

kul çağındaki çocuklara 10-12 sene eğitim verilmelidir. Bu okullar, çocukları, yeteneklere göre, akademik ve teknisyen olacak şekilde ayırmalı ve bu şekilde eğitmelidir. Bu ayırım sonunda rastgele değil, tam bir eşitlikle ve becerikliliklerine göre hayata atılacaklardan kurulu bir düzen halinde, çok değişik olacaktır. Bu ayırmadan sonra akademisyenlere 3 yıl ilgili konularda temel kültür verilerek Üniversite kapıları açılmalı, diğer meslek guruplarına ayrılanlar da, basit olmasın staj devrelerinde sonra «üretim» «çalışma ya» gönderilmelidirler. Bu okullarda, emek ve iş emek sası alınmalıdır.

Tekrar edelim, ilköğretim devresini içine alacak ve zorunlu tutulacak olan bu eğitim şekli, geçekten faydalı olacaktır. Anayasamızın söz konusu ettiği «eğitim hakkı» kütümlere ancak bu şekilde verilebilir. Bundan başka bizde ilköğretim süresi çok kısadır ve ilköğretim mi, orta öğretim gibi ve rimsiz kuru bilgi ile durulmuştur. Gerçekten başarılı, iş görebilen hayata adanmış ancak bahsedilen şekilde yetiştirilebilir. Demokrasinin, kalkınmanın tekniğinin ana amacı insanıdır. Ama unutulmamalıdır, bunların «aracı» da insanıdır. Bu aracın sağlam ve kusursuz olması tek kefil me ile Türk toplumunu «çağdaş» uygarlık düzeyine çıkarır, eğitimimizi sisteme kavuşturur.

Ütopya kabul edilmemesi gerekli «Köy Kolejlere» finansmanı işgücünden faydalanılarak ve — la boratıvarsız, öğretmensiz, kırtasiyecilikle boğulmuş okullar yerine — sarfedilecek bir miktar para ile kaliteli karşılanabilir. Yeter ki, düşünelim, halkçı, toplumsal olalım ve cesaretle mertçe uygulamaya alanıya koyalım. Ne gezer? Biz hâlâ havada su döğüyoruz. Bir kurumdan yetişenleri, hayatları boyunca ona bağlamak ve kurumlar arasında rekabeti ve yarışa teşvikle, yükümlülüğü, (mceburlu hizmet) Kolejlere karşı sorumluluk şeklinde zümleler. Personel ise aslında vardır. Binlerce Enstitü çıkışı öğretmen ve bu okullarda çalışan eğitimci vardır.

İyi niyetle işe girişilmesini istiyoruz beyler. suyun üst kısımlarındaki dalgalanmaları bir tarafa atın ve onun alt katlarına inin. halka inin halka! Belki pek zarif gelmez, zevkinizi okşamaz ama, asıl zevk odur. Yeter ki duyabilmeyi anlayabilmeyi. Bu halk kervanına tepeden bakmıyanları, kendisi için uğraşanları, her zaman başta edecektir. Onu gericiye, urkçıya, sömürücüye terk etmeyelim. Ama ne yazık ki bu gün gerçek halk düşmanıdır halka daha yakın duruyorlar!..

Yakup TURAN

(Köy Enstitüsü Mezunlarından)

Açık mektup

Öğretmen dergisi sahibi Sayın Selâhattin Arıkan:

Bir meslek dergisi olan derginizi izlemekteyim. Fakat ne zaman elime gelse, almanla atman bir oluyor. Çünkü; hemen her sayısında politikadan söz ediyorsunuz, — sizin deyiminizle — bazı yayınların sola meyilli olduklarından yakınıyorsunuz. Özellikle; Yön, imece, Öncü üzerinde fazla durarak, açıkça yurdumuzu tehlikeye götürdüklerine değiniyorsunuz. Oysa, bu yayın organları — benim ve çevremdeki aydınların açısından — en çok yararlı olanlardır. Acaba size göre solculuk; topluluğu aydınlatmak, köylerimizi kalkındırmağa çalışmak, bilgiye işi kavuşturmak, emekçilerin emeklerinin karşılığını alabilmesi için uğraşmak, sömürgecilere, çıkarıcılar fırsat vermemek midir? Vatanda sosyal adaleti sağlamak için çalışmak, her Vatandaşın — Anayasa çerçevesinde — bütün haklarından faydalanmalarını sağlamak çabaları mı solculuktur? Eğer böyle ise çoğunluk buna çoktan taraftardır. Hem siz ikide bir söz konusu ettiğiniz solculuğu bize açıklasınız da, biz de solda mıyız, sağda mıyız anlasak ya!

Sonra siz, neden Köy Enstitülerinne düşman görünüyorsunuz, kötülleme çabası harcıyorsunuz, Köy Enstitüsü çıkışlılara çatmaya yelteniyorsunuz? Örneğin Federasyon başkanımızın tutumuna, sebepsiz yere karışıyor, bir delikanlı diye bahsedip gözden düşürmeye çalışıyorsunuz.

Bir delikanlının başkan olması size dokunuyor mu yoksa?

Köy Enstitülerini, komünistlikle de itham ediyorsunuz. Acaba Köy Enstitülerinden kaç tane Vatan haini çıktı gösterir misiniz?

Daha sonra, Köy Enstitüsü çıkışlıları ikilik yaratmakla suçluyorsunuz. Fakat bu tutumunuzla asıl siz ikilik yarattığınızın farkında mısınız? Bir gövde gösterisi olarak vasıflandırığınız büyük Ankara mitinginde ki dövizlere bakınız: «Öğretmen Atatürkçüdür», «Uyş turan eğitime paydos», «en çok çalışan, en az alan Öğretmen», «Hep kardeşiz güzel, biraz da köye gel...» Bunların hangisi ikilik yaratıyor, hangisinde solculuk var, hangisi haksız, söylemişiniz lütfen?..

Köyü kalkındırmağa, Vatanı kalkındırmağa demektir. Bu da büyük Şehirlerdeki medeniyeti, mutluluğu götürüp, her yer böyle sanmak la olmaz. Masa başından söylemekle değil, köye — gerçeğe inmekle olur.

Sayın Arıkan, size öğüt veriyorum değilim. Ama, bu akımdan; gerçeği görmek ten, köyü uyarmaktan, haklarımızı aramamızdan, rahatsızlığımızın kaçacağından korkmıyayım! Ve bunu gurur meselesi kabul etmeyiniz. Artık sen — ben şeklindeki davranışlardan geçelim de bir bütün olmanın faydasına erişelim!. Saygılarımla.

Necati KARABULUT

(Öğretmen — AĞLASUN)

Sabah

yemeği

— Mutlu'lara ithaf —

Hayatlarını odunculukla kazanan iki kişiden biri, sabahın çat ayazında toprağın altına doğru uzanan kütüğün kolunu kesmiye çalışıyordu. Binbir zorlukla kütüğü çukurdan çıkararak yamaçtaki arkadaşına seslendi:

«— Loo Anğaradalar sabanan ne yer?»

Kayalıklar arasındaki kazmanın tıkdısı kesildi ve bir ses:

«— Batsın onu bilmiyecek ne var: Tuylu ekmeği gara bekmez'e batırır, batırır yer.»

Hey gidi oduncu. Ankara'da gün bulup, gün yiyeceği var.

Var ama senin hayalinde canlandığın sabah yemeğini — pekmezle ekmeğiburnu ile iten mutlu azımlık da var.

Ömer ÇELEBİ

(Mahzemin Okulu)

Müdürü — Kayseri)

BUDAVOX

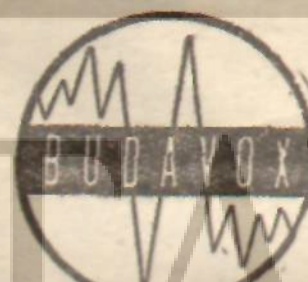
MANYETOLU ve OTOMATİK Telefonlarını

BUDAVOX

TELEFON SANTRALLARINI

mutlaka görünüz, tercih edeceksiniz, zira

- ★ EN ÜSTÜN KALİTE,
- ★ EN EHVEN FİYAT,
- ★ TEDİYEDE KOLAYLIK
- ★ EN İYİ SERVİS,
- ★ BOL YEDEK PARÇA

Yalnız BUDAVOX' dadır

Yön — 74

HAFTALIK FİKİR VE SANAT GAZETESİ

(Basın Ahlak Yasasına uymayı taahhüt etmiştir.)

Kurucuları: Cemal Reşit Eyüboğlu, Mümtaz Soysal, Doğan Avcıoğlu

İmtiyaz sahibi ve mesul müdür: DOĞAN AVCIOĞLU

İDAREHANE: ZIYA ÖSKALP CADDESİ 28/1 Yenışehir — ANKARA
Telefon: 17 69 89 ★ İstanbul Bürosu: Mollafenari Sokağı: 32 Cağaloğlu. Posta kutusu 512 — İstanbul, Tel: 22 95 70 ★ Dizişip basıldığı yer: VATAN Gazetecilik ve Matbaacılık T.A.Ş. — İSTANBUL

ABONE Yıllığı (12 sayı) 50 T.L. altı aylığı (26 sayı) 25 T.L., üç aylık (13 sayı)

1963 12.50 T.L.'dir, yılı için özel indirimli abone tarifesi: Yıllık 40 TL., altı aylık 20 TL., üç aylık 10 T.L. dir. Yurt dışı abonelerinde posta ücreti tutarında ilave yapılır.

İLÂN: Beher sülünde santimetresi 25 T.L. dir. 1, 3, 4, 5 ve orta sayfalara hân kabul edilmez. Renkli ilânlar özel tarifeyle ve pazarlığı İSb'dir. Devamı çıkacak ilânlar için özel anlaşmalar yapılır. İlanlardan dolayı hiç bir mes'uliyet kabul olunmaz.

BAKIŞ

Sendikacılık, şimdi

başlıyor...

Gericilerin
ilericiliği

Muhafazakâr bir parlamento, oldukça ileri İşçi Kanunlarını kabul etmek üzere bulunuyor. Hükümet belli başlı sendikacılarla aylar boyu süren müzakerelerden sonra, parlamentoya tatminkâr sayılabilecek tasarılar göndermiş, fakat bu tasarılar Meclis karma komisyonunda işçiler aleyhine bozulmuştu. Muhafazakâr bir parlamento, komisyonu da geçerek, Hükümet tasarılarına tanımaz hale getirmesi beklenirdi. Aksi oldu. Anı bir ilhamla işçi haklarının savunucusu kesilen Parlamento grupları, Türk - İş'in taleplerinin çoğunu benimseyerek, AP, ise Türk - İş'in görüşlerinin tamamını kendine maletti.

Muhafazakâr Partamentonun birdenbire ilerici bir hüviyet kazanması, tazi bir sürpriz olmuştur. Bu tazi sürprizde, çok partili sistemin imkânlarını iyi hesaplayarak 320 sendika başkanını tam zamanında Ankara'ya toplayan Türk - İş'in giriştiği demokratik taarruzun payı büyüktür. Türk - İş psikolojik bir baskın vererek, muhafazakârlar arasındaki siyasi rekabetten azami ölçüde faydalanmasını bilmiş ve işçiler lehine girilen açık arttırmada partileri birbirlerine karşı oynamayı başarmıştır. Fakat Muhafazakâr siyasi partilerimizin sütlüklen-dikleri bu zoraki ilericilik müzayedesi, sadece oy endişeleriyle izah edilemez: Son seçimlerde sosyal adalet ilkesinin bile aleyhinde bulunan ve referandumda işçilerimize geniş haklar sağlayan Anayasaya karşı çıkan AP'nin, bu antisosyal tutumuna rağmen, işçi oylarının önemli bir kısmını topladığı biliniyor. İleri bir anayasanın bazı planlarında baş rolü oynayan ve seçim beyannamesinde işçilerin bütün taleplerini alt alta sıralayan CHP, ise, sendika liderlerinin önemli bir kısmını kazanmasına rağmen, işçi oyu alamamıştır. Bu sebeple politikacılarda, sendika liderlerinin işçi oyununa ne derece kadar temsil ettikleri hususunda şüpheler vardır. Onun içindir ki, çeşitli partiler arasında bölünmüş bulunan muhafazakâr politikacılarımızın giriştiği açık arttırmayı, sadece oy kaygusuna bağlamak güçtür.

Bahran içinde bocalayan AP'nin tutunacak dal araması, sendikacıların işi süphesiz çok kolaylaştırmıştır. İşçi oylarını toplamakla beraber partilerin en muhafazakâr görünüşlü olan AP'nin normal zamanlarda biraz daha farklı davranması beklenirdi. Fakat son olaylar yüzünden ölmüş kalın derdiyle uğraşan AP, denize düşenlerin psikolojisi içinde, Türk - İş'in evkânından tereddütsüz kabullenmiştir. Böylece iş çevrelerinin, istikrarsızlık unsuru sayarak AP'den yüz çevirip, önünü ve arkasını desteklemeleri ve vergi kanunları gibi çok kısa vadeli menfaatleri ilgilendiren meselelerde büyük bir hassasiyet ve hassaslıklarla gösteren büyük iş çevrelerinin bu konularda gerçek tutumu, AP'nin açık aramada en yüksek fiyatı vermesi beklenmektedir.

Muhafazakâr AP'nin bu zoraki ilericiliği, sendika işçi kanunlarının tek sahibi olan CHP tarafından kabul edilmiştir. AP'nin muhafazakâr tutumunda CHP, işçi aleyhine bir girişim ve Meclis Komisyonundan çok daha ileri girebilir. Çözüm, Bakanlar, bu kararın verildiği sendikaların tereddütlerini önlemektir. Böylece, Meclis Komisyonunun tereddütleri her geçen gün...

gunu düzeltme imkânı çıkmıştır.

Tabii ki bu ileri görünümlü davranışlar da, «aktın sonradan başa gelmesi» şeklinde tezahür eden şarklılığın da az çok payı var. İleri grev ve sendika kanunlarının neler getirebilecekleri henüz denenmemiş değil. Bu yüzden çok kısa vadeli menfaatler ve denenmiş tehlikeler karşısında gösterilen aşırı hassasiyet, meçhul tehlikeler önünde bir dereceye kadar zayıflamaktadır. Bundan başka Türk - İş esasen başarıları altüst edecek çok büyük değişiklikler istemiyordu. Türk - İş'in taleplerini yerine getirmek için fazla ilerici olmaya ihtiyacı yoktu.

Bütün bu sebepler yüzünden, parlamentodan tatminkâr sayılabilecek işçi kanunlarının çıkması imkân dahiline girmiştir. Böylece işçilerimiz, toplumdaki, özellikle parlamentodaki kuvvet dengesini aksettirmeyen ileri grev ve sendika kanunlarına kavuşacaklardır. Mevzuat, ileri topluma hâkim zihniyet geridir.

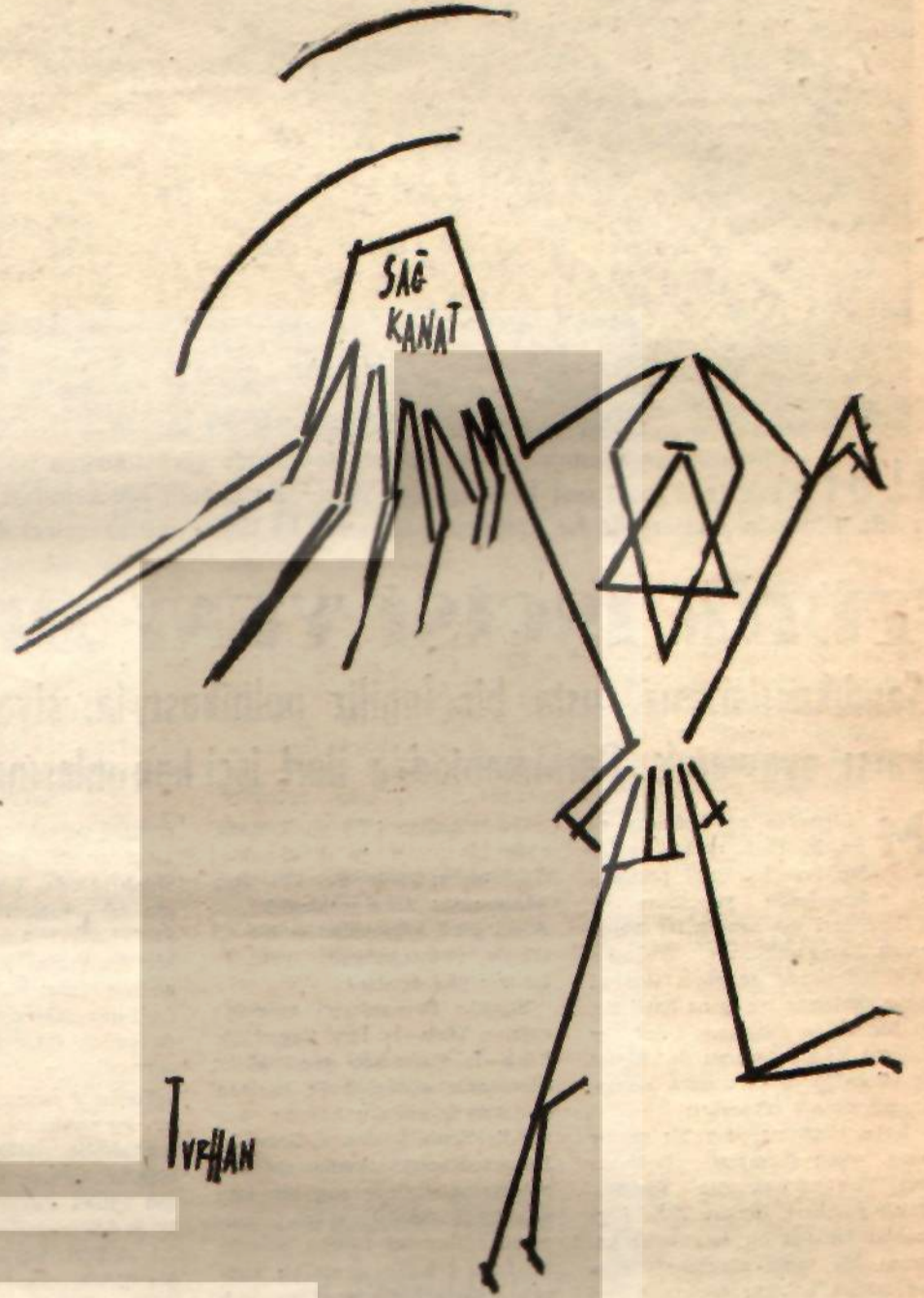
Birlik,
bağımsızlık
ve demokrasi

Kanunlar ve zibniyetler arasındaki bu fark, sendikalarımıza zafer sarhoşluğuna kapılmayıp, dikkatli olmaya sevkettirir. Kâğıt üzerindeki ileri hükümler toplumdaki kuvvet ilişkilerine ve bunun yarattığı hâkim zihniyete uygun düşmedikleri müddetçe, uygulanma safhasında ta nınmaz hale gelebilirler. Kuvvetli ve toplumca kabul edilmiş sendikaların bulunduğu Batı ülkelerinde ise, en geri hükümler dahi, sendikaların gücünü ve faaliyetini çok azaltmaz. Bu sebeple, işçilerimizin bilinçlenmesini ve dayanışmasını, sendikaların kuvvetlenmesini ve gelişmesini bir dereceye kadar arttıracak muhakkak olan yeni kanunların önemi pek fazla mübalâga edilmemelidir. Asıl dava, işçilerimizin ve özellikle sendikalarımızın bölünmelerini dayanışma ve birlik içinde hareket etmeleridir. Bu bakımdan, durum gittikçe değişmekle beraber, siyasi parti çekişmelerinin sendikaların içine kadar girdiği ve particiliğin zaman zaman sendikacılıktan önce gelerek zararlı olduğu söylenebilir. İşçi hareketini bölün ve zayıflatan siyasi çekişmelerin yarattığı tehlikeler bugün de ortadan kalkmış değildir. Fakat tehlike, sendika liderlerinin çoğu tarafından görülmüş ve siyasi mücadeleyi sendika dışında tutma fikri hâkim olmaya başlamıştır. Sendika birliği ve bütünlüğü artık üzerinde titizlikle durulan bir konudur.

İdeal, elbette ki işçilerin, sendikaların yanı sıra, kendi siyasi partilerinin çatısı altında toplanmalarıdır. Fakat 320 sendika liderinin toplantısındaki tartışmaların da gösterdiği üzere, siyasi alanda böyle bir birlik şimdilik mümkün gözükmemektedir. Mümkün olmayınca da, dengersiz demokrasiyi az çok dengeye kavuşturabilmek için, sendika birliği, siyasi aksiyondan çok daha önemli bir konu olarak ortaya çıkmaktadır.

Sendikacılığın beklilen ikinci tehlike, Sendika liderlerinin işçi kütellerinden koparak bürokratlasmaları ve mevcut düzenin imtiyazlı haline gelmeleridir. Son yıllara kadar süren baskı devri, kütelleri ovalamakla vakit geçiren, iki yüzü, rahatını sever ve iktidarlara yakın değişmez lider tipleri yaratmıştır.

Sendikacılığımızın hızını kesmek ve zihinleri sömürgeleştirmek için, dış kuvvetler de çeşitli para yardımları ve seyahetlerle faaliyet göstermektedir.

PIRPIR EDER UÇAMAZ

Bütün bunlar, kütlenin sevgiye sendikaya koymasını ve ona dört elle sarılmasını güçleştirmektedir. Bu sebeple, nereden gelirse gelsin, dış yardımları reddederek, sendika bağımsızlığı üzerinde titizlikle durulması ve yeni liderler yetişmesine imkân verecek şekilde, sendika içi demokrasinin tam şekilde uygulanması lüzumudur. Son kanunlardan sonra sendikacılığın yeni bir devir başlamaktadır. Bu devir, baskı yıllarının, arkasındaki kuvvetten emin olmayan süpheli, kuyruk ve tavizci liderleri yerine, kütlenin elleri üzerinde yüksel-teceği, dinamik, güçlü ve kompleksiz yeni liderlere ihtiyaç gösterecektir.

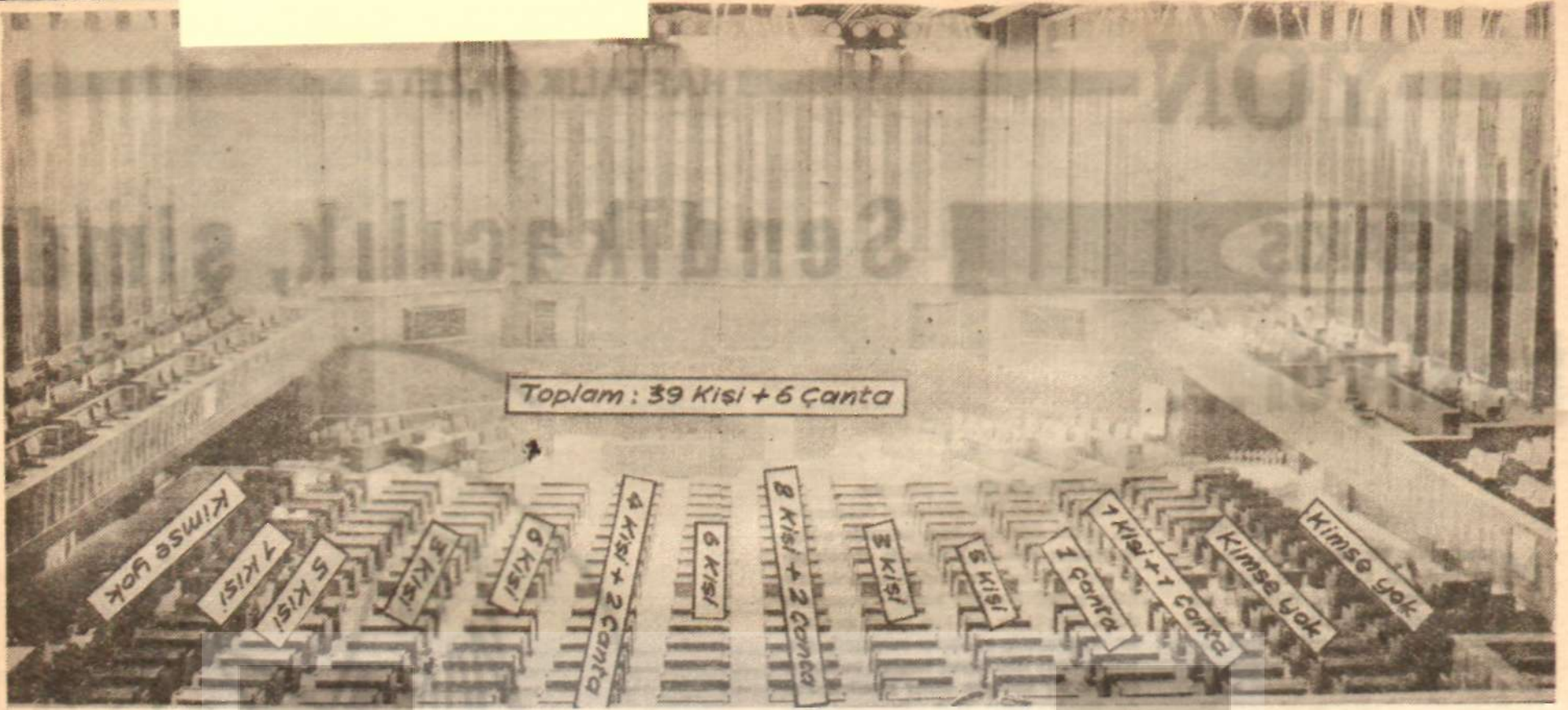
Sistem
değişmeli

Sendikacılığın toplum hayatımızda beklenen başarıya ulaşabilmesi için, sendika birliği, sendika bağımsızlığı ve sendika içi demokrasi temel ilkelere olarak ortaya çıkmaktadır. Bu ilkeler, ekonomik ve sosyal alanda belirli bir görüşe oturtulduğu zaman, tam bir gelişme sağlayacaktır. Her şeyden önce, kapitalist gelişme yolunu seçmiş bir ekonomide, sendika mücadelesinin imkânlarını iyi ölçmek lazımdır. Bu imkânlar geniş değildir. Zira kapitalist gelişme mahiyeti icabı, gelir dağılımındaki adaletsizlikleri arttırmaktadır. Güçlü sendikalar ücret artışları yoluyla, bu adaletsizliği düzeltmeye çalışacaktır. Fakat işverenler, güçlü sendikaların baskısıyla, ücret ar-

tışlarını kabul etseler bile, bunun tesirsiz hale getirebilecek başka silâhlara sahiptirler. Bu silâhlar, iş hacmini daraltabilme ve ücret artışını fiyatlara aksettirebilme imkânlarıdır.

İş hacminin daraltılması, işsizlik demektir. İşsizlik, ücret artışının sağlayacağı faydaları kolayca ortadan kaldırır. Ücret artışı taleplerini durdurur ve hatta ücretlerin düşmesine yol açar. Ücret artışını fiyatlara aksettirebilme imkânı ise, müteşebbis ve sermayedar gelirinin azalmasını önleyerek, gelir dağılımındaki adaletsizliklerin düzelmesine imkân vermez. Kâr rant ve faiz gelirleri azalmadıkça, millî gelirden ücretlerin payının artmayacağı aşikârdır. İşveren iş hacmini ve fiyatı kontrol etmenin verdiği üstünlük sayesinde, sendikaların baskısına geniş ölçüde karşı koyabilecektir. Bu sebeple, sendika, esas itibarıyla ücret artışları şeklinde ortaya çıkan meslekî taleplerle yetinmeyip, kapitalist sistemin işleyişini üzerinde durmalı ve sistemi değiştirme çarelerini araştırma lühdür. İşçilerin teşebbüslerin idaresine en geniş şekilde katılmalarına, temel sanayi kotlarının sosyalizasyonuna eğitim sisteminin demokratlaştırılmasına gibi tedbirlerin gerçekleştirilmesine çalışmak, dar anlamdaki meslekî mücadeleden çok daha önemlidir ve faydalı olabilir.

Unutmamak lazım ki Türkiye'de sendikacılık büyük bir gelecek vaad etmekte, fakat yeni başlamaktadır.

İLGİ: Sendikalar kanunu tasarısı Millet Meclisinde görüşülürken Kartallı İşçi Saib Talay'ın Gaziantepli ve Adanalı sendikacılarla birlikte 11 Nisan 1963 günü saat 19'da tuttuğu zabıt: En önemli işçi konuları görüşülürken Mecliste 39 milletvekili ve sıraların üzerine fırlatılmış 6 çanta vardı. Dinleyici sıralarında ise 100'den fazla sendika lideri, müzakereleri dikkatle izliyordu.

TÜRK İŞÇİSİ YENİ BİR YOLUN BAŞINDA..

Sendikacılarımız, usta bir İngiliz politikasıyla, siyasî partileri birbirilerine karşı oynuyarak, Parlâmentodan ileri işçi kanunlarının çıkmasını nasıl sağladılar?..

Muhtemelen bu haftanın sonunda Türk işçileri, yıllardan beri hasretini çektikleri, mücadelesini yaptıkları o dukça ileri bir sendikalar kanununa kavuşacaklardır. Önümüzdeki haftalarda ise, sayet şimdiki hava değişmez ise, gene hayli ileri bir Toplu Sözleşme, Grev ve Lokavt Kanun tasarısı da Millet Meclisinden ve Senatodan kanunlaşmış olarak çıkacaktır.

Belki inanılmayacak bir şeydir ama, geçen Pazartesi gününden beri Parlamentomuzun muhafazakâr partileri, işçilere daha ileri haklar tanıyan bir sendikalar kanunu, bir toplu sözleşme, grev ve lokavt kanunu çıkarmak için kıyasıya bir yarışa girişmiş durumdadır. Ve belki gene inanılmayacak bir şeydir ama, işçilere daha geniş sosyal haklar tanıma yarışında şimdilik şampiyonluğu, Parlâmentoda mevcut partilerin en muhafazakârı sayılabilecek Adalet Partisi sürüklemektedir. «İşçiler bize oy vermese de, işçilerin gerçek savunucusu biziz» diye övünen CHP, yenik düşmekten şaşkıncıdır. CHP, ye yakın bir takım organlar, Türk İşçi liderlerini «tehlikeli alâkalar» peşinde koymak, «Dünyaya pirince giderken evdeki bulgurdan da olmak» gibi itham ve tehditlerle suçlu olarak, bu bozgunu yansıtmaktadır.

Türk - İş'in manevrası

Geçmiş bir haftalık olaylara bakıldığında varılacak teşhis şudur: Muhafazakâr partiler Türkiye çapında oldukça geniş bir seçmen kitlesi teşkileden işçilere yarana bilmek amacıyla, müzayedeye girişmişler, bu müzayededen belki de kuruluşundan bu yana ilk defa aktif bir politika takip ederek Türkiye İşçi Sendikaları Konfederasyonu ve işçiler kârli çıkmışlardır. «Varolmak, yokolmak» durumuna düşen, AP, nin, buhranında her talebe evet diyecek hâle düşmesinden, tecrübeli Türk - İş yöneticileri faydalanmasını bilmişlerdir.

Geçen haftanın ilk günü, Ankara'da bir toplantıya davet edilen Türkiye'nin bütün Sendika Başkanlarından 320'si toplantılarının ikinci günü yayımladıkları bir bildiriyle, politikacıların gözlerini fal taşı gibi açtılar.

Sendika Başkanlarını Ankara'ya çağırın Türk - İş İcra Heyeti idi. Türk - İş Çarşamba günü Millet Meclisinde görüşülmeğe başlanacak olan Sendikalar Kanunu tasarısı ile Toplu Sözleşme, Grev ve Lokavt Kanun tasarılarının müzakeresinden önce son bir kez sendika başkanlarının görüşünün tesbit edilmesini faydalı görmüşü. Daha önceden geniş bir kampanya ile, sendikacılar arasında havasını yapmış olan Türk - İş yöneticileri, zaten daha önceden Hükümetin Parlâmentoya sevk ettiği ve Parlâmentoda kurulan bir karma komisyonda, kendi deyinleri ile «ırzına geçilmiş» tasarılar hakkındaki tenkitlerini madde madde hazırlamışlardı. Sendika başkanlarına, hükümetin tasarısı diye sunulan, aslında sosyal adaletsiz kalkınma CHP, li Kırcahan himmetiyle kuşa çevrilen tasarısı ile, Türk - İş uzmanlarına hazırlanmış karşı görüşü muhtevî dosyalar verildi. Bunlardan hangisinin tercih sayan olduğu

soruldu ve pek tabii ki, Türk - İş tasarılarının benimsendiği cevap alındı. Arada, Türk - İş tasarılarının dahi yetersiz olduğu, meselâ yürürlükteki Anayasamıza göre bir Sendikalar Kanununun tedvinine bile lüzum bulunmadığı yolunda, biraz fanteziye kaçan lâf da edildi, fakat bu görüş itibar görmedi.

Toplantı sırasında görevlendirilen üç sendikacı bir bildiri kaleme aldılar. «Herşeyin üstünde olan ve herşeye kaadir Türk - İş kamu oyuna duyurulur» diye başlayan bildiri şudur:

1 - Türk işçisini temsil eden biz 320 sendika başkanı, Anayasamızın ruhuna uygun, demokratik, sendikalar grev ve Toplu Sözleşme Kanunlarına kavuşmanın hasret ve amacındayız. Bunu en meşru yollarla elde etmek kararındayız.

2 - Bu haklarımızı kısıtlamaya çalışan kişiler ve teşekküller için, demokratik nizamın en tabii unsuru seçmek ve oy kullanma haklarımızı, şahıslar olarak, değerlendirecek ve onların tekrar seçilmeleri için muhterimizde parti farkı gözetmeksizin tek vücut olarak gayret göstereceğiz. İnancımız demokrasiyi, onun gerektiği hakları vermesini bilenlerin koruyacağıdır.

3 - Türk - İş etrafında bölünmez bir kitle olarak birleşen bizler, sosyal ve demokratik haklarımızın kurtarılmasında savundığımız haklarımızı destekleyenleri alkışlarız. Bu hak tanıyıcı kişilerin ileriki seçimlerde de tekrar teşri görev alabilmeleri için, yine bu milletin birer ferdi olarak çalışmamızı açıklarız.

4 - Bu münasebetle yüksek Meclisimizin en tabii demokratik ve sosyal haklarımızı tanıyacağı inancında olduğumuzu belirtmek isteriz.»

Kuşu Kaçırılmayalım!

Bildirinin ve toplantının ertesi günkü ciddi gazetelerde manşetlerde yer alması, politikacılar a-

rasında telâş yarattı. İşçiler, nabza göre şerbet vermeye alışık, siyasî partiler mensuplarını avlamışlardı. Bizi tutan gelecek seçimlerde tutar, oy veririz, karşımızda olanları tutmaz, oy vermeyiz deniyordu. Hele hele işçi topluluklarının kesif olduğu seçim bölgelerinden gelen politikacılar kullaklarına kaçan bu kar suyundan sonra süratle harekete geçtiler. Gruplar toplantılara çağrıldı. İşçilere şirin görünmek üzere taktiler hazırlandı. Meselâ AP grubu, Karma Komisyonla kuşa çevrilmiş hükümet tasarısı karşısında Türk - İş tasarısı taslağını aynen kabul edip savunmak kararını aldı! CHP grubunda ise, el den kaçan kuş misali, Çalışma Bakanına sık sık hatırlatıldı. Bir milletvekili Çalışma Bakanı Ecevit'e açışça, «Şu sendika hürriyeti, grev hürriyeti gibi tasarıları bu kadar gayret gösterip bizim partimiz hazırladı. Fedakârlıklar ettik, şimdi de son dakikada bir Coşkun Kırcahanı kaprisleri yüzünden parsayı başkasına toplatacağız. Akıllı olalım, işçiler ne istiyorsa rıza göstereyim, haksız yere işçinin karşısındaymış gibi olmayalım» dedi. Kuşu kaçırmamak lâzımdı.

Hemen bir komisyon kurulması ve işçilerle pazarlığa girişilmesi kararlaştırıldı. Salı günü Karma Komisyonla işçi temsilcileri alındı ve pazarlık yapıldı. İşçilerin bir ikisi hariç, diğer bütün talepleri kabul edildi. Ne var ki bu arada iş isten geçmiş, CHP nin karşısında olan bütün yayın organları işçi haklarının en yaman birer savunucusu olmuşlardı. CHP, otobüsü kaçırmıştı.

Meclisteki müzakereler bu hava içinde başladı. Salonlar tıklım tıklım işçi mümessilleri ile dokundu. Sendikacılar, Askeri Erkân locasının tam karşısındaki localardan kuşbakışı milletvekillerinin davranışlarını seyrediyorlardı. Rahattılar, müsterihtiler. Oyları ile seçip gönderdikleri adamların davranışlarını izliyorlardı. Çıkacak çatlak seslerin sahiplerini

mimleyeceklerdi. Bir daha da bunlara oy vermeyeceklerdi. Müzakereler başladığında, kürsüye çıkan hatipler, ister partileri adına olsun, ister şahısları adına bu başkının etkisi altında bol bol seçmene selâm nutku attılar. Sadece Zeyyat Kocamehi, Aydın Bulak ve Zeynel Gündoğdu gibi birkaç kişi, işçilerin «haklarımızı savunmayanlara oy vermeyiz» şeklindeki sözleri karşısında feveran ettiler. Demokrasi denen nesnenin ne olduğunun da pek farkında olmadıklarından, işçilerin bu pek masumane demokratik denetlemesini kendileri üstünde bir baskı olarak vasıflandırıp verip verişirdiler. AP sözcüleri ise, Türk - İş görüşü dışında tek kelime dahi etmediler. Kraktan daha fazla Kralcı bir eda ile işçi haklarını sonuna kadar savunacaklarını açıkladılar. Bu hal, CHP, nin kodamanlarını çileden çıkarttı. Gerçi sonunda tasarının tümü ve maddeler mevcut beş partinin hemen hemen oybirliği ile işçilerin istedikleri şekilde çıkmaya başladı ama, hürdaciçlik ve teferrüatla uğraşmayı marifet sayan bir kısım CHP, liler yüzünden bütün parti, işçi haklarının karşısındaymış gibi zükküdü.

Anlaşmazlık noktaları

Meseleye soğukkanlılıkla bakılırsa, Hükümetin istedikleri ile Türk - İş'in istedikleri arasında esaslı çok büyük farklar vaktü. Türk - İş'in karma Komisyon tasarısında itiraz ettiği belli başlı dört nokta vardı. Bunlardan birincisi, sendikaların her yıl mali güçlerini Çalışma Bakanlığına bir bildiri ile bildirmesi zorunluğuydu. Sendikacılar, böyle bir bildirim mevcudiyetinin sendikaların gerçek kuvvetlerinin istenmeyen anlarda da işverenler tarafından bilinmesine yol açacağını söylüyorlardı.

İkinci önemli itiraz noktası, grevin gerektiğinde Bakanlar Kurulunca 32 gün geciktirilebilmesi idi. Gecikme, bazı hallerde 92 güne kadar çıkabiliyordu. Üçüncü itiraz, aynı iş yerinde çeşitli iş kolları esasına göre sendikalar kurulmasının sendikaları parçalayıcı mahiyette görülmesindendi. Bir dördüncü itiraz da grev or-

Diz bağı nişanı...

MİLLİYET gazetesinin haber verdiğine göre Başbakan Yardımcısı Feyziö lu, Lüleburgaz'da «Bugünkü problemleri, Mustafa Kemal gelse zor çözer» bu yurmuş...

Mustafa Kemal gelse, bu problemleri çözmeye çok kolay çözer ama, kaldırdığı kapitülasyonlardan sonra Petrol Kanununun uygulandığı memleketinde bu halin müsebbipleri kaçacak delik ararlar, o da dizlerinin bağı çözülmese...

lamalarına sendikali olmayan işçilerin de katılması sağlayıcı maddeydi. Sendikacılarla Karar Komisyon temsilcilerinin yaptıkları uzlaşma toplantısında da a-şağı yukarı (birinci konu hariç) bir anlaşmaya vardı. Böylece Türk işçileri yıllardan beri belâde asla ulaşmayı düşünemeyecekleri kadar ileri bir noktaya geliyorlardı. Pazarlık taktiğini son derece iyi ayarlamışlar ve başarılı sonuçlar almışlardı.

Parlamentoda Sendikalar Kanununun tümü üzerinde yapılan konuşmalar da, maddeler üstünde yapılan konuşmalar da aslında sadece birer formalite konuşmasından öteye gitmedi ve gideceği de benzenmektedir. İşçilerimiz, oldukça ileri sendika, grev ve toplu sözleşme kanunlarına kavuşacaklardır. Bu, iyi ve faydalı bir adımdır. Fakat topluma hükim zihniyet ve toplumdaki kuvvet ilişkileri bu kanunların çok gerisindedir. Nitekim, Anayasa da, toplumun çok ötesindedir. Bu sebeple, uygulamaya safhasında en ileri hükümler kuşa dönmektedir. Oun içindedir ki sendika liderleri ve işçilerimiz, zafer sarhoşluğu kapılmayıp, kanunlardan çok kendi güçlerine güvenmelidirler. İşçilerimizin öledikleri düzen, birlik ve dayanışma içinde kuvvetlenmeleriyle gerçekleştirebileceklerdir. Sendikalar, dağılık ve yayıl bir manzara arzettiği müddetçe en ileri kanunlar dahi çok fazla bir kazanç sağlamaz.

Kromit Kapitülasyonu

Millet Meclisinden sonra Senatoda da, YÖN'ün bir ay önce ilk defa olarak ele aldığı Kromit Kanununa, Lozan kahramanı İnönü'nün manevi baskısı altında evet demek zorunda kaldı. Kanun 42 hayır karşı 48 evetle ve işleri oyla kabul edildi İnönü, kanuna hayır demeye niyetli senatörleri dikkatle süzerek, onların ihte parmak kaldırmalarını sağladı. Buna rağmen tasarı ancak 48 oy toplayabildi. Fakat mesele henüz bitmiş değil. Zira itüdüğe göre tasarı akçalı olduğu için açık oya gitmek zaruridi Halbuki Başkan, işleri oya gitmiştir. Bu sebeple, tasarının kanunlaştırıldığı söylenemez. Açık oya gitmek zaruridir. Senatodan ömü müzdeki toplantısında bu mesele ortaya atılacak ve belki de yeni bir oylamaya gidilecektir. Senato müzakereleri, Meclisteki gibi kolay olmadı. Senatörler, milli itibarını kırıcı mahiyetteki bu tasarının iç yüzünü, gözler önüne sermekte güçlük çekmediler.

Senatoda Tasarının müzakeresi ne geçen saat, 27 Mayıs Bayramının kabulünden sonra ve ivedilikle başlandı. İlk sözü alan TİP senatörü Niyazi Ağrısanlı, Kromit meselesinin yüz kızartıcı taraflarını gözler önüne serdikten sonra şöyle dedi: «Alacaklı olduğuna iddia eden Howard Firması, ne mahkemeye başvurmuş, ne de hükme gitmiştir. Kendi Hükümetine müracaat ederek meseleyi nüfus yolu ile halletmeyi tercih etmiştir. Hükümetin esbabı muhalfe sine bu borcun itibarımızın korunması için ödenmesi iabetiği ileri sürülüyor ve borç ödenmezse yardımın kesileceğinden de bahsediyor. Asıl için hazin olan mesele de bu şiddettir. Arkadaşlar, şimdi üstünde bu on milyon ödemekle itibar sağlanmış olmaz. Tam aksine itibarsızlık hakları-mızın fedakârlık yapmak sı-mine itibarımızı iyice yitirmiş oluyoruz. Amerikan firması verine bir Fransız, bir Yugoslav veya bir İtalyan firması bahis konusu olursa ve Amerikan hükümetinin yardımı cebri maneviyi başka bir

klimetler yapmış olsaydı, Hükümeti aynı gayretle gösterecek miydi? Kapitülasyonlardan kurtularak tam bağımsızlığa ve hür-kümlerlik haklarından hiçbir fedakârlık yapmamağa büyük gayretler sarfeden Türkiye'nin Lozan Başdelegesi İnönüden soruyorum: O eski titiz hassasiyeti şimdi neden göstermiyor? Sigara-lara zam yaparak kalkınmanın sermayesini yoksul halktan top-maya çalışırken soyguncu çetelerine hazineden on milyonlar öde-mek için kanun getiriliyor. Ameri-kan Hükümeti, gangster çetesinin haksız talepleri karşılansızca ya-rdımı kesermiş. Kessinler. Ba Mil-let yoksulluğa alıştı. Kemeler-lerimizi biraz daha sıkartır. Ama hiç olmazsa haysiyetimizi ko-rumakta titiz olduğumuza göster-miş oluruz da bir daha böyle olur olmaz tekliflerle karşınıza çıkmazlar.

Ben şahsen Türkiye İşçi Parti-sinin reyini böyle bir kanuna ver-mem, sizlerin de bu kanuna oy vermemenizi rica ediyorum» de-miştir.

Bu konuşmadan sonra çoğun-luk kalmadığı için tasarının mü-zakeresine Perşembe günü devam edildi. O gün tabii senatör Hay-dar Tunçkanat, başka sütunlarda bulacağımız güzel bir konuşma yaparak, kromit yolsuzluğunu bü-tün çıplaklığıyla açıkladı.

Burhanettin Uluç ise bevecanlı bir konuşma yaparak, «Ameri-ka ve Türkiyede karanlık yollar-dan servet edinme yolunda olan-ların döviz kaçakçılığına âlet olan mamuldir. Amerika yardımı ke-sermiş, kessin. Sadakaya ihtiyacı-muz yok. Böyle karanlık maksat-lar kanunlarla perdelenemez. Bu kanunu kabul etmeyiniz, arka daşlar. İşte o zaman haysiyetimi zi korumuş oluruz» dedi.

İkinci defa söz alan Niyazi Ağ-rısanlı ise, şunları söyledi: «Amerikan Senatosu icra daire-sin alacağını tahsil hususunda kendi hükümetine baskılar yapı-yor. Bizim hükümet için aynı hassasiyeti göstermez. Amerikan hükümetinin bu hareketi bir ce-bri manevidir. Böyle bir cebri ma-nevinin netice vermeyeceği. Ame-rikan dostlarımıza hatırlatılmaldır. İtibarımız ancak böylece ko-runmuş olur. Milletlerarası huku-kun dışında imtiyazlar tanıma-sının tamamen karşındayım. Ne hükümet adına Ticaret Baka-rının ne de komisyon sözcüsü-nün konuşmaları tatmin edici de-ğildir. Bifakis bizi te'yid ittiler ve kısmen de gelişmezliğe düştü-ler. Hükümet, yüklenmekten ür-küğü bir mes'uliyete Teşkil Me-clisleri ortak etmek istiyor. Öden-mesi gerekli bir borç var diye öf-şündüğü takdirde Ziraat Banka-sına bu parayı ödemesini tel-kin edebilir ve Ziraat Bankası ser-mayesine ilâve yaptırmak için de bir kanun getirebiliriz. Bu yolu tasvib etmek mümkün değildir ve ben bu kanuna rey vermeyim.»

Hükümet bu tenkitlere karşı ciddi bir cevap vermektan bile i-cizdir. Tek gerekçe, Ziraat Ban-kasının itibarını kurtarmaktır. Halbuki Ziraat Bankası, apaçık bir dolandırıcılık olan böyle bir borcu tanımıyor ve Hükümet'e rağmen borcu ödemiyordu. Böyle bir tutum, herhalde Ziraat Ban-kasının itibarını kırmaz, aksine yükseltirdi. Gerçek sebep, YÖN'ün bir ay önce yazdığı gibi, Ame-rikan dışyardımının kesilmesi korkusudur. Başkan Kennedy, bir basın toplantısında bu borcun ödenmesi gerektiğini ihsas etmiş, Amerikan sefiri de İnönüye, «Borç ödenmezse yardım kesile-bilir» demiştir.

Netice ne oldu? yardım belki kurtarıldı, ama, Amerikan Hükümetinin anlayışsızlığı ve Türk Hükümetinin gevşekliği, Türk

YAZISIZ!

Amerikan dostluğunun yeni bir yara almasına yol açtı.

Olay, zinde kuvvetler arasında tepki yarattı. İstanbul. Hu-kuk Fakültesi Fikir - Sanat Kültü bü yayınladığı bildiriye, borcun millet kesesinden ödenmesinin «Hükümet Başkanının iddia ettiği gi-bi, milli itibarımızın korunması-na değil, milli haysiyetimizin on-yıllık bir vurgun ve küçülme dev-rinden sonra aynı zihniyetin, aynı mirasyedi genişliği ve sorum-suzluğu içinde devam etmekte olduğum» belirtti.

Bildiriye, Anayasanın 61. mad-desinde «Herkes kamu giderleri ni karşılamak üzere, mali gücüne göre vergi ödemekle yükümlüdür» denildiğine göre, vatandaşın dev-lete kamu giderlerine katılma ma-cıyla ödediği paralarını, kamu hizmeti olmayan bir işe harcan-masının Anayasaya aykırılığı da öne sürülmektedir.

Şimdi kamu oyu, usulsüz şeki-de kanunlaşan Kromit Kanununun Başkan Gürsel tarafında Veto edilmesini arzuluyor. Fakat Hükümetin ısrarla istediği ve grup kararına bağladığı bir konuda Cumhurbaşkanı vetosu ciddi bir siyasî bulurana yol açabileceği için, kolay değildir.

S.K.D.

Sosyalist Kültür Derneğinin mütead haftalık sohbet toplantı-sında, bu Cumartesi Doğan Avcı-oğlu konuştu. Konu, «az gelişmiş ülkelerde sosyalizme götürün-çü-ları ile ilgiliydi. Avcıoğlu, az gelişmiş ülkelerde Batıda olduğu gibi sosyal ve ekonomik ilerleme-de öncülük edecek bir burjuva sınıfı bulunmadığı için, bu ülke-lerde kapitalist gelişme deneme-lerinin iflasla sonuçlandığını, Türkiyeden ve diğer memleketler-den örnekler vererek açıkladı. Bu ülkelerin ancak, fleri devletçi poli-tikalar sayesinde, statükocu feo-dallitenin ve büyük burjuvazinin kalkınma yolunda engel olma-kta çökenebileceğini belirtti. Av-cıoğuna göre, böyle bir politika, demokratik reformlarla da desteklenmediği takdirde köylü sınıfının uyanmasını sağlayarak ve hızlı sanayileşme sayesinde işçi sınıfını güçlendirerek, sosyalizme geçişin şartlarını hazırlar. Avcıo-ğlu sözlerini, «Bu gerçeği ilk gö-ren Atatürk oldu. Ama biz Ata-türk'ün devletçi ve halkçı poli-tikasından ayrılarak, kapitalist gelişmeye sürüklendik. Türkiyede kapitalist gelişme çöktan iflas e-tmiştir. Sosyalist olsun, olmasın,

Türkiyenin hızla kalkınmasını te-tiyen bütün Atatürkçüler, memle-ketimizin kapitalist olmanın bir gelişme yoluna girmesini sağhya-cak asgari bir reform programı etrafında güçbirliği yapmalıdır.» diyerek bitirdi.

Diyarbakır Şubesi de, Sadım A-ren'in sosyalizmin zaruretini bil-diren uzun bir konuşmasıyla faa-liyetine başladı. Tüccarlar Klübünde yapılan toplantıda, sosya-list olsun olmasın, Diyarbakırın ileri gelen simaları, bu arada baş-ta resmî emsali Zuhri Tugay Kur-may Başkanı olmak üzere bir çok subay mevcuttu.

Numune Hastahanesi Patolo-ji mütehassısı Dr. Fahrettin Kopa-ral, Avukat Tahsin Ekinci, İnşaat Mühendisi Hüseyin Akar, Avu-kat Edip Altınakar, Avukat Fik-ret Asena, Avukat Arıkan Özdemir, Avukat Dr. Cânip Yıldırım, Gazeteci Sabri Şençi, Öğretmen Mehmet Özkan, Öğrenci Abdülka-dir Öztürk, Matbaa Ustası Nazım Sönmez, Öğretmen Halık Tan, Öğretmen Cuma Zengin, Makina Ustası Şikri Lâcin, Verem Sav-ş Memuru Hüseyin Aruk, derneğe Diyarbakırda ilk katılan üyeler oldular.

Sosyalist Kültür Derneği kur-tularından Prof. Arın, Pazar gün-ü İstanbulda Lozan kulübünde de aynı konuda bir konferans ver-di, soruları cevaplandırdı. Aren'in konferansı büyük ilgi topladı.

Ticaret Bakanı ve Spekülatörler

Liberalizmin tanınmış temsilci-lerinden Ticaret Bakanı Muhlis Ete de, bizim devlet sırtından liberalizm yapan bir kısım İsa-damlarımıza çatınaktan kendini alamadı. Ticaret Bakanı «maale-sef her zaman olduğu gibi fâhş kâr korkusu olan spekülatörlerin plâni baltahyacak vis'atta mel istifçiliğine ve menli propaganda-lara tevessül etmesi ihtimal» di-yer. Demirpêrde ülkelerinden ve de-yerek, yıllardır, ekonomik bir se-bep olmadığı halde sürüp gider, inşaat malzemesi karaborsacılığın-a, bu yıl da ciddi bir tehlike teşkil ettiğini belirtiyor. Tehlike, her iki taraflı anlaşma yapılabi-liklerinden ithalâtla karşılanacak. İthalât işi henüz sonuca bağlan-mış değil, fakat bazı firmalar, in-şaat malzemesi ticaretinin ve ka-raborsasının ne kadar kârlı bir iş olduğunu bildikleri için şimdi-den ithalâtı kapamaya çalışıyor-lar. Muhlis Ete bundan da ş-

kâyetçi:

«Bazı firmalar, Bakanlığımızca yapılacak açıklamayı beklemeden Merkez Bankasına müracaat et-mişler ve talepte bulunmuşlardır. Bunu ileri sürerek bazı haklar iddia etmektedirler. Şunu açıkla-makta bir sakınca görmüyorum ki, bu iddialar, mevcut usulter ve ilân edilmiş prensipler karşısında bu firmaların herkesten evve-davranarak ithalâtın büyük kıs-mını kapatmak gayretlerin or-taya koymaktan başka değer ta-jumamaktadır» diyor.

Kavel Olayı

Zeki İşveren sözcükleri tarafın-dan da azarlanarak, işveren tem-silcilerinin en miyoplarından biri olduğunu ispat eden, Kave-Fabrikası Müdürü İbrahim Ü-zümçüoğlu, bu sefer de Cezao-vinden tahliye edilen 14 işçiyi işe almamak için diyor. Üzümcüo-ğlu, 25 Martta işe başlamadıkları için, Cezaevindeki işçilerin hıne son vermiş Üzümcüoğlu, «tutum-mumuz kanunî» diyor! Grev do-layısıyla Cezaevine sürüklenen iş-çilerin, Cezaevinde oldukları için işe başlamamaları, doğrusu bü-yük bir suç...

Bu tutum, Başbakan Yardı-mcısı Feyzioğlu ve Çalışma Bakanı Bülent Ecevit'in aracılığıyla varı-lan anlaşmanın esprisine tama-men aykırı. Protokol, dördü ha-ric, bütün işçilerin işe alınmasını ön görüyordu. Şimdi Üzümcüoğlu, bu centilmen anlaşmasını çiğ-nemektedir. Halbuki grev olayın-da, arabuluculuk yaparak Hükü-met de centilmen anlaşmasını «v-gulanmasında şeref ve itibarını ortaya koymuş bulunmaktadır. Bu sebeple, Kavel İşçileri ve Sen-dikalar kadar Hükümet de, Üzü-m-cüoğlu'nun nazıkçı tutumu karşı-sında, seyrel kalmamak zorunda-dır.

Iran Şahı ve İnönü

Meşhur Rotary Klübünde A.I.D. Türkiye Misyonu Başkanı Van Dyke, Amerikan yeni Dış yar-dım politikasını anlattı ve «Önce kendi kendine yardım ilkesi ü-zerinde durdu. Amerika kendi kendine yardım derecesini öl-çmek için bir puan cetveli yap-mış. Bu cetvelle göre, Türkiyenin puanları iyi imiş, fakat mükem-mel değilmiş.

Amerikalı diplomatlar, özel soh-betlerde daha da ileri giderek, özellikle tarım vergisi ve toprak reformu konularında İnönü Hükümetinin gerçek tutumundan şikâyet ediyorlar. Genel kanısı, İnönü Hükümetinin, Kennedy ta-rafindan alkışlanan İran Şahın-dan da daha muhafazakâr bir tu-tumu benimsediği. Bu çevreler «İnönü, Şah kadar bile cesur davranmadı» diyorlar..

YÖN

Gelecek sayımızda:
Sağlık devletçiliği
Dr. Ceyhan Atuf KANSU

BİR VURGUNCULUĞUN İÇYÜZÜ

Tabii Senatör Haydar TUNÇKANAT'ın 'Senatoda yaptığı konuşma

T.C. Ziraat Bankası ile Amerikada kâin Howard International firması arasındaki ihtilâfın halline dair kanun tasarısı hakkında konuşmak ve görüşlerimizi belirtmek üzere söz almış bulunuyorum.

Sözlerime bu tasarının gerekçesinden bazı pasajları okumak suretiyle başlayacağım.

Gerekçede: «Türk ALKA — Ahmet Oğuz Akal Firması ile Amerikan Firması Howard International arasında aktedilen 19 Temmuz 1956 tarihli satış anlaşmasına göre; üç kısımdan ibaret ve Demir ve Çelik Fabrikaları ismi verilen bir tesisin 2 milyon 400 bin dolar mukabilinde satış takarrür etmiştir. Alıcı ALKA Firması satış bedelini KROMİT Madencilik Limited Şirketinin istihsal edeceği düşük dereceli krom cevherinin Amerikaya ihracından tahassül edecek dolarla ödeyecektir. T.C. Ziraat Bankası bu ödeme şeklini formüle eden 1543 sayılı teminat mektubunu 9 Mayıs 1957 tarihinde Howard International Inc. Firması lehine The Chase Manhattan Bank (Chamanbank) hitaben vermiştir.» denilmektedir.

Muhterem Senatörler; bu maddesinin ve sade ifadelerin altında korkunç bir nüfuz ticareti ve beynelmilel bir vurgunculuğun yatmakta olduğunu içimizde (Hükümet hariç) bilen kaç kişi vardır bilmem.

Burada şu kadarını belirtirim ki, bu işte büyük bir yolsuzluk olduğu geçmiş devirde dahi kabul edilerek tahkikat açılmasına Meclisçe karar verilmişti. Kromit Yolsuzluğu adı ile meşhur olan ve Ziraat Bankasının ocağına incir dikerek onu iflâsa sürükleyen suçluların mallardan başkasıdır. Hâlen adalete intikal etmiş olan bu da vânin görülmesine başlanması sayın Adalet Bakanından, süratle neticelendirilmesini de yargı organlarından istirham ederiz. Bu davâ görüldükçe hakikatler bütün çıplaklığı ile Türk milletinin gözleri önüne serilecek ve uzun bir mazisi olan hariri bir bankanın nasıl iflâsa sürüldüğü ortaya çıkacaktır. Gerekçenin biraz önce okuduğum kısımdan çıkarılacak netice şudur:

1) Bir Türk Firması Amerika'daki bir firmadan Demir ve Çelik Fabrikası ismi verilen bir tesisi 2 milyon 400 bin dolara satın almıştır.

2) 2 milyon 400 bin dolar aynı firmadan (Kromit Şirketi) Amerikaya ihrac edeceği düşük tenörlü kromların satış bedelinden ödenecektir.

3) Bu alışverişe Ziraat Bankası bir teminat mektubu ile kefil edilmiştir. Şimdi bu neticeler üzerinde biraz duralım.

Sene 1956, bazı mallarda takasa müsaade ediliyor. Dolar fişi resmi kurdâ 2.82 kuruş, karaborsada ise 16 liradan 35 lira ya kadar alıcı bulabiliyor. Hükümetten 100 dolar alabilen bütün Avrupalı dolaşp eğleniyor ve dönüşte 2820 liraya satın aldığı dolarlardan artı kalanını da bozdurup cepleri Türk parası ile dolu olarak Türkiye'ye dö-

nüyor. Piyasada döviz sıkıntısı pek fazla. Malların fiyatı karaborsacının intafına kalmış hülsâ, piyasa vurgun için en müsaait şartları sinesinde toplamış. Bu esnada 1951 de patlayan Kore Harbinin acil ihtiyaçlarını karşılamak üzere Amerikada acele kurulmuş hurda demir işleyen tesisler Kore Harbinin sona ermesiyle normal şartlar altında işletilmesine imkân olmayan gayri iktisadi ve demo de tesisler olduğu için faaliyeti tatil etmiş ve Howard Firması da bunları yerinden dahi sökmeye lüzum görmeden hurda fiyatına bir alıcı bulup satmak için fırsat gözlemlemektedir. Bu tesisin kıymeti hakkında Yüksek Soruşturma Kurulunun kararını arz etmek isterim: Bu kararda «Ahmet Oğuz Akal Firmasına Demir ve Çelik Fabrikası ithal için yapılan döviz tahsislerindeki yolsuzluklar «bölümünde» Fabrikanın mukayyet değerinin 2 milyon 400 bin dolardan aşağı olduğu anlaşılmaktadır. Takriben 2100 ton gelen bu fabrika malzemesinin beher tonunun 1200 dolara geldiği, halbuki emsali tesislerin yenilerinin CIF bedelinin 750 - 850 dolar olduğu, böyle eski bir tesisin safi kısımları için ton başına 500 dolardan fazla ödenmesi gerektiği» yazılıdır. Kaldı ki tesislerin bir kısmının çakılı olduğu betonlar sökülme diği için bunlar için de ayrıca navlun ödenmiştir.

Şimdi buradan çıkan gerçek şudur:

1 milyon dolara alınması kabül olan böyle bir tesis için Ahmet Oğuz Akal ve Howard International Firmaları 2 milyon 400 bin dolara aralarında anlaşmışlardır. Lâkin bu ve emsali tesislerin Amerikada ve dünyada yeni ve eskilerinin satış fiyatları herkesçe bilinmektedir. Fakat minareyi çalan kılıfını hazırlar elbette. Hükümet bu fabrikayı fiyat kontrolünden de istisna ediyor. O zamana kadar düşük tenörlü kromun ihracı menedilmiş. Bu da temin edilerek hükümetten düşük tenörlü kromun ihracına müsaade çıkarılıyor. Bu suretle de, krom ihracıyla, Kromit Şirketi dışarda daha kolaylıkla dolar biriktirip karaborsada satmak veya mal getirmek imkânını sağlıyor.

Yüksek tenörlü kromlar, düşük tenörlü olarak ihrac ediliyor. Gümrük kontrolleri basit olduğundan miktar itibarıyla gösterilenden daha fazlasını ihrac etmek suretiyle yine kendi hesaplarına dış bankalarda döviz saklayıp bunları 16.35 lira arasında karaborsada satmak suretiyle bir gecede milyoner olmak hiçten bile değildir. Bu beynelmilel vurgunculuğun muvaffak olabilmeye için bir milli bankanın kefaletine de ihtiyaç vardı. Eğer alıcı firma yarı yolda cayarsa Howard Firmasına bu kârlı satıştan umduğu miktar meblağın eline geçmesi ihtimali de vardı. Bunun için satıcı firmanın istediği teminat mektubu da kuruluş kanununa aykırı olmasına rağmen T.C. Ziraat Bankası tarafından veril-

mek suretiyle yerine getirilerek vurgunculuk şirketi çalışmaya başlıyor ve böylece T.C. Ziraat Bankası da bu kirli ve beynelmilel vurgunculuğa zorla vasıta ediliyor. Bütün bunların o zamanki iktidarın yardım, tavassut ve nüfuzu olmadan yapılamayacağı yüksek heyetinin elbette malûmudur. Hatta bundan Amerikan hükümetinin ve iş adamlarının da haberleri vardır. Hurda demir işleyen demo de fabrika adı verilen tesisler 20.10.1959 tarihinde Türkiye'ye gelmiş ve Gebze Çayırözü Fabrikası sahasında gümrük antrepolarına alınmıştır. Bu zamana kadar 2 milyon 400 bin dolardan bir kısmı ödenmiş bakiyesi 914 bin 868.75 dolar kalmıştır. Satıcı firma ödenmeyen bu bakiye borcu kefil olan Ziraat Bankasından istemekte-

dir.

İhtilâf nereden doğdu? Şimdi bu kısma da kısaca göz atalım.

27 Mayıs 1960 da İhtilâl olmuş. Millî Birlik Hükümeti bu vurgunculuğa el atarak zanlıları yargı organlarına teslim etmiştir. Hükümet çevrelerinin baskasından kurtularak şahsiyetini bulan banka da bu kanun suz ödemeye, mukavelede satıcıya yüklenen cevibelerin tamamıyla yerine getirilmemiş olduğunu beyanla kefaletini son vermiştir. Çünkü Türkiye'ye getirilen fabrika tesislerinin montajı satıcı firma tarafından yapılması gerekmektedir. Satıcı firma ise, esas mukavele ve tâdilleri ile böyle bir mükellefiyeti kabul etmediğini beyan etmektedir. AKAL firması ise satın alıp gümrüğe getirdiği bu fabrikayı gümrükten çekip kurmağa yanaşmamaktadır. Çünkü, gümrüğe 20 milyon lira daha ödemek icap edecektir. Ayrıca bu tesis kurulsu dahi ran tabiiyeti yoktur.

Şimdi, yukarıda arzettiğim gibi, Banka ile Howard Firması arasında bir ihtilâl vardır. Ve bu ihtilâfın hal yerinde burası olmayıp yargı organlarıdır. Amerikan resmi makamlarına göre; mesele bir Türk Millî Bankasının (Chase Manhattan) adlı Amerikan Bankasına verdiği teminat mektubunun icapları yerine getirilmeli ve bu 900 küsur bin dolar her ne bahasına olursa olsun ödenmelidir. Ziraat Bankası şimdiye kadar 76 milyon Türk lirası ödemiş olup 1960 dan beri ödemiş yeri kısmın faizlerini de ilâve edersek, yekûn 90 milyon TL sine ballı olacaktır. İhtilâfın tek taraflı ve merdî olmayan yasama organlarıncâ halli Anayasamıza aykırıdır. Anayasada derpli edilen hâllerin arasında, şahıs, zümre ve gruplar için kanun çıkarılması, kanunların umumîliği prensibi ile bağdaşmaz.

Şimdi bu tasarımı başka bir yönden inceleyelim. Yine bu tasarının gerekçesinde: «Howard Firması, Amerikan siyasi makamları eliyle bakiye alacağından ödenmesinin teminini Türk hükümetinden istemiştir. Hâdiseye ve inkişaf seyrine göre borcun ödenmesi suretiyle ihtilâfın hükümetçe giderilme-

si zaruri bulunmaktadır.» denilmek suretiyle tasarının asıl gerekçesi kapalı da olsa belirtilmektedir. Her şerefli Türk vatandaşının bu hazin ve hazin olduğu kadar devlet haysiyetini ve hükümrancılığını renci de eden bu itirafın iç yüzünü bilmesi lâzımdır.

Zira bu tasarı hakkında oyu nuzu kullanmadan önce, bunun arkasında yatan hakikatlerin açıkça bilinmesinde fayda görürüz.

Böyle büyük menfaatler, hele Millî bir bankanın kasaları resmen büyük ve beynelmilel nüfusu bir teşkilât ve organizasyon olmadan boşaltılamaz. Ve her memlekette, bilerek ve ya bilmeyerek bu vurguncuların vasıtası olanlar da mevcuttur. Bazıları bunlardan servetler yapar, bazıları ise bir kadın veya bir ziyafete kurbân giderler.

Borcun alamıyacağını anlayan Howard Firması, meseleyi teleyip pullayıp Amerikan Senatörlerine götürüyor. Onlar da nüfuslarını kullanarak bu konuda hükümetlerini tazyik ediyorlar. Bu da bir netice verince işi bir kanun tehdidi altında halletmeyi düşünüyorlar. Ve geri kalmış memleketlere yardım kanununa, «Amerikan vatandaşlarının alacaklarının ödenmesini sarf koşan» bir maddeyi Amerikanın güvenliği ile ilgili olarak kabul ve ilâve ettiriyorlar.

Şu hale bakınız, beynelmilel bir vurgunculuğun hedefine ulaşabilmesi için hür ve demokratik dünyanın öncüsü A.B. Devletleri parlamentosundan dahi kanun çıkarabiliyor. Ve bir süreden beri de büyük dostumuz Türk hükümetine bu kanunla siyasi ve iktisadi baskı yapıyor. Kısacası ya bu 900 bin doları ödersin veyahutta iktisadi yardımı keserim diyor. Hükümet de bu tazyikle elimizdeki tasarıyı getiriyor. Çünkü artık bankaya gücü yetmiyor veyahut da bankanın ödeme gücü yok. Ama T.B.M. Meclisinden böyle bir kanunu geçireceğine inanıyor.

Şimdi hükümetten şu hususları açıklamasını istirham ediyorum:

Gerekçede bahsedilen siyasi baskı hakikatten yapılmış mıdır? Yoksa bu itideller tesadüfen mi gerekçede yer almıştır? Şayet baskı yapılmışsa, hükümet buna karşı ne gibi bir reaksiyon göstermiştir?

Bu işte büyük ve beynelmilel bir vurgunculuğun mevcudiyeti tesbit edilerek yargı organlarına tevdi edilmiş olduğundan Amerikan hükümetinin haberi var mıdır?

Ziraat Bankasının kuruluş kanununun bu kefaletle cezası vermediği ve kefalet işinin kanun suz olduğu Amerikan hükümetine duyurulmuş mudur?

Türk hükümetinin getirdiği bu kanun tasarısının, temelini 27 Mayıs Devriminden alan ve ni Anayasamıza aykırı olduğunu biliyorlar mı?

Bu siyasi ve iktisadi baskının Türkiye'nin hükümrancılık hakları ile bağdaşmayacağı ve hür

dünyanın öncüsü A.B. Devletlerinin hür bir dünya ve hür millet anlayışıyla, çelişme halinde olduğu kendilerine duyurulmuş mudur?

Bu kanunsuz harekete o zamanki Ziraat Bankası Umum Müdürünü kimler mecbur etmiştir?

Batı dünyasının ve hür milletlerin öncülüğünü yapan A.B. Devletlerinin şimdiye kadar bu yolda yaptığı gayretler göz önüne alınacak olursa, Amerikan mesul makamlarının, hür dünyanın savunması ve güvenliği ile çok yakından ilgili olan bu konuda hakkında yeteri kadar aydınlatılmamış oldukları kanaatindeyim.

Yoksa, geri kalmış milletlerin kalkınması ve hür dünyanın savunması için milyonlarca dolar sarfeden ve hür dünyanın tam güvenini sağlayarak öncülük eden A.B. Devletlerinin yolsuzluğu kat'i olarak tesbit edilen ve Amerikanın iktisadi yardımlarını tesisiz bırakarak hür dünyanın güvenliğini sarf eden böyle vurguncu firmaların iddialarıyla üç beş kuruş için ne dost bir milletin haysiyetini, ne de kendi prestijini zedeleyecek kadar basiretsiz bir politika tâkip ederek onları himaye edebileceğine ihtimal var mıdır. Kanaatimizce; Türk hükümeti bu mevzuda kendine düşeni yapmamıştır. Amerikan vatandaşının hakkını korumak gerekçesiyle Türk devletinin şerefi, hükümrancılığı ve uzun bir mazisi olan Ziraat Bankasının itibarı zedelenemez. Dostlarımızın 27 Mayıs'ın nedenlerini çok iyi bildiklerinden eminim.

Netice olarak fikirlerimizi şöyle özetliyorum:

1. Bu tasarı hükümrancılık haklarımızla kaabili telif değildir.

2. Bu tasarı kanunlaştığı takdirde, yargı organlarımızın görevine müdahale edilmiş olacak tir ki, bu da Anayasaya aykırıdır.

3. Bu tasarı umumîlik prensibi ve dolayısı ile Anayasanın 12 nci maddesine aykırıdır.

4. Bu tasarı hususi hukuk hükümlerine tabi bir bankanın işahhüdüne tek taraflı olarak müdahale etmekte ve Anayasanın 40 nci maddesine aykırı düşmektedir.

Binsenaleyh.

1. Hükümet Amerikalı dostlarımız ve Amerikan hükümetine bu işin iç yüzünü bütün tafsilâtıyla açıklayarak, 27 Mayıs Devriminin niçin yapıldığını bir kere daha anlatmalıdır.

2. Yine hükümet büyük dostlarımızı yapılan bu siyasi ve iktisadi baskının hükümrancılık haklarımız ve dostlukla bağdaşmayacağını resmen bildirmelidir.

3. Hükümet bu ihtilâfın tek taraflı hal yerinin burası olmayıp, yargı organları olduğunu ve bu tasarının Anayasaya aykırı düştüğünü kabul ederek tasarıyı geri almalıdır.

4. Şayet bu teklifler hükümetçe kabul edilmezse, tasarının reddini yüksek heyetinizden istirham eder, hepinizi hür milletle selâmlarım.

TEK BAŞINA, KÖY ENSTİTÜSÜ YETMEZ

Köy Enstitüleri üzerindeki yazışmaları bir tavuk yumurta çıkmazına sürmemek için Enstitülere temel olan ilkelerin neler olduğunu aramaya devam edelim, bunların köylerde tatbiki imkânları üzerinde yeniden duralım.

Baba Tonguç, bir yazısında diyor ki: «Köy Enstitüleri asfalt yolları ve yeni yapıları ile modern köyler olarak kurulmuştur.» Onun maddî çevreyi hedef tutan bu açıklamasına Enstitüde yürüten sosyal düzenin de eklenmesi gerekir. O vakit denilebilir ki Köy Enstitüleri toplumu yürüten nizamları, çalışma hayatına ve insan münâsebetlerine hâkim olan değerleri bakımından da modern köyler olarak kurulmuştur.

Sayın Fay Kirby Köy Enstitüleri üzerinde ki incelemesinde Tonguç'un eğitim alanına getirdiği yeniliği araştırırken eğitim ve çevre münâsebetleri üzerinde durmaktadır. Diyor ki: «Tonguç'un yakaladığı noktayı - toplum değişmedikçe fert değişmez - sözünü şu şekilde sokmak suretiyle ancak iyi bir şekilde anlayabiliriz. Ferdin üzerine müessir olan eğitimsel ortamı teşkil eden maddî uygarlığın kendisi modern olma dıka ne toplum, ne de fert modern uygarlığın temsilcisi olabilir... Tonguç'un buluşunu daha soyut bir plâna getirmek istersek diyeceğiz ki, her maddî uygarlık biriminin kendine göre bir eğitimsel değeri vardır. Maddî uygarlık birini ne ölçüde modern uygarlığı temsil ederse modern hayata uygun bir yetişkinin yetişmesinde o ölçüde rolü vardır.» Yazar maddî uygarlık birimi olarak tuğlayı alıyor ve tuğlanın eğitim için ne kadar önemli bir unsur olduğunu ve bundan mahrum bir çevrede eğitimin nasıl büyük çıkmazlara düştüğünü etraflıca gösteriyor.

İ. Hakkı Tonguç başka bir yerde, Enginle yazışmalarımız için pek önemli olan şu fikri ileri sürüyor: «Toprakla insan, vatandaşla iş, servetle vatandaş arasındaki münâsebetler ahenkli bir şekilde kurulamayacak olursa umumi hayatın akışına yol alan bütün kanallar tıkalı kalmaya mahkumdur». Eğitimin de bu kanallardan biri olduğunu eklemeye her halde lüzum yoktur.

Bu kısa izahlar, bizi en kestirme yoldan Köy Enstitüsü sisteminin temelindeki ilkeleri kavramaya götürmektedir. Sistemin can alıcı noktası, öğrencilerin köyden toplanması, elleri ne istihsal âletleri verilmesi, şu veya bu ilkeye göre eğitilmeleri değildir. Temel fikir eğitim problemini, eğitimin ilkelerine uygun gerçek bir çevrenin içine oturtabilmektir. Tek tek başka çevrelerde başarısız olan unsurlarla enstitü denilen modern köyü kurmada ve onu işleten sosyal düzeni sıyarlamaadır. Tonguç'un verdiği adla eğitimin «Modern bir köy» içinde ele alınması çıkmazın çözüm noktasıdır. Köy Enstitülerinde eğitim ancak bu sayede çamurdan, köstecek yuvası gibi evlerden, kara sabandan, kağından, bittin kurtulmuş, asfalt yolla, çiçek bahçesiyle, modern makinelerle, aydınlık evlerle, pencere camı ile, tuğlayla el ele verebilmiştir. Dahası var, Köy Enstitüsünde eğitim sosyal düzenin işlemedeki sakatlıklarını da üzerine çıkmıştır. Çalışan kişinin aziz olduğunun, kişilerin işi ve gerçek değerleriyle tartışılması gerektiğinin dışında bir örneği orada kimse ne görmüş ne de duymuştur. Enstitü gerçek anlamıyla demokratik bir düzenin yürüdüğü bir topluluktur. Buna sosyalist bir düzen de denebilir. Me-sele kelimelere verilecek anlamı bağıdır. Adı ne olursa olsun bu düzenin ideal bir toplum düzeni olduğunu bilmek önemlidir. Köy Enstitülerinin de eğitimin ilkeleri, temelleri, şusu yahut busu diye başka yerlerde de aynen uygulanabilecek mücerred mefhumlar yoktur. Enstitü bu çevre ile bir bütündür. Enstitü Eğitimi işte bu bütündür. Bu bütünün içinde öğretmenin kitabın, sıranın, binaların yapılarının, asfalt yolun, yürüyen talimatnamelerin, çalışan makinelerin, okunan kitapların, kız ve erkek öğrencilerin ve bunların bir arada bulunmasının ayrı ayrı kümelenemeyecek rolü vardır. Bu makineden bir vi-düo düşünün, bir çarkın aksaması hemen eğitimin denilen neticeye tesir etmektedir. Sistem öyle bir bütündür. Örneğin filan tarafta öğretmeninin, veya falan müdürün, yahut öğrencinin eline geçen şu veya bu kitabın derhâl işi ya da köylü yünde tesiri görülmektedir. Sistem başarısız bu bütünü kurmayı akıl etmek ve önemli bir şekilde çalışmasını sağlayabil-mek mümkün değildir.

Türkiye'de daha evvel de köyden öğrenci toplandı, seçkin öğretmenler bularak, yeni kitaplar, talimatnameler ve metodlar kullanarak köyde öğretmen, meslek adamı yetiştirmek

Dr. Turhan Tokgöz

denenmiştir. Fakat mesele okul binalarının ve sınıf duvarlarının arasında kaldığı için başarı kazanamamıştır. Kitap, öğretmen ve okul ne yaparsa yapsın, eğitim, modern ilkeleri besleyecek bir çevrenin içine oturmadığı için çıkmazdan kurtulamamıştır. Öğrenciyi okul ve kitap değil, toplum kendi uygarlık seviyesine göre eğitmekte devam etmiştir.

Köy Enstitüleri işte bu çıkmazdan kurtulmuştur. Eğitimi bir yandan modern uygarlık unsurları ile gerçek bir iş ve hayat çevresi kurmuş, bir yandan da onun işleyişine yön verecek bütün müesseseleri istediği gibi düzenlemek imkânını ele geçirmiştir. Öğrenci Köy Enstitüsünde bunun için başarı ile eğitilmiştir. Bir bakıma eğitimin vazifesi burada bitirdi. Öğretmen mi, sağlık memuru mu, meslek adamını yetiştirecek onu iyi bir şekilde yetiştirince okulun ödevi bitebilirdi. Tıp fakültesi nasıl doktoru okutup mezun ediyor, sonrasını toplumun sorumluluğuna bırakıyorsa, Köy Enstitüsü de öğretmenini yetiştirip köye yolluyabilir ve gerisi için sorumluluğu başkalarına atabilirdi. Ve hiç kimse Köy Enstitülerine bunun için sitem edemezdi. Gerisi Milli Eğitim Bakanlığını, idârecileri, ziraatçıları ve toplumun çekip çeviren herkesi ilgilendirirdi. Fakat Türkiye'nin özel meseleleri Köy Enstitülerinin kurucularını daha ileri gitmeye zorlamıştır. Atatürk reformlarının ekonomik alanda başarısızlıkları eğitimciyi köyün ekonomik değişmesiyle, eski değerlerinin temizlenmesi işiyle, maddî uygarlığın eğitimi tarafından kurulması işiyle de uğraşmaya zorlamıştır. Çıkmaz işte bu noktada başlamaktadır. Çünkü Enstitü kurucuları, Enstitüdeki bütünü kurmakta mutlak yetkiye sahip olan Enstitü kurucuları, köyü «modern köyler» haline getirecek güce sahip değildir. Köyde başarılı bir eğitimin yürütülebilmesi için gerekli bütünü kurma eğitiminin gücünü aşan çok taraflı bir iştir. Eğitimi köye kanun koyamaz, eğitimi köyü modern âletlerle donatamaz, eğitimi köy yolunu, köy evini de değiştiremez. Eğitimi köyde «Toprakla insan, ve tandoşla iş, işle servet» arasındaki bağı istediği gibi düzenleyemez. Köy enstitüsü kurucularının kendi inancı ve giriştiği deney bu yapılamadıkça modern bir eğitimin mümkün olmayacağı nı göstermiştir. Enstitü sistemine başarı sağlayan temel köyde bu yüzden daha ilk adımda kaybolmaktadır. Enstitü sistemi elbet köy çevresini düzenleyici bazı tedbirler düşünmüş ve bunları tatbik etmek istemiştir. Fakat bunlar Enstitü çevresini köyde kurmaya yetecek şeyler değildir. İlk yazımdan beri ısrarla üzerinde durduğum radikal reformlar köyün bünyesini süratle değiştirebilmek için işe karışmazsa eğitimi ne yapsa etse başarısızlıktan kurtulamayacak, modern bir eğitimin köyde gerçekleşmesi mümkün olmayacaktır. Enstitüdeki öğretmen okulda ve sınıfta ne yaparsa yapsın çocukları köy topluluğunun uygarlık derecesi eğitmekte devam edecektir. Aynı başarısızlık öğretmenin ekonomik faaliyetleri için de bahis konusudur. Modern topluluklar olmaya yönelmemiş köylerde öğretmenin, örneğin iş yerini başarı ile çalıştırması, tarlasını gereği gibi ekip biçmesi ve ondan faydalanması mümkün olmayacaktır. İlk yazımda bunun nedenlerini elle tutulur basit örneklerle açıklaymaya çalışmışım. Sayın Fay Kirby adı geçen eserinde, Eğitmen denemesinin başarısızlıkları üzerinde dururken aynı noktaları değiniyor. Diyor ki «Eğitmenin kendisine sağlanan malzeme ve bilgi sayesinde hayat şartlarını sağlamlaştırabilmesi için elverişli bir toprağa sahip olması lazımdır. Eğitime uygun bir toprak sağlanması birçok hallerde bu toprağı köyün veya belirli bir köylünün kullanmaktan mahrum kalması demektir. Toprak ziraatı yerine pekâlâ başka tabiat kaynaklarına da dönülebilir. Örneğin köye arıcılığı sokanlar bunun en iyi örneğini göstermiştir. Eğitmenin bu yolda başarı sağlama için çalıştığı yerde temel tabiat kaynaklarının bulunması lazımdır. Elde ettiği balın hiç olmazsa trampa değeri olmalıdır. İşin daha ekonomik olabilmesi için eğitmenin erişebileceği bir pazar, pazara sürme mekanizması, ve şehirde kalite meraklı müstehlik olması şarttır. Bütün bu şartları gerçekleştirmek eğitmenin iktidarı dışında kalmaktadır.»

Sayın yazar aynı görüşü Enstitü öğretmenlerine tatbik etmiyor. Aynı güçlükler aynı ölçüde Enstitü öğretmeni için de mevcuttur. Bunların çıkmazından kurtulmak için öğretmen, eğitmen

olarak hangi güçle donatılmıştır? Aynı sebepler neden Enstitü öğretmeni de başarısızlığa sürüklemiş? İlk yazımda ben köy çevresinin köy enstitüsü öğretmeni toprağını yarıya vermeye, ekonomik faaliyet yerine maası tercih etmeye zorladığını izah etmek istemişim. Öğretmenin ekonomik faaliyetinin kendisi için başarısı ve başarısızlığı yanında bir de köyde vereceği neticenin tartışılması gerekir. Köye ağaç dikmeyi öğretmek, köye arıcılığı sokmak gibi deyimler yuvarlak laflardır ve açıklanmaları gerekir. Köy taş gibi, tuğla gibi benzer unsurlarla kurulu bir bütün değildir. Köy topluluğunda da bir sosyal tabakalanma vardır. Fakiri, az topraklı, topraksız, ağası, egrafi vardır. Köy giren arıcılıktan kimlerin faydalanabildiğinin tesbiti önemlidir. Köye arıcılığın girmesi çeltik ağaları gibi, su ağaları gibi bir de arı ağalarının yetişmesi neticesini verecekse bu netice üzerinde ciddiyetle durmak gerekir. Engin Tonguç haklı olarak gene beni nazari konuşmakla suçlayacaktır. Fakat bu bakımdan gerçeği gösteren çalışmalar olmadıkça bu nazari görüş yabana atılamaz. Düşünülebilir ki arı beslemek bir arılığa muhtaçtır, modern arı kovanlarına muhtaçtır, şehirden alınacak mum dalaklara muhtaçtır, asgarî bir avadanlığa muhtaçtır. Bunları satın alacak güç köyün büyük bir kısmında yoktur. O vakit bu işin zengini daha zengin edelim onların sayesinde fakirler de iş bulur, yahut köye bal girsin de nasıl olsa bal tutan parmağına yalar demekten farkı kalır mı?

Enstitü sistemi köyde başarı kazanabilmek için köyde bünye değiştirici reformlara işte bunun için muhtaçtır. Bunlarsız enstitü görüşü da yandığı temeli kaybetmektedir. Bu eksik Enstitü denemesinin kabahati olmadığını söylerken Engin Tonguç belki haklıdır. Fakat Köy Enstitüsü hamlesi memlekette köyü eğitim yolu ile kalkındırma işi olarak ilân edilmiştir. Enstitü kurucuları eğitimin köydeki başarısızlığından bunun için sorumlu tutulmaktadırlar. Eğitim yoluyla köyün kalkınmasını beklemek ancak köyün kalkınması için ciddi ve enerjik operasyonları göze alamayacakların seçeceği zararsız bir formüldür. Engin diyor ki peki köy yalnız eğitimiyle kalkınmaz da yalnız ekonomik tedbirlerle kalkınabilir mi? Eğitimin tek başına köyde kalkınma işini başaramayacağını ileri sürmek, köy kalkınması eğitimsiz yapılabilir demek değildir ki. Ben baştan beri eğitimin bu alandaki sorumluluğuna gereken yeri veriyorum, ama onun rolünü de öyle büyütüyorum. Eğitimin köyde ancak diğer bünye değiştirici tedbirlerle tamamlanabildiği takdirde başarılı olabileceğini söylüyorum. Bu tedbirlerin 1940 larda tatbik edilemediği açıktır. İster idâreciler bunu istemiş de yapamamış olsun, isterse gerçekten istememiş bulunsun. Netice değişmiyor. Kişinin niyetine göre tartışılması gerektiği prensibi galiba E-lezher'in kapısında yazılmış. Tanrı kullarını işlerine göre değil de niyetlerine göre değerlendirmiş. Bu ölçüyü bizim de kullanabileceğimizi sanmıyorum. Biz işe bakmak zorundayız.

Yazışmamızın başına tekrar dönüyorum. Bugünün Türkiye'si 1940'ların Türkiye'si değildir. Artık eğitim yoluyla tek taraflı bir kalkınma düşünülemez. Geçen 20 yıl kalkınmanın kanunlarını tanımak bakımından bize yeterli kadar ders vermiştir. Alınacak tedbirlerin neler olduğu, gerçek bir kalkınmanın Türkiye'de ne tip değişiklikler istediği daha sağlam ölçülerle bilinmektedir. Üretim ve dağıtım sisteminin toplum değişmesindeki büyük rolü, modern teknolojinin bünye değiştirmek için zarureti, kazancın ve iş hayatının adil ölçülere göre düzenlenmesi gibi 1940 larda tartışılması dahi yapılmayan önemli problemler şu yüzyıla çıkmıştır. Bunların ahenkli bir şekilde çalışması olmadan kalkınmanın sözü edilemeyeceği ciddi çalışmalarla açıklanmaktadır. Köy Enstitüleri yarın kurulursa yeni bir ortam içinde kurulacaktır. Çünkü Enstitünün temelinde yatan görüş onu yeni ilk isteyen, ciddi reform isteyen kanada sıkı sıkı bağlamıştır. Artık enstitü ve köy öğretimi kendisini tamamlayacak çok taraflı tedbirlerle kurulacaktır. O vakit de yarının enstitülerinin yeni görevler yükleneceğini görmek için bir asır ilerisini keşfedecek kadar akıllı olmaya lüzum yoktur. Engin Tonguç'un yazısına bir cümlecik aldığım yabancı yazar kimse işte pekâlâ Köy Enstitülerinin toprak reformu ve ekonomik plâna meseleleri için merkez olmasını teklif etmektedir. Bu yeni vazifeler yarın Köy Enstitülerinde irili ufaklı bir takım değişmeleri talep ettirecektir. Bu kızılacak değil sevinilecek bir şeydir. Bu değişmeler için ilk yazımda sadece bazı sorular ortaya atılması ve meseleler gösterilmesi ve imkânlardan bahsedilmesi elbette eksiktir. Görülüyor ki teklifler devam etmektedir. Dört başı mamur kuruluşlara varmak için böyle basit elemanların var olması faydalıdır. Hiç olmazsa enstitüleri donmuş birer kalıp olarak müdafaa etmekten iyidir.

EGİTİMDE BÖLGELERARASI DENGESİZLİK

Ankara Üniversitesi giriş sınavlarında liselerin başarı dereceleri orta öğretimdeki bölgelere sı dengersizliği bütün açıklığıyla ortaya koyuyor. Özel liseler ve kolejler yoluyla bir eğitim aristokrasisi yaratma yönündeki eğilim de sınav sonuçlarından kolayca çıkarılabilmektedir. Gerekli tedbirler alınmazsa sosyal bünyedeki dengesizliklerin eğitim yoluyla azaltılması değil daha da arttırılması tehlikesiyle karşı karşıyayız. Rast gele «Millî Bütünlük» ve «Millî Birlik» ten bahsedilenler, herşeyde önce, özellikle Doğu ve Güney - Doğu Anadolu'nun eğitim meseleleri üzerine eğilmelidirler. Bu yazıda Millî Eğitim Bakanlığının Eğitim Araştırmaları ve Değerlendirme Merkezi tarafından yayınlanan resmî rakamlar dile getirilmektedir.

Mümtaz Soysal

Dar Boğazlar

1962 ders yılının başında, Ankara Üniversitesinin bütün fakülte ve enstitülerine girecek öğrencilerin seçimi, 3 Ekim günü, test usulüne dayanan bir ortak sınavla yapıldı. Böylece, ilk defa olarak, Türkiye'deki bütün liseleri veya ortak öğretim sağlayan başka kurumları bazı genel sonuçlara varmağa az çok elverişli bir yarışma alanı içinde karşılaştırmak mümkün oldu. Şimdi, bu giriş sınavlarına ait bilgiler, Millî Eğitim Bakanlığının Eğitim Araştırmaları ve Değerlendirme Merkezi tarafından yayınlanmıştır. Bu yayını, görevli Amerikalı uzmanların kalemlerinden sızdığı açıkça anlaşılan toplumsal metodoloji deyimlerinden ayıklayarak bütün çıplaklığıyla ortaya koymakta beliren bazı korkunç sonuçlar ve hükümler bakımından, büyük fayda var. Sınavlar, Türkiye'nin Orta Öğretim meselelerinden bir çoğunu, sanki bir büyütleçe bakılmıyacağı gözler önüne sermektedir.

Her şeyden önce, üniversite kapıları önünde beliren yığılma hayli düşündürücüdür. 1962 - 1963 ders yılında, Ankara Üniversitesi'nin giriş sınavlarına tam 13.482 kişi katılmıştır. Fakat, bunlardan ancak % 65,7'si 1962 yılını lise mezunlarıdır. Adaylardan % 17,5'i liseyi 1961 yılında bitirmiştir. Geri kalanlar ise, daha eski yıllarda lise mezunlarıdır. Demek ki, sınavlara girenlerin üçte birinden fazlası, liseyi eski yıllarda bitirmiştir. Tabii, bunların içinde, fakülte ve enstitü değiştirme yoluna gidenler üniversite dışındaki yüksek okullardan üniversiteye geçmek isteyenler, bir fakülte bitirdikleri halde yeniden okumağa gelenler de vardır. Ama, bu yıla kadar Üniversiteye girme fırsatı bulamayanların ve ümitsizliğe kapılmadan talihlerini bir defa daha denemek isteyenlerin büyük bir topları tuttuğu muhakkak. Üniversiteye girdikten sonra yer değiştirmek isteyenler bakımından da, ortada bir milli kayıp bulunduğu aşikârdır. Yanlış seçim, başarısız öğretim ve her eğitim dalında eşit maddî imkân sağlayamama, gençlerin yıllarını heba etmekte, Türkiye'deki yüksek öğretim kurumları,

insan öğitlen ve birinden öbürüne posta ak taran verimsiz değirmenler gibi dönüp durmaktadır.

Ankara Üniversitesinin 1962 giriş sınavlarına katılan adayların hepsi, bir öğleden önceki saatleri içinde tamamlanan çeşitli testlere tâbi tutulmuşlardır. Bunlardan biri «akademik kabiliyet» testi adı verilen bir zekâ veya zihin kabiliyeti testiydi. İkinci test olan başarı testi ise, aslında «fen» (matematik, fizik, kimya ve biyoloji) «sosyal bilgiler» ve «yabancı dil» bölümlerini kapsayan üçlü bir test mahiyetini taşımaktaydı. Yapılan tahlillerde, liseler veya değerli başka orta öğretim kurumları arasındaki temel derecelendirme bütün bu dört test bir araya getirilerek yapılmıştır. Temel değerlendirmeye göre, mezunlarını toptan başarı ortalamaları en yüksek olan liseler şu şekilde sıralanmaktadır:

TABLO I

Önde gelen liseler

Lisenin Adı	Sınav Katılan Öğrenci Sayısı	Toptan Ortalama Başarı Puanı
1. İstanbul Saint Joseph Lisesi	16	175
2. İstanbul Galatasaray Lisesi	36	173
3. Tarsus Amerikan Koleji	26	173
4. İzmir Türk Koleji	16	171
5. İzmir Atatürk Lisesi	96	171
6. İstanbul Işık Lisesi	12	170
7. Türk Eğitim Derneği Ankara Koleji	317	169
8. İstanbul Kandilli Kız Lisesi	27	169

9. Ankara Yenimahalle Erkek Lisesi	101	168
10. İzmir Koleji	16	167
11. İzmir Amerikan Kız Koleji	15	166
12. İstanbul Erkek Lisesi	55	164
13. Ankara Yüksek Öğretmen Okulu Hazırlık Sınıfı	116	163
14. Bursa Erkek Lisesi	172	162
15. Ankara Bahçelievler Cumhuriyet Lisesi	129	161
16. Konya Kız Lisesi	17	161
17. Kütahya Lisesi	77	161
18. Ödemiş Lisesi	36	161

Görüldüğü gibi, Ankara Üniversitesi'nin giriş sınavlarına 10'dan fazla mezunla katılan 147 liseden en önde gelen on sekizi, büyük çoğunluğu itibarıyla İstanbul, Ankara ve İzmir merkezlerinin liseleridir. Gerçekten başarılı 18 lisenin 5'i İstanbul'da, 4'ü Ankara'da, 4'ü İzmir'de, 5'i de bu üç büyük şehrin dışında (Bursa, Konya, Kütahya, Ödemiş ve Tarsus'ta) bulunmaktadır. Aslında, farklılaşma böyle coğrafi bir dengesizlikten ibaret kalsaydı ve toplumsal tabakalaşmayı da aksettirmeseydi, belki o kadar tehlikeli olmayabilirdi. Ama ne var ki, bu önde gelen 18 lise içinde 6'su ancak yüksek gelir grubundaki kimselerin girebildikleri özel liselerdir. Aslında, bu Millî Eğitim Bakanlığının yaptığı bir ayrımcıdır. Yoksa, İstanbul Galatasaray Lisesi, İzmir Koleji gibi resmî okul mahiyetini taşıyan, fakat maddî giriş şartları bakımından özel liselere yaklaşan kurumları da bu grubun içinde saymak gerekirdi.

Geride Kalanlar

Şimdi gelelim sonunculara. Ankara Üniversitesi giriş sınavı sonuçlarının liseler bakımından değerlendirilmesinde, sonuncu sıraları ihmal eden liseler şöyle sıralanmaktadır:

TABLO II

Geride Kalan Liseler

Lisenin no.	Sınav Katılan Öğrenci Sayısı	Toptan Ortalama Başarı Puanı
127. Adıyaman Lisesi	43	136
128. Bitlis Lisesi	47	136
129. Develli Lisesi	32	136
130. Kırıkkale Lisesi	114	136
131. Muş Lisesi	70	136
132. Sırt Lisesi	66	136
133. Sinop Lisesi	45	136
134. Urfa Lisesi	155	136
135. Kars Lisesi	215	134
136. Yalvaç Lisesi	32	134
137. Ağrı Lisesi	61	134
138. İst. İstiklal Lisesi	18	133
139. Mardin Lisesi	123	133
140. Rize Lisesi	68	132
141. Alanya Özel Lisesi	16	132
142. Kalan Lisesi	34	131
143. Van Lisesi	57	131
144. Bingöl Lisesi	28	130
145. İst. Anadolu Lisesi	15	130
146. Arşin Lisesi	102	129
147. Hakkâri Lisesi	13	123

Görüldüğü gibi, geriye kalan liselerden İstanbul İstiklal Lisesi, İstanbul Anadolu Lisesi ve Alanya Özel Lisesi hariç, hepsi Devlet liseleridir ve, asıl korkunç, bunların pek büyük çoğunluğu Doğu ve Güneydoğu Anadolu'da toplanmıştır. Geride kalan bu Devlet liselerinin harita üzerine aksedişi, insan ne kadar düşündürse yordur. Türkiye'nin Doğu ve Güneydoğu bölgelerinde olduğu gibi, liselerinin seviyesi bakımından da ihmal edilmiş. Bunlardaki liseler, öğretimden, malzeme ve ilgisizlikten kıvrınmaktadır. Dersler, hükümet doktorlarının, subayların, mahalli memurların himmetleriyle doldurulmaktadır. Tabii, lisenin önceki ilk ve orta okul kademeleri de yetersiz olduğu için, o köşelerin belki de son derece kabiliyetli çocukları, binbir güçlük için de liselerini bitirip «vatan sathında» boy ölçüşmeye giriştikleri zaman, hiç de ken-

dilerinde olmayan kusurlardan dolayı geride kalmaktadırlar. Bunun genç ruhta üzerinde yaratacağı etkileri, kırkınıklar ve kızgınları düşünün.

Merkezlerden uzak, geri şartlar ve sınırlar içinde yaşamam ve büyük sehi hayatını sağladığı sinema, gazete gibi öğrenme imkânlarından tam bir şekilde faydalanma imkânsızlığının uzun sürede yarattığı zihni durgunluk ve temel bilgi eksikliği de sınavlarda ortaya çıkmıştır. Geçekten, akademik kabiliyet testindeki sıralanma da, toptan başarıdaki büyük sehi ve özel okul ağırlığını taşımaktadır.

TABLO III

Akademik Kabiliyet Testinde Önde Gelen Liseler

1. İstanbul Galatasaray Lisesi
2. Tarsus Amerikan Koleji
3. İstanbul Saint - Joseph Lisesi
4. İstanbul Işık Lisesi
5. Türk Eğitim Derneği Ank. Koleji
6. İzmir Amerikan Kız Koleji
7. Ankara Yenimahalle Erkek Lisesi
8. İzmir Türk Koleji
9. İstanbul Kandilli Kız Lisesi
10. İzmir Koleji
11. Ank. Bahçelievler Cum. Lisesi
12. Bandırma M. Gönenç Lisesi
13. Konya Aksaray Lisesi
14. İzmir Atatürk Lisesi
15. İstanbul Erkek Lisesi

Akademik kabiliyet testinde geri kalan liselerin sıralanışına gelince, birarada, aşağı yukarı, toptan başarı sıralanışındaki manzara görülmektedir:

TABLO IV

Akademik Kabiliyet Testinde Geride Kalan Liseler

125. Kırıkkale Lisesi
126. Sırt Lisesi
127. Sinop Lisesi
128. Yalvaç Lisesi
129. Kars Lisesi
130. Adıyaman Lisesi
131. Muş Lisesi
132. Urfa Lisesi
133. Kalan Lisesi
134. İstanbul Anadolu Lisesi
135. Polis Koleji
136. Gümüşhane Lisesi
137. Bitlis Lisesi
138. Develli Lisesi
139. Ağrı Lisesi
140. İstanbul İstiklal Lisesi
141. Mardin Lisesi
142. Alanya Özel Lisesi
143. Van Lisesi
144. Arşin Lisesi
145. Rize Lisesi
146. Bingöl Lisesi
147. Hakkâri Lisesi

Kabul etmek gerekir ki, bu manzara

deki kabahatin bir kısmı da, sınavları hazırlayan test bürosuna aittir. Kabiliyet testindeki soruların arasına, zihin kabiliyetinin soyut sınırlarını aşan, doğrudan doğruya «genel bilgi» alanıyla, dolayısıyla çevrenin sosyal seviyesiyle, hayat şartlarıyla süre yaşayışlarının imkânlarıyla, büyük merkezlerdeki öğrenme fırsatlarıyla ilgili soruların aşırı ölçüde sızması ve bunların, geri bölgelerden gelen adaylar aleyhine ortaya çıkması tabii görülebilecek sonuçları daha da ağırlaştırmış bulunması pek muhtemeldir.

Yanlış Tutumlar

Bir başka hatalı tutum da, edebiyat, felsefe, tarih, coğrafya gibi sosyal bilgiler testinin puanlarıyla, yabancı dil testinin puanlarını aynı grup için değerlendirmek olmuştur. Yabancı dil öğretme imkânları son derece geniş olan özel lise ve kolejler ile bazı Devlet liseleri, bu sayede, sosyal bilgilerdeki sıralanmada daha da ön saflara geçmek imkânını bulmuşlardır:

TABLO V

Sosyal Bilgilerde (Yabancı Dil Dahil) Önde Gelen Liseler

1. Türk Eğitim Derneği Ankara Koleji
2. İzmir Amerikan Kız Koleji
3. İstanbul Saini Joseph Lisesi
4. Tarsus Amerikan Koleji
5. İzmir Koleji
6. İzmir Türk Koleji
7. İstanbul Galatasaray Lisesi
8. İstanbul Atatürk Erkek Lisesi
9. Çorum Lisesi
10. İstanbul Işık Lisesi
11. Ankara Yenimahalle Erkek Lisesi
12. İstanbul Erkek Lisesi
13. İstanbul Üsküdar Kız Lisesi
14. Ank. Yük. Öğretmen Okulu Hz. sını
15. Bursa Erkek Lisesi

Bu sıralanmanın, hukuk, siyasal bilgiler gibi sosyal bilgilerle ilgili alanlara giriste, elverişli şartlardan faydalanan liselerin mezunlarına hafif bir öncelik tanınması ve ileride siyasi iktidarın kullanış mevkilerine adam yetiştiren bu kurumlarda geri kalmış bölgeler yahut zümreler aleyhine bir dengesizliğin yaratılmış olması dil şüphekiçir. Uzmanlarca yapılan tablolar, yabancı dil unsurunun bölgelerden çok Devlet liseleriyle özel liseler arasında bir ayrıcalığa yol açtığını gösteriyor. Başka bir deyimle, Tablo II'de toptan ortalama başarı puanları bakımından geride kalmış olarak gösterilen liselerden çoğu (21 liseden 15'i) toptan başarılarına göre yabancı dilde daha iyi başarı elde etmişlerdir. Ama, bütün Türkiye'deki özel liselerle devlet liseleri karşılaştırıldığı zaman, özel liselerin ve kolejlerin net bir üstünlük sağladıkları açıkça görülmektedir. Bu üstünlük özel okulların sosyal bilgi puanlarını yükseltmiş ve buna karşılık Devlet liselerinin yabancı dil başarılarındaki düşüklük sosyal bilgiler puanlarını düşürmüştür. Belki yabancı dil puanını sosyal bilgiler kategorisinden ayrı bir kategori olarak düşünmek, meseleyi bir dereceye kadar çözmeye ve, eğer bir dengesizlik olacaksa, bunun sosyal bilgiler alanına yüklenmesini önlemeye yarayabilir.

İş Matematiğe Gelince

Özel okullarda daha çok ne çeşit bir eğitim üzerinde durulduğu ve Devlet liselerinin ciddilik derecesi, cebir, geometri, fizik, kimya, biyoloji gibi konuları içine alan «matematik - fen» grubunun başarı ortalamaları karşılaştırıldığı zaman ortaya çıkmaktadır. Elverişli şartlar sayesinde toptan ortalama başarı, akademik kabiliyet ve sosyal bilgiler sıralamalarında ön safları işgal eden özel kurumlardan çoğu, bu defa ortadan kaybolmuş, ilk sıralara Devlet liseleri geçmiştir:

«Matematik - Fen» Başarısında Önde Gelen Liseler

1. İzmir Atatürk Lisesi
2. İstanbul Kandilli Kız Lisesi
3. Erzincan Askeri Lisesi
4. Ank. Y. Öğretmen Okulu Hz. Sınıf
5. Ödemiş Lisesi
6. Denizli Lisesi
7. İstanbul Kız Lisesi
8. İzmir Türk Koleji
9. Ankara Yenimahalle Erkek Lisesi
10. İsparta Şehit Ali İhsan Kalmaz Li.
11. İstanbul Bakırköy Lisesi
12. İstanbul Işık Lisesi
13. İstanbul Erkek Lisesi
14. Bursa Erkek Lisesi
15. Karabük Lisesi

Bu listede Tarsus Amerikan Koleji 94 üncü, Türk Eğitim Derneği Ankara Koleji 116 ncı, İzmir Amerikan Kız Koleji 142 ncı sırayı işgal ediyor. Ama Doğu ve Güneydoğudaki Devlet liselerinden çoğu, «matematik - fen» grubunda da ortalama başarıdaki sıralarından kurtulamamakta ve bazı «sinkür» okullarıyla bir arada yer almaktadırlar:

TABLO VII

«Matematik - Fen» Başarısında Geride Kalan Liseler

137. Van Lisesi
138. Bingöl Lisesi
139. Artvin Lisesi
140. Kars Lisesi
141. Kalam Lisesi
142. İzmir Amerikan Kız Koleji
143. Devell Lisesi
144. Bitlis Lisesi
145. Polis Koleji
146. İstanbul Anadolu Özel Lisesi
147. Hakkâri Lisesi

Fakat, dikkati çeken nokta, Tablo II de toptan ortalama başarı puanları bakımından geride kalmış olarak gözükken 21 liseden 16 sıvan «matematik - fen» ortalamasının, diğer alanlardaki ortalamalarından yüksek veya bunların en büyüğüne eşit olmasıdır. Başka bir deyimle, doğu ve güneydoğu bölgelerinde bulunan liseler genel olarak bütün alanlarda düşük başarı elde etmişlerdir ama, bunlar arasında «matematik - fen» başarısı çoğu zaman diğer başarı derecelerinden üstün olmuştur. Bu da, gerekli şartlar sağlandığı takdirde, o bölgelerdeki gençlerin başka bölgelerdekilere nispetle geride kalmaları için hiç bir sebep bulunmadığını açıkça göstermektedir.

Bütün sonuçlar karşılaştırıldığı zaman ortaya çıkan bir başka nokta, çeşitli alanlardaki başarılar bakımından en çok istikrar gösteren ve her alanda az çok başarı kazanan liselerin (Ankara Yenimahalle Erkek, İstanbul Erkek, Ankara Bahçelievler Cumhuriyet, Bursa Erkek, Konya Kız ve Kütahya Liseleri gibi) hep Devlet liseleri olduğu, her alandaki başarıları arasında bir

yük değişiklik ve istikrarsızlık göstereceklerim de (İzmir Amerikan Kız Koleji, Türk Eğitim Derneği Ankara Koleji, Tarsus Amerikan koleji gibi) hep özel okullar arasında bulunduğudır

Çareler

Ankara Üniversitesi giriş sınavları için tertiplenen testlerin herkese eşit yarışma fırsatı verme bakımından ne derece elverişli olduğu, bölgeler veya zümreler aleyhine sonuçlar doğurabilecek soruların sıklığı elbette tartışma konusu yapılabilir. Ama, kabul etmek gerekir ki, meselemin asıl çözüm yolları test hazırlama uzmanlarının sarfedilebilecek gayretlerin çok ötesindedir. Her şeyden önce, sınav derecelerinin ortaya koyduğu bazı gerçekler üzerinde durmak ve düşünmek gerekir.

Bir defa, sınav sonuçları, özel kurumlarda yapılan eğitimin genellikle masal bir mahiyet taşıdığını açıkça ortaya koymaktadır. Maddi imkânların elverişliliğinden faydalanan bir zümrenin çocukları, dengesiz, yarı ve pek ciddi olmayan bir eğitim gördükleri halde, çevre şartlarının etkisiyle yarışmaların genel sıfırlanmasında ön saflara geçebilmekte, Türkiye'nin geleceğini açılan kapılara doğru yönelebilmektedirler. Devlet liseleri, henüz genel seviye bakımından üstünlüğü muhafaza etmektedirler; fakat, değişen şartlar bunları da ciddi tehlikelerle karşı karşıya getirmektedir. Ama, hiç şüphesiz en büyük tehlike, bölgeler arasındaki farklılaşmadır. Nitekim, Eğitim Araştırmaları ve Değerlendirme Merkezi de, bu durumu görmekte, «Sayıca ve nitelikçe yeterli öğretmen ve idareci yetiştirme programları geliştirme, maddi imkân ve kolaylıkların düzeltilmesi» hareketleri gerçekleştirmeye kadar, şu tedbirlerin «düşünülebileceğini» belirtmektedir:

a) Giriş sınavlarında, büyük şehirler dışındaki küçük şehir ve kasabalarda bulunan liselere bazı nisbetlere göre birer kontenjan tanınması;

b) Böyle liselerde eğitim imkân, fırsat ve kolaylıklarının yokluğundan dolayı başa rısızlığa uğradıkları kabul edilebilen öğrenciler için üniversitelerde hazırlık sınıflarının açılması;

c) Bu öğrencilerin bazı mesleklerle yönelmek üzere «akademik - pratik» şekilde yetiştirilmeleri için geçici ve beki de devamlı tedbirler alınması.

Bütün bunların meseleyi köklü çözümlere bağlamayacağı aşikâr. Kontenjanlar da tanınsa, hazırlık sınıfları da açılrsa ilk okulu ilköğretimden başlayan ve çevre şartlarıyla çok yakından ilgisi bulunan bir imkân giderebilmek pek kolay değil. Hatta aynı düşünce tarzıyla, Üniversitemin sınıflarında yükselirken de, kontenjanları ve hazırlık sınıflarını devam ettirmek gerekebilir. Sonunda, bölgesel adalet endüsiyle Türkiye'nin kaderini bilgisiz eliere terk etmek tehlikesi de vardır. Onun içindir ki, geçici tedbirlerle uğraşmaktansa temel şartlara mutlaka elatmak gerekir. Şehirlerde ve köylerde geri bölgelere ve kütellere yönelmiş sosyal tutumlu bir eğitim politikası, uzun sürede, şimdi ancak üniversite giriş dolayısıyla su yüzüne çıkan meselelerin hepsini çözebilir. Köy Enstitülerinin yanında, yatılı bölge orta okullarının ve liselerinin artırılması, parasız yatılı okutma imkânlarının son derece genişletilmesi ve nihayet eğitim politikasının gerçekten halkçı bir düşünceyle yönetilmesi, ilk öğretim davasıyla birlikte, en önemli meselelerden biri olarak ortadadır. Şimdi, parasız yatılı okutma politikası, genişlemek şöyle dursun, Cumhuriyetin ilk yirmi yılna nispetle hayli geri gitmiş durumdadır. Bu yüzden, Üniversite kademesinde dağıtılan bursların çoğu, aslında bursa ihtiyacı olmayan kimselerin eline geçmekte, devlet yardımıyla okuyacaklar o seviyeye kadar bile yükselmemektedirler. Eğitimde devlet desteğini yukarı kademelerde heba etmekte, en aşağı kademelerden itibaren kütellere yaymak, uzak köşelerde tam teskilât parasız yatılı orta öğretim merkezleri kurmak daha doğru olacaktır. Orta öğretim, plân gereklerine uygun olarak, mesleki ve teknik yönleri çevirmek de böylece kolaylaşabilir. Yoksa, mahalli halkı heveslendirip eşraf yardımıyla lise kurmağa, sonra da öğretmensiz bırakıp, oralarından yetişen gençlerin gururunu milli sınavlarda kurmağa kimsenin hakkı yoktur.

Üniversiteye giremeyen lise mezunlarının protesto yürüyüşü.

1950 - 60 devresinde, adam başına milli gelirden yüzde 39 artış olduğu halde işçi ücretlerindeki artış yüzde 24'tür. Bu yüzden, işçilerimizin milli gelirden aldığı pay azalmış ve gelir dağılımındaki adaletsizlik artmıştır. 1950 ortalama işçi ücreti 4 lirası 62 kuruştur. 1960 ücreti 14,5 liradır. Geli, dağılımında 1950 durumunun bozulmadan olduğu gibi kalabilmesi için dahi, 1960 ortalama ücretinin 17,5 liraya erismesi cerekirdi.

İŞÇİ ÜCRETLERİNDEKİ ADALETSİZLİK

Doç. Dr. Mükerrerem Hiç

Geçen yazımızda Kavel olayı dolayısıyla işçi ücretleriyle ilgili bazı hususlara temas edilmişti. Bu yazıda işçi ücretleri istatistiklerinden çıkan önemli sonuçlar daha sistemli bir şekilde ele alınacaktır.

1 - İŞÇİ ÜCRETLERİ DÜŞÜKTÜR

İşçi Sigortaları Kurumunun istatistiklerine göre, sigortaya tâbi işçiler iş günü ortalaması olarak 15 lira civarında gelir temin etmektedir. Çalışmayan günler de hesaba katılırsa, yani yıl için ortalama ücret, günde 12 lira civarına düşmektedir. Özel kesimde idareciler ve vasıflı işçiler, kamu kesiminde vasıflı işçiler bu ortalamaya dahil bulduklarına göre, asıl ana kütleyi teşkil eden vasıfsız işçi kütlesinin aldığı ücret çok daha düşük olmalıdır. Kurumun hazırladığı istatistikler ücret, prim, ikramiye, fazla mesai şeklinde yapılan bütün para ödemelerini içine almaktadır. Buna mukabil, işçilere yapılan avnî ödemeler ve sosyal yardımlar dahil edilmemiştir. Fakat, özel kesimde işçiye yapılan aynı ödemeler ve sosyal yardımlar çok azdır ve bunların dahil edilmesiyse ortalama ücretin belirli bir şekilde yükselmesi bahis konusu olmayacaktır.

İşçinin bugün aldığı ücret bu kadar düşük olduğuna göre, bir işçi tek başına ailesinin en asgari geçimini sağlayabilmekten uzaktır. Bu ücretle, kültürel bazı ihtiyaçlar bir kenara, yiyecek, giyecek ve barınmak ihtiyaçları bile doğru dürüst karşılanamaz. İşte, işçi ücretleri istatistiklerinden çıkartılacak birinci önemli sonuç budur.

Geçinme masrafları az olan şehirlerdeki işçinin daha rahat ettiği zannına da kapılmamak gerekir. Çünkü muhtelif bölgelerdeki ücret de aşağı yukarı o bölgedeki geçinme masraflarına paralel olarak değişmektedir. Meselâ, İstanbul ve Ankara'da ücretler ortalamaya kıyasla nisbeten yüksek, Zonguldakta ise düşüktür.

Memleketimizde işçilerin diğer memlekete nazaran çok büyük bir kısmı mevsimlik ve muvakkat işçidir. (İşçi Sigortalarına 1960 yılında 620 bin kadar işçi dahildi, bunun 177 bin kadarı, yani yaklaşık olarak yüzde 30, mevsimlik ve muvakkat işçiydi). Demek ki, bu gibi muvakkat ve mevsimlik işçiler, için sanayide aldıkları ücret, ne elde edebiliyorlarsa tarımdan elde ettikleri gelirlerine bir ilâvedir. Daimî işçi de değil yalnız başına, ailesi de çalışsa bile mutlak olarak bir geçim sıkıntısı ile karşı karşıyadır.

İşçi ücretlerinin düşüklüğü problemini artık partide ve seçim kaygısıyla ve gelişmiş bir şekilde değil, ana problemlerimizden biri olarak ve

sistemli bir şekilde ele almak zorunluğuna karşı karşıya bulunmaktayız.

2 - ÜCRETLER, KAMU KESİMİNDE DAHA YÜKSEKTİR

Bu sonuca varmak için bütün eksikliklerine rağmen yine Sigorta Kurumunun ücret istatistiklerinden faydalanmak mümkündür. Gerçi, İstatistik Genel Müdürlüğü tarafından hazırlanan ücret istatistiklerinde de aynı ödemeler ve sosyal yardımlar ücret kavramına dahil edilmekte ve özel ve kamu kesimi ücretleri ayrı ayrı tesbit edilmektedir. Ne var ki, İstatistik Genel Müdürlüğü tarafından hazırlanmakta olan istatistikler çok daha sıhhatli olmakla beraber henüz bütün endüstri branşlarına teşmil edilmemiştir. Bu istatistiklere göre, Kamu kesimi tarafından ödenen ücretler özel kesim tarafından ödenen ücretlerin çok üstündedir. Nitekim, 1958 yılında Kamu kesim ücret ortalaması saat başına 182 kuruş iken özel kesim ücret ortalaması ancak 146 kuruştur.

Sigorta Kurumunun istatistiklerine gelince, bu istatistiklere göre özel ve kamu kesimi ücret ortalaması hemen hemen aynıdır ve günde 15 lira civarındadır. Bundan da kamu kesiminde asıl ana kütleyi teşkil eden vasıfsız işçiye sağlanmakta olan maddî refahın özel kesimde bu işçi grubuna sağlanan maddî refahın çok üstünde olduğu kolaylıkla görülebilir. Bu yorumun nedenleri aşağıda sırayla ele alınmıştır.

Her şeyden evvel işaret edelim ki, Kurumun istatistikleri, sigortaya tâbi işçiler içindir. 1960 yılında sigortaya tâbi işçi sayısının 620 bin civarında olduğu yukarıda zikredilmiştir. Sigortaya tâbi olmayan işçi için istatistik yoktur. 1960 yılında tarım kesiminde kendisi de sabına ve ailesi hesabına çalışan faal nüfus 10,5 milyon civarındadır. Sanayide çalışan işçi sayısı ise 2,6 milyon civarında tahmin edilmektedir. Bu radaki sanayi kavramına, İşçi Sigortaları Kanununun da tasnifine uyarak, tarım dışı bütün kesimler dahil edilmiştir. Mukayeseye tâbi tutulan sigortalı işçi sayısı ise 620 bin olup, bunun yaklaşık olarak 290 binini kamu kesiminde, 330 binini özel kesimde çalışmaktadır. Şimdi diyebiliriz ki, tarımı bir yana atsak bile yalnız sanayide çalışan 2,6 milyon işçinin sigortaya tâbi olmayan 2 milyonu çok küçük cesamette işletmelerde çalıştığına göre, özel kesime aittir ve küçük cesamette işletmelerde ise ücret çok daha düşüktür. Bu kabil işçilerin sigortaya tâbi olmaları maddî refahlarının düşük olması için kâfi sebeptir.

Mukayeseli Sigortaya tâbi olan işçilerin ücreti arasında

da yapsak sonuç yine değişmez. Kamu kesimi işçisi sigortalı özel kesim işçisine kıyasla çok daha fazla maddî refah temin etmektedir. Gerçi, Sigorta Kurumunun ücret istatistiklerinde her iki kesimin ortalaması aynı, yani 15 lira civarında gözüküyordu. Fakat, özel kesimde meselâ, ayda 7000 lira alan bir idareci dahi kamu kesimi sigortaya tâbidir ve Sigorta Kurumunun özel kesim ücret ortalamasına hesabına girmiştir. Halbuki, Devlet İşletmelerinde idareciler memur sıfatıyla emekli sandığına dahil olup, Sigorta Kurumunun ücret hesabına tesir etmemiştir. Memur sayısı 315 binin üstündedir ve bunun 73 bin kadarı İktisadi Devlet Teşekküllerindedir. Asgari memur maaşı ayda 350 azamisi 2000 lira civarındadır. Demek ki, ister özel kesim ortalaması ücretinden idareci ve vasıflı işçiyi çıkaralım, ister bunu aynı bırakıp kamu kesimi işçisinin ortalamasına memuru ilâve edelim, sonuç değişmez: kamu kesimi, vasıfsız işçisine özel kesime kıyasla daha çok ücret ödemektedir. Kamu kesimi işçisinin daha yüksek maddî refah temin ettiğini teyid eden bir başka sebep işte şudur: Sigorta Kurumunun ücret kavramına sokulmamış olan aynı ödemeler ve sosyal yardımlar kamu işletmelerinde özel kesime nazaran çok daha önemli yer tutmaktadır. Kamu kesimi ücretlerinin özel kesim ücretlerinden daha yüksek olmasını icap ettiren ikinci derecede önemli bir sürü hususu bu yazıda teker teker ele almakta fayda yoktur. Fakat çok önemli olan bir noktayı bu meyanda mutlaka zikretmek gerekir. Meselâ sadece işçilere ödenen aynı ve nakdî ücret ve sosyal yardım toplamı değil de, maddî iş şartları, çalışma saatleri ve nihayet olur olmaz ve tazminat-sız bir şekilde işinden çıkarılmama, yani iş emniyeti ile birlikte mütalâa edilecek olursa aradaki fark çok daha fazladır.

Kısaca Kamu kesiminde işçinin maddî refahı, özel kesimindeki işçinkinden çok daha üstündür.

3) SANAYİ İŞÇİSİ, UFAK ÇİFTÇİ VE TARIM İŞÇİSİNİN İYİ DURUMDADIR

Ücret ve gelir bölüşümü ile ilgili istatistiklerin tetkikinden çıkan üçüncü önemli sonuç budur. Sigortalı vasıfsız sanayi işçisi yıl ortalaması olarak takriben günde 10 liradan yılda 3600 lira gelir temin etmektedir. 1960 yılında toplam tarım geliri 20 milyar, tarımda çalışan faal nüfus ise (gizli ve mevsimlik işsiz ve yardımcı aile efradı dahil) 10 milyon civarında olduğuna göre tarımda faal nüfusun elde ettiği or-

talama gelir ise yılda 2000 civarındadır. Tarım için yukarıda verilen ortalama gelir büyük ve orta cesametteki ziraat işletmelerini de içine almaktadır. Sadece küçük cesametteki işletmelerini ve ziraat işçisini ele alırsak ve gizli işsizleri hesaba katarsak bunların gelirinin sigortalı sanayi işçisinin gelirinden çok daha düşük olduğunu görürüz. Asıl büyük çalışan nüfus grubu tarım geliri sahipleridir. 1962 yılında tarım da çalışan faal nüfus 12,6 milyona nevarındadır. Bunun ancak 84.000 i yüksek tarım geliri, 1,5 milyon kadarı ise orta tarım geliri grubuna dahil olup 10,3 milyonu küçük tarım geliri grubundadır. Bu rakamın takriben 4 milyonu (1,5 milyonu genel, ortalama 2,5 milyonu ise mevsimlik) gizli işsiz tahmin edilmektedir. Demek ki büyük ve orta tarım geliri grubu nüfusu, toplam tarım grubu nüfusunun yüzde 10 u civarındadır. Bu grup toplam tarım gelirinin yaklaşık olarak yüzde 50 sinden fazlasını elde etmek tedir. 1960 yılında toplam tarım geliri 20 milyar civarında olduğuna göre, bunun ancak 10 milyon düşük tarım geliri grubunu teşkil eden on milyon kişiye gitmiştir ki, yılda ortalama 1000 lira yapar. Bu on milyon kişiye 15 yaşından yukarı ve muhtemelen gizli işsiz durumundaki aile efradı dahildir. Fakat, tahmini mevsimlik ve gizli işsiz sayısı olan 4 milyonu 10 milyondan çıkarsak bile, 6 milyon nüfusun 10 milyar liralık tarım geliri elde etmesi mukeyse sonuçlarını değiştirmez.

Özetlersek, sigortalı sanayi işçisinin ortalama geliri, düşük tarım geliri grubuna dahil nüfusun ortalama gelirinin çok üstündedir. Aslında, sanayi işçisinin ücretinin asgari geçim seviyesine kıyasla çok düşük bulunması tarım kesimi gelirinin çok düşük olması ve gizli işsiz kütlesinin büyüklüğü ile izah edilebilir. Çünkü, bunlar büyük ve dağılmış bir emek arzı yaratmakta ve böylece ücretler düşük kalmaktadır.

4 - İŞÇİ ÜCRETLERİ PEK AZ ARTMIŞTIR

Son 10-12 yıl içinde ücretlerde bir artış görülmüştür. 1951 yılında sigortalı sanayi işçisi için iş günü başına ortalama ücreti 4,62 lira iken 1960 yılında 14,44 lira olmuştur. Bu duruma göre, 1951 ücreti yüzde 100 kabul edilirse 1960 da 310 civarına çıkmış, yani yüzde 210 artmıştır. Ancak, cari yahut nominal ücretteki bu artış aslında fiyat yükselmeleri tarafından geniş ölçüde ermiştir. Nitekim, daha şiddetli yükselme kaydeden umumî fiyat seviyesi ni değil de daha az şiddetle artan geçinme indeksini ele alırsak dahi, bu indeks 1950 yılında yüzde 100 iken 1960 yılında 265 civarına çıkmıştır. Demek ki, işçinin cari ücretindeki yükselmenin asıl büyük kısmı işçinin reel olarak gelirini yükseltmemiştir. Ve fiyat yükselmeleri tarafından eritilmiştir. Yukarıdaki indekslere göre, 1950

yılında sigortalı Sanayi işçisinin gelirini 100 kabul edersek, 1960 yılında işçinin ücreti 1960 yılı geçinme indeksine göre (yani, 1950 yılı fiyatlarıyla) ancak 124 e çıkabilmiştir. Demek ki son on yılda işçi gelirinde reel olarak ancak % 24 bir artış olmuştur.

5) İŞÇİLERİN MİLLİ GELİRDEKİ PAYI AZALMIŞTIR

Tetkik konusu devre içinde işçi ücretlerinin nominal % 210, reel % 24 artışında hiç bir şey ifade etmez. 1960 ortalama ücretinin işçi ailesine asgari geçim seviyesini temin edebilecek gelirin çok altında olduğu hususu yazının başında ilk önemli konu olarak ele alınmıştır. Diğer önemli husus ise şudur: Son on yılda reel gelir büyüğü işçinin (ve aynı zamanda memurun ve küçük tarım gelir grubunun) aleyhine işlemiştir. Şunu unutmamak lazımdır ki, yıldan yıldan milli gelir artmaktadır. Buna göre, işçinin reel ücretinin de hiç olmazsa aynı nisbette artmasını normal karşılamak icap eder. Hatta ve hattâ işçinin reel ücretindeki artışın milli gelirdeki artışın üstünde olması sosyal adalete daha uygun olurdu. Şayet artış ikisinde de aynı nisbette olmuşsa eski gelir bölüşümü aynı kalmış demektir. Şayet reel ücretlerdeki artış milli gelirdeki reel artıştan az olmuşsa gelir bölüşümü zamanla işçi aleyhine değişmiş demektir. İşte, Türkiye için vâki olan, esefle kaydetmek gerekir ki, bu son haldir; yani son on yılda gelir bölüşümü sanayi işçisi aleyhine ve sanayici, tüccar ve büyük toprak sahibi ve bunların yanında çalışan yukarı idareci sınıfı lehine değişmiştir. Nitekim, 1950 yılında adam başına düşen gayri safi milli hasıla (1950 yılı fiyatlarıyla) 100 kabul edilirse 1960 yılında adam başına düşen gayri safi milli hasıla (sabit, yani 1950 fiyatlarıyla) 139 olmuştur. Yani, reel milli gelir bu devre içinde % 39 civarında artmıştır. Halbuki, aynı devre için de sanayi işçisi ücretleri reel olarak ancak % 24 artabilmiştir. Bir başka ifade ile, sanayi işçisi gelir bölüşümünü yarısını kaybetmiştir. Bu sebeple, son on yılda cari ücretin işgünü başına ortalama 4,62 liradan 14,44 liraya çıkmasının ve reel olarak % 24 artmasının işçi lehine yorumlanacak hiç bir tarafı yoktur. Sırf 1950 yılı gelir bölüşümünün aynı kalması için işçi ücretinin de reel olarak % 24 değil % 39 civarında artış kaydetmesi, yani cari olarak 1950 de işgünü başına 4,62 liradan 1960 da 14,5 liraya değil, kaba bir hesaba 17,5 liraya çıkmış olması gerekirdi. Kaldı ki 1950 yılı gelir bölüşümünü esasını hedef kabul etmek ve işçi lehine bir değişime istememek için elde hiç bir sebep yoktur.

DÜZELTME.

1 - YÖN'ün geçen sayısında yayımlanan Doç. İdris Küçükömer'in yazısının başlığı «Sosyal siyasetimiz ve İnönü'nün yeri» değil, «Sosyal sistemimiz ve İnönü'nün yeri» olacaktır.

2 - Aynı yazıda birinci sütunun başlarındaki «... Kişiler, grup veya sınıfına...» diye başlayan cümlelerin de doğru şekli şöyledir:

«Kişiler, grup veya sınıfına göre işleyişte rol (fonksiyon) sahibi olur; toplumla ilgili kararlara katılırsa, topluma dahildir aksi halde toplum dışındadır.»

KIBRIS

Makarios, Türkiyeye kafa tutuyor ve Türk azınlığına tanınan hakları kaldırmaya çalışıyor

Türk Kamu Oyu Kıbrıs meselesini hemen unuttu. Fakat Kıbrıs meselesi yeniden vahim bir safhaya girmektedir. Makarios, Kıbrıs anlaşmalarını değiştirmek ve Türk azınlığını tamamen hâkimiyeti altına almak davası peşindedir. Kıbrıs Cumhurbaşkanı, 1959 tarihli Zürih ve Londra anlaşmalarının tam ve eksiksiz şekilde uygulanacağını hatırlatan Türk hükümetine de sert bir şekilde cephe almaktan çekinmemekte. Türk notasını reddetmekte ve her Allahın günü, anlaşmalara ve Anayasaya aykırı konuşmalar yapmaktadır. Genel Kurmay Başkanı Yardımcısı Korgeneral Memduh Taşmaçın kalabalık bir subay grubuyla birlikte Kıbrıs'a gidişi, bu davranışlarla ilgili olsa gerektir.

Gerçekten ilk ravundu Kıbrıs anlaşmalarıyla kazanan Makarios, şimdi anlaşmaları yok etme çabası içindedir. Nitekim EOKA'nın yıl dönümünü kutlamalarında Makarios, «Zürih anlaşmalarının o zamanki şartlar içabı imzalandığını, bu anlaşmaların ileri adını atmaya bir başlangıç teşkil ettiğini» açıkça söyleyerek şöyle dedi:

«Bu yıldönümü merasimi bu tarihi adım öncülüğünü ediyor. Silâhlı mücadele sona ermiştir. Fakat savaş başka bir şekilde devam halindedir.» Makarios bu sefer geçen yıllardan daha açık şekilde, Kıbrıs Rumlarının amacının Enosisi gerçekleştirmek olduğunu imâ etmekten de çekinmedi. Geçti 10 Nisanda Times'a verdiği beyanatta Makarios, Enosisi reddetti. Fakat bu tip bir ileri bir geri konuşmaları âdet edinen Makarios'a güvenmek çok güçtür. Kaldı ki Makarios, anlaşmaları değiştirmek ve uygulamamakta azimlidir.

İki cemaat arasındaki temel anlaşmazlık, ayrı Belediyeler konusunda çıkmıştır. Dışişleri Bakanı Erkin'in ifadesiyle, «İngiliz idaresi altında Rumların Türklere karşı reva gördükleri sistemli ayırd edici ve kötü muameleler sonucunda İngilizler tarafından 1958 yılında, ayrı ayrı Türk ve Rum belediyeleri kurulmuş ve o tarihten beri ayrı belediyeler pekkâli vazifelerini faydalı olarak yürütmüşlerdi. Fakat Makarios, Kıbrıs Bakanlar Kuruluna, ayrı belediyelere el koydurma kararını almıştır. Anlaşmazlık şimdi Anayasa mahkemesindedir. Fakat yüksek mahkemenin aleyhte bir kararını da uygulamayacağı anlaşılan Makarios, çeşitli beyanlarla Anayasa mahkemesini de baskı altında tutmaya çalışmaktadır.

Makarios, «Anayasamın vecibeleri ne olursa olsun, belediyelerin ayrılması kabili tatbik değildir. Eğer Türklere benim, birleşik belediyeler teklifini kabul etmezlerse... Hükümetin belediyelere ait yetki ve vazifeleri eline almasından başka çare görmüyorum» diyor ve «Bunlar iç meselelerimizdir. Kimse karışamaz. Müdahale halinde Birleşmiş Milletlere gideceğiz» diyerek Türkiye'ye de kafa tutuyor.

Türk Dışişleri Bakanı, bu yaygıraları, «gerekirse müdahale ederiz» diyerek cevaplandırdı. Fakat entehâğı yatıştırmaya, Erkinin kararlı ve kesin konuşması da yetmezdi. Makarios, «Böyle bir müdahale olursa, her çareye baş vurup

karşı koyacağım» cevabını yapıyordu. Dışişleri Bakanı Kiprianou ise «Bu gibi iddialar, Kıbrıs'a ve bilhassa Türk unsuruna kötülük getirir» diyerek, daha tehditkâr konuştuk ve sözlerini şöyle bitirdi:

«Şayet Türkiye hükümeti, Kıbrısın normal durumuna, terakki ve refahına samimi surette yardımcı olmayı arzuluyorsa, bunun için takip edilecek en iyi yol, Kıbrıs'a karışmak ve müdahalede bulunmak haklarına sahip bulunduğu iddiasından vazgeçmektir. Çünkü bu gibi iddialar, ancak gerek Kıbrıs'ta, gerekse daha geniş ölçüde beklenmedik neticelere yol açabilecek bir gerginlik yaratır.»

Bu kampanyaya Rum basını da aktif şekilde katılmaktadır. İşte Rum basınından bazı örnekleri:

«... Zürih anlaşmasının kalitesinin ne kadar kötü olduğu ortaya çıkmıştır... Halkın büyük çoğunluğunun arzusu, kültürel ve ekonomik bakımdan da geri kalmış azınlığın böyle istericiliğine râm edilemez... Kıbrıs konusunun Bir-

leşmiş Milletler Anayasasında yerli olan âdilâne ve demokratik bir hal çaresine bağlanması imkânsız değildir. Eleftheria, 3.4.1963»

«Kıbrıs'ta gerçekten, farklı muamele vardır. Bu imtiyazlı muamele, yetersiz anlaşmalardaki menfi hükümlerden doğmaktadır. Bu farklı muamele, Türk azınlığının değil, Rum çoğunluğunun demokratik haklarına zarar vermektedir. Nüfusun Rum ve Türk oranı 80'e karşı 18 iken, kamu hizmetinde yüzde 70'e karşı 30 kontenjan tanınması farklı muameledir. Aynı şekilde ordu ve jandarmada uygulanan yüzde 60'a karşı 40 kontenjan da farklı muameledir...»

Bir azınlık olarak, belediyelerin taksimi konusunda karar almaları ve halkın ezici çoğunluğunun arzusu hilâfına hareket etmeleri farklı muamelelerdir... Biz bugün adanmış anlaşmalardaki bütün menfi hükümlerden kurtarmak için barışçı yoldan mücadele etmekteyiz. Eleftheros, 4.4.1963»

«Yeni Türk hükümeti de, dış

politikasında, Menderes hükümetinin şantaj politikasını takip etmektedir... Bunlar iki İmparatorluğa karşı cephe alan Helenizmi korkutmuyor... Kıbrıs anlaşmaları, revizyona tâbi tutulmalıdır...»

Esasen Erkin daha önceki bir konuşmasında, işe baştan başlamamızı ileri sürmedi mi? Tehdit savurmadan baştan başlayalım. Çünkü tehditler sökmüyor ve semere vermiyor. Eleftheria 5.4.1963»

Görüldüğü gibi adada, anlaşmaları değiştirme ve Türk azınlığını boyunduruk altına alma kampanyası almış yürümüşür. Yunan hükümeti bu kampanyayı desteklemekten kaçınmakla beraber, Adadaki Yunan Büyük Elçisi, Makarios'un baş müşaviri gibi çalışmaktadır. Adada Makarios'un Etçiden direktif aldığı intibai yaygındır.

Ne yapmak lâzım? Hiç şüphesiz kısa vadede yapılacak iş, Türk hükümetinin anlaşmaların tam ve eksiksiz uygulanması hususunda, her türlü yola baş vurma az-

minde olduğunu Makarios'a iyice anlatılmalıdır. Türk hükümeti, şimdi bunu yapmaktadır. Fakat Milletlerarası gelişmelerden iyi faydalanmasını bilen ve dünya kamu oyununa Rum tezini her zaman daha iyi anlatmayı başaran Makarios'un karşısında azimli bir tutum dâvayı kazanmaya yetmez. Meselenin Birleşmiş Milletlere itikâli ihtimali de gözönünde tutularak, dünya kamu oyunu aydınlatmaya ihtiyâç var. Halbuki hükümet, Türk Kamu oyunu bile yeteri kadar aydınlatmamaktadır.

Uzun vadede ise, tedbir, kâğıt üzerindeki garantilerden çok, Türk cemaatinin ekonomik durumunu sağlamlaştırmaktır. Bu yolda ne-nüz ciddi hiç bir şey yapılmadı. Halbuki Doğu Kalkınması plânı gibi, bir de Kıbrıs plânına ihtiyâç var. Fakat ilgili çevreler, Karamanlis ve Yunan kalkınmasında hayranlıkla vakit geçiriyorlar... Bu komplekslerden sıyrılmadıkça dâvayı kazanmaya imkân yok.

D. A

HEDİMEZİN CEBİNDE

TÜSTAY

TEKEL KİBRİTİ

KÖY ENSTİTÜLERİ ÜZERİNE

Hayrettin UYSAL

Tarimsal bir temele dayanan Türkiye yapısında, köy ortamının özellikleri ekonomik ve toplumsal bakımdan ilk olarak 1940 larda ayrı bir açıdan ele alınmıştır. Köy Enstitüleri de bu görüşün olduğu bir kuruluş olmuştur. Köy Enstitülerine bizi ilen görüş neydi? Bir kez Türkiye'nin toplum yapısında büyük bir nüfus çoğunluğu çok geri kalmıştı. Yaşadığı ortamda kendite özgü bir takım özellikleri vardı bu çoğunluğun. Köy - Kent arasında büyük farklar görülmüyordu. Kentte göre hazırlanmış program ve metodlar köye etkin olamıyordu. Köy yaşamında önemli olan ekonomik ve toplumsal gerçekler gözden kaçırılmıştı. Kentten gelen kişilerin başarı oranı düşüktü.

Böylece, yığınların hızla eğitimi sorunu bir konu olarak karşımıza getiriliyordu. Çözüm yolu gerçeklerimizde uygun, köyün her yönüyle bağıntısı olan kurumlardan geçecekti. Çünkü köy ve köy karakterli kasabaların yüzüyordu dayandığı temel, daha ziyade ilkel bir tarımla, basit bir ekonomik düzen idi... Yer yer küçük el zanaatlarının da görüldüğü bu topluluklarda esasen geleneksel bir iş hayatı sürüp gidiyordu. Ailenin geleneksel ve katı yapısı sert çizgilerle sınırlanmış ve donmuştu... Aynı düzen babadan oğula geçiyordu. Beslenme olanakları yetersiz, modern sağlık kuralları bilinmiyordu. İş alanlarının darlığı iş gücünü sokaksız koymuştu. Köy ortamında en önemli mesele olarak, insan gücünü çeşitli iş alanlarına kanalize etmek zorunluğu vardı. Köy okullarını dört duvar içersinden çıkartıp tabiata açmak, köyün her türlü ihtiyaçlarına cevap verecek bir kalkınma merkezi haline getirmek gerekti. Tabii ki bunun için birlerce eğitimciye, on binlerce okula ihtiyaç görülmüyordu. Halkla okulun bağıntısı kurulacaktı. Her türlü yeniliğin merkezi, bu yeni iş okulu olacaktı. Aynı zamanda bu iş okulunun başında bulunan kişide de bir takım özellikler olmalıydı. Köy sorunla-

rım bilen, el becerikliliğine sahip bir kişi... İşte köyün durumu, köy hayatının özelliği gözden kaçırılmıyarak, yığınların ekonomik amaca yönelmiş bir tutuma eğitimi konusu köy Enstitülerini doğurdu.

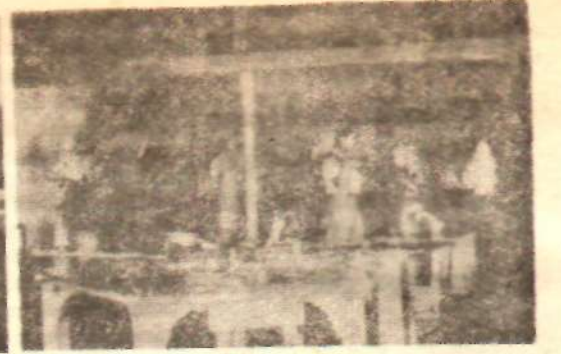
Ricat borusu

Başta Tonguç olmak üzere, köye yönelmiş aydınların bilimsel bir açıdan gerçekleri ortaya çıkarmaları sonucu, eğitimde tutulacak yol belli olmuştu. Geri kalmış bir ülke için, «yığınların eğitimi» önemliydi. Zamanın tek partisi CHP içersinde devrimci halkçı, devletçi büyük bir aydın kitlesi bu eğitim yolunu benimsedi. Parti içersinde çoğunluğa dayanan bir görüşü devletin kurucularından, devrimlerin koruyucularından, devam ettiricilerinden olan İsmet İnönü «meşruyet hudutları» içersinde demokratik fiancesına uygun görüşerek kabul etti. Bir çoğunluk isteğine dayanan bu eğitim sistemine aynı çoğunluk açısından bağlı kaldı. Yığınların eğitimi bakımından, Köy Enstitüleri ile ilgili, köy eğitimi ile ilgili ödeyişler yaptı. «Bugün bir köy mektebinde heceliyen Türk çocuğunda yarın kudretli devlet işçisini göremiyenler cumhuriyetçi olamazlar» dedi. Yine «Köy Enstitülerini Cumhuriyetin eserleri içersinde en kıymetlisi sayıyorum. Buradan yetişen evlatlarımızın muvaffakiyetlerini ömrüm ölüme ça yakından ve candan takip edeceğim.» dedi.

Oysa CHP, kendi partisinin çoğunluğuna dayanarak kurduğu köy Enstitülerini sonra bir zümresinin etkisiyle uygulamadan çekti. Bu bozulmaya, devletin kurucularından, devrimlerin yapıcılarında, devam ettiricilerinden olan İsmet İnönü bir şey yapmadı. Bu neden böyle oldu? Bir statüko içersinde meydana gelen dalgalanma bir partinin, partide, Mecliste bir zümrenin etkisiyle oy çoğunluğunu bu eğitim anlayışına karşı olarak kanallize etti. «İslahat» oyununa getirilmiş bir partinin çok önemli bir mesele-

DERSTE

ATÖLYEDE

TARLADA

EĞLENCEDE

de «ricat» borusunu çalması çok acı olmuştur.

Açık olmak lâzım

1950 den önce CHP, kendi davranışlarıyla verdiği bu tâvizi DP, önemli bir koz olarak kullandı. CHP'nin aralıklılandığı kapısı DP alabildiğine açtı. Bu meseleden öyle yararlandı ki, korkmadan yurdun gerçek Atatürkçü insanlarına iftiralar düzdü. Köyün kalkınması yolunun ekonomik amaca yönelmiş bir eğitim olduğu nu, yığınların eğitiminin gerçek demokrasiye giden yollardan biri olduğunu görmemezlikten geldi. Bu sıralarda ise CHP kendi «demokratik esasları» içersinde budamaya tâbi tuttuğu Köy Enstitülerine bir muhalefet partisi olarak sahip çıkmaya yöneldi. İnkelerini savundu. Ak Devrimden sonra da yine, devletin kurucularından, devrimlerin koruyucularından, yapıcılarında, devam ettiricilerinden biri olan İsmet İnönü, «İnce Dergisinde» yazdığı bir baş yazıda da görüşünü şöyle deyimledi:

«Birikmiş tecrübelerin ışığında, gelecekte yeni enstitülerle ve asıl maksad kavramı eğitimcilerle köylerde bu yeni eğitim - öğretim kurumları temin edilecekti. Bu benim için aziz bir fikirdir.» Ayrıca Köy Enstitülerinin asıl amacından sapmışlığına da işaret ediyor, bu kurumların değiştirildiklerini söylüyordu:

«Bu kurumların en verimli devirlerine bastıklarından itibaren asıllarından ve hedeflerinden yoksun bir hale düşürülmeleri memleket için gerçek bir talihsizlik olmuştur.» diyor.

1961 seçimlerinden sonra ancak bir koalisyon olarak iktidara gelebilen CHP'nde, uzun bir süre bu konuda söz olmadı. Ancak İkinci Karma Hükümetin CHP, Eğitim Bakanı Hatipoğlu «Köy Enstitülerinin açılmayacağına kesinlikle bildirdi. Köy Enstitülerine karşı bilinen özel davranışın «kamufle» etmek için de, «faydalı ilkelere ilköğretmen okullarında uygulanacaktır» dedi. Aynı doğru da bir sözü, DP devri bakanlarının meşhur Tevfik İleri de söylemişti. İleri, «Köy Enstitüleri diye bir meselemiz yoktur» demişti. «Köy Enstitülerinin faydalarını ilköğretmen okullarında uyguluyoruz.» diye iddia etmişti.

Bugün yine Köy Enstitülerine karşı olanlar var. Özellikle bu karşı olanlar, devrimciğin, halkçılığın, devletçiliğin karşısında olan kişilerdir. Bu kişilerin toplandığı siyasal örgüt ise, yine CHP'nin karşısında olan belli bir partidir. DP'nin mirasçısı olarak köylünün uyanmasından korkmaktadır. Bu kişiler yine çoğunlukla toprak ağalarıdır. Gericilerdir. Stütükoculardır. Teklerin yararına işleyen bir eğitim düzenine çıkarları bakımından sıkı sıkıya bağlanmış kişilerdir.

Eğitim Bakanı hangi yanda?

Ancak bir mesele çıkıyor ortaya ya? Çoğunluk görüşüne sıkı sıkıya bağlı, demokratik esasları gözden kaçırmayan İsmet İnönü, kendi partisi içersinde Kurultaydan, gençlik ve kadın kollarından, ilerici aydınlardan, halktan gelen istegin zaddına Meclis Grubunun Köy Enstitüleri konusuna yan çizdiğini görüşse ne yapacak? 1947'deki gibi rıza mı gösterecek?...

Çünkü Eğitim Bakanı, aynı değerlendirme ve ölçülerden hareket ederek, Eğitim Bakanlığı Merkez örgütü içersinde bir çözüme girmişti. Esasen Hatipoğlunun eğitim anlayışına uygun bulduğu olan, bu merkez örgütü ile Köy Enstitülerine doğru bir çalışma yapılamaz. İlerinin meşhur Eğitim Şurasında Köy Enstitülerini DP Eğitim Politikasının uygun olarak budayan anlayışın tüm temsilcileri, bugün yine Eğitim Bakanlığının yüksek kompartımanlarında oturmaktadırlar. Eğitim Bakanlığında efendi değiştirmenin rahatlığı ile «uyduk hocaya» politikası geçer akçedir. Öyle ki öğretmen okulları Genel müdürlüğünün en yüksek başlarından biri, meşhur İleri'nin, meşhur Genel müdürlerinden birinin akrabasıdır. Aynı fikirleri taşımaktadır. Böylesine fikirler içerdense dışarıya, dışardan içerye gelip gidiyor. Bir bakıma DP'nin salt fikir değil ağırlığını taşımakta bu merkez örgüt

Koşullar değişmedi

Türkiye'nin koşullarının değiştiğini savunanlar böylece eğitimci bir çözüme itmişlerdir. Yığınların eğitimi ortada kalmış, klasik bir eğitim uygulamasına saplanılmıştır. Oysa

Türkiye'de hâlâ hiçbir şey değişmiş değildir. On yıllık tevreye içersinde Menderes'in eğitim politikası, eğitimin gerçek anlamına eğilmemiştir. Okul yapım sayısı bile bir aldatma politikasının belgesidir. 1950 den önce yılda 2000 e yakın okul yapılmışken, on yıl içersinde ancak 4500 okul yapılabildi.

Bugün Türkiye'de köy - kent arasındaki dengesizliği kaldırmak için yine Köy Enstitülerine ihtiyaç olduğu kaçınılmaz bir gerçektir. Az gelişmiş bir ülkenin özelliği olarak merkezi bölge çalışma kuruluşları olarak Köy Enstitülerine dönmek zorundayızdır. Köye gerekli her türlü teknik eleman, toplum önderlerini bu kalkınma merkezlerinde yetiştirmek lazımdır. Planlama devreleri içersinde, Türkiye'nin insan gücünü organize etmek, değerlendirmek, ekonomik ve toplumsal açıdan yönetmek, kalkınma için bir yoldur.

Bu bakımdan Köy Enstitülerini basit birer okul anlayışından çıkararak görmek isteyenler, yurt gerçeklerini bilmiyorlardır. Ayrıca, meseleyi bir öğretmen okulu ve Köy Enstitüsü açısından ele almak da yanlış olur. Çünkü Köy Enstitüleri salt öğretmen yetiştiren kurumlar değildir. Temelde yatan gerçeklere eğilmek gerek.

Çorluyor ki, bilimsel temele dayanan Köy Enstitüleri, yeni çağ kafasının eğitim yoluyla, eğitimin işlemlentisiyle, tabiat sanatı, ekonomik ve toplumsal yönere açılan tek bir kapıdır.

TÜRKİYE KREDİ BANKASI A.Ş.

SERMAYESİ 20.000.000 TL
MERKEZİ İSTANBUL

Subeleri:

İZMİR
BEYOĞLU
ADANA
GALATA
KADIKÖY
OSMANBEY
ANKARA
BEYAZIT
FİRNE

SAMSUN
HASKÖY
ÇAPA
KONYA
YENİŞEHİR
İSKENDERUN
BURSA
MERSİN
BAKIRKÖY

ANAFARTALAR

Her türlü bankacılık muameleleri
Zengin ikramiyeli
küçük tarr hesaplar.

SÜREK YAYINLARI

Nihat ZİYALAN
ASIK YÜZLÜNÜN BİRİ

250 Kuruş - Çıktı

Adnan ÖZYALÇINER

SUR

250 Kuruş - Bu hafta çıkıyor

İsteme adresi:
P.K. 1013 - İstanbul

Eğitimde demokrasiye giden yol kapalı!..

Behzat Ay

İkinci sınıfta bütün yurttaşta mecbur edilişi anağı yukarı yüz yıla yakın oldu. Fakat hâli 15 bine yakın köyde okul - öğretmen yok. Başka bir hesapla ilk okul çağındaki çocukların yüzde 30'u ilk öğretimden yoksun. En basit haklarından - ki yasalar da mecbur kıldığı halde - ilki olan ilköğretimden, ilk okul çağındaki çocuklarımızdan yüzde otuzu neden yoksun kalıyor? Bu topraklar üzerinde halkçı bir yönetim kurabilseydik, bütün çocuklarımız ilk öğretimden geçilirdi gibi, ortaokul ve üniversitede de eşit koşullar altında okuyabileceklerdi. Kabiliyetleri gözönüne alınarak öğrenim dallarına alınacaklardı. Kabiliyetlerinin elverdiği yere dek yükseleceklerdi. Eğitimde demokrasi de zaten budur. Yoksa yalnız paralı ailelerin çocuklarını orta ve yüksek eğitimden geçirirken, köyünün, içinin, yoksulun çocukları için eğitim ko-pularının kapanması, bir halk hükümetinde, demokratik yönetiminde değil, kapitalist, feodal yönetimlerinde olur. 15 bin köy okulunu - öğretmen-sizken, ilk öğretim zorunluluğundan, yüksek öğrenim paralı ailelerin tekelinde kalan halkı sermekten söz açmak ise, en yalvaran tabiiyle halkla ve halk çocuklarıyla ilağa geçmektir!.. Bu koşullar altında eğitimde demokrasi bir yol izlediklerini söyleyemeyiz. Durum böyle olunca, demokrasiye bir bölümü olan eğitimde demokrasiyi gerçekleştirmek amaçlarımızın içinden biri olacaktır.

Bu konuda tarihimizde bir keze mahsus olmak üzere bir hamle yapılmıştır. ki bu da 17 Nisan 1940 tarihinde Köy Enstitüsü yasasının çıkarılması ve bu hazine yedi sekiz yıl sürmesiyle oldu. Ne yazık ki bu hamle ancak bu kadar sürmüştü. Aydınlanıktan korkanlarca durduruldu. İstem de demokrasiyi kurduk dedğimiz yıllarda, eğitimde atılan demokratik bir yola engel oldu.

Aradan şu kadar zaman geçti. Bir eğitim çıkarmaya sızlanmak. Bu durumu anlamayan kalımlar. Fakat ulusal gelirin yüzde 38 ini ceplerine aldıkları yüzde ikilerin içindeki kötü niyetliler hâlâ kem küm etmektedirler!.. Bu eğitim kurumlarına saldırılarına gibi, kurucuları da, oralarda çalışan öğretmenlere, ve bu kurumlardan yetişen aydınlara uluorta saldırmaktadırlar. Hem de milletvekili (!) olularından gelmekte önce bu saldırılar. En son örneği Reşat Övarda'nın Orhangazinin Aşağıköse köyünde «İnönü Köy Enstitülerinde binlerce piç yetiştirip milletin başına belâ ettik» demesi ile verildi. Otuz bin aşkın öğretmene, böyle ahkâmca saldırı kimse, üzülerek söyleyelim ki İMM ne dek sızmıştır. Aynı adam, «Aşağına pabuç alması yasalar orduya girer, subay olur» diyerek halk düşmanlığına, gençlik subaylarımızın aklınca küçültmeye (!) çalıştığını ortaya koyuyor... Evet, subaylar halk çocuğu, biz halk çocuğu... Ya onlar... Onlar ki, subaylara, Köy Enstitülerine, gençliğe saldıran onları halkın en kutsal şeyi olan emeği ile beslenen, doymaz kapitalistler! Onlar ki, bu toprağa, bu halka, gençliğe ve gelecek kuşaklara düşman olan aksidevrimciler!.. Onlar ki, çocuklarını yalvaran bir iki reklamcı

gazete sayesinde, reklamlarını yapıtırıp, halk düşmanı oldukları halde halkı kandıranlar... Onlar ki, halka karşı oldukları halde Meclise bile sızanlar... Ve onlar ki, bu halkın verdiği vergilerle yapılan kocaman bir yapıda aylarca boş laflarla gün geçirip, o masalarda kavga çıkarıp, ve oradan halka karşı, öğretmene karşı, subaya karşı, gençliğe karşı en kötü sözü eden kişiler!

Bu koşullar altında, İktisadi ve siyasi durum düzelmeden eğitim de düzelmez, diğer durumlar, sorunlar da düzelmez... Harold J. Laski'nin yazdığı gibi, «Kapitalizmin istediği amaçları gütmek, eğitimde demokrasiyi istediği amaçları gütmekle taban tabana zıt» olunca, eğitimde demokrasiye yol da, açılmamış olur...

Memleket bünyesi böyle iken, çoğunluğun emeği ile kazanç üstüne kazanç sağlayan bir azınlık korunduğu, bu azınlığın istedikleri parlamentaya sızdığı, çoğunluğun sorunlarını sırt dönmüştüğü, ekonomik dengesizlik sürüyor gitmekte, ne siyasi durum düzülür, ne barışçı bir ortama kavuşulur, ne demokrasi gerçekleşir... Yalnız beherif kişilerin söz ben çekimleriyle, halkın huzursuzluğu arttığıca artar... Bir çığ gibi çoğunluk nüfusunun eğitim hakkı da verilemez... Yüze ikinci olanaklarıyla seçilen milletvekillerine de azınlığın sözcükleri demekte hiç bir sakınca göremiyoruz... Böyle olunca eğitimde eşitlik, eğitimde demokrasi lâfta ve kâğıt üstünde kalacak... Tıpkı demokrasimiz gibi...

Bütün bunlardan dolayıdır ki, temel sorunlar çözümlenmiyordur... Halkçı bir tutum, her şeyi kendiliğinden çözecektir. Bütün reformları birlikte yürütülerek, demokrasiye gideceğiz... Eğitimde demokrasiye ancak böyle gidilir... Bugün var düzen yolu kapalıdır.

Metin Erksan
Kişiliğini buluyor

Acı Hayat

Nijat ÖZÖN

1950'den sonraki «sinemacılar» çağında Lütfü Ö, Akad'dan sonra ortaya çıkan rejisörlerin en genç, en umut vericisi Metin Erksan'da, Fakat 1950'de senaryocu olarak başladığı sinemacılık taki ilk on yılı içinde bu umutları boşa çıkaranlara başında da yine Erksan geliyordu. Bunun nedeni, Erksan'ın bir türlü kişiliğini bulamaması, yabancı etkilere açık oluşu, kâğıt üstündeki tasarımlarını görüntüye geçirirken bocalaması, aradaki açığı bu yabancı etkilere yararlanarak, birtakım çarpıcı, kof çıkışlara dayanarak kapatmağa çabalamasıydı. Amacı toplumsal bir sinema kolunda çalışmak olan Erksan'ın bu başarısızlığında dış etkenlerin de payı olduğu söz götürmezdi. San-

sür ve sansürden dolayı elden geldiği kadar suya sabun dokunmayan konuların işlenmesini isteyen yapımcı zihniyeti, bu etkenlerin basında geliyordu. Fakat genç rejisörün sürüp giden bocalaması, doğrusu istenirse, Erksan'ın yeteneği konusunda insanı şüphelen-dürmekteydi. «Aşık Vessel'in hayatı» (1952 - 53) ile «Dokuz dağın efesi» (1958), Erksan'ın iyi niyetli, fakat yapmak istedikleri ile yaptıkları arasında dağlar kadar fark olan bir rejisör olarak tanıtılmıştı. Erksan bu inancı ilk olarak, sinemaya başladığından on yıl sonra çevirdiği «Gecelerin Ötesi» ile sıfırdan. Fakat bu başarı bile geçici oldu. Ondan sonra Erksan'ın yeniden bir bocalama dönemine girişti, «Gecelerin Ötesi»ndeki başarılı yönlerin bir «raslantı» olup olmadığı şüphesini taşıyandı. Bununla birlikte geçen yılki «Yılanların Öcü» ve geçen ay ki «Acı hayat», Erksan'ın yavaş yavaş kendi kendini bulmağa başladığını ortaya koymaktadır. Şüphesiz Erksan bu filmler arasında da, «Mahalle arkadaşları», «Sah-te nikâhı»... çeşitliden piyasaya beylik kurallarına uyan filmler vermiştir. Fakat Türkiye'deki sinema çalışmalarının içinde bulunduğu koşullar karşısında bunu olağan saymak gerekir. Önemli olan, bir rejisörün, arada bir de olsa, çeşitli yönlerden başarıya ulaşan filmler çevirebileceğini ortaya koymasındır. Üstelik «Acı hayat», başından beri kısır geçen, birkaç yıldır süregelen duraklamamın elle tutulur hal aldığı, en başarılı sayılan rejisörlerin bile çalışacak bir bocalama içinde buldukları, sinemamızın bir gül dilleri furyasına, en karanlık yıllarda bile rastlanmayan çeşitlen bir «kaçık sinema» na kendini kapırdığı bir sırada ortaya konmuştur.

Toplumsal eleştirme

«Acı hayat», gerçekçi bir köy filmi denemesi olan «Yılanların Öcü» bir yana bırakılırsa, Erksan'ın «Gecelerin Ötesi» yle başladığı toplumsal eleştirmeyi sürdürüyor. «Gecelerin Ötesi», «her mahal lede bir milyon yetiştirmek» le övülen bir dönemin toplumumuzda açığı yaralardan birini, suçlu gençler konusunu, desiyordu. «Acı hayat», yaşama koşullarının gittikçe kötüleştiği, ağır bir yük haline geldiği bir dönemde en gerekli ihtiyaçlarımızı bile karşılamakta güçlük çeken, en doğal yaşama haklarından yoksun olan insanların durumunu ele alıyor. Erksan bir «fakir aşık» öyküsü anlatıyor. Erksan'ın fakir aşıkta-ri, evlenmek üzere bulunan bir kaynakçı ile bir manikürcü. Arın bir yuva kurmak için başlarına sa-

REKLAMLARINIZ İÇİN

BASIN İLÂN KURUMU

Genel Müdürlük

Cağaloğlu, Türk Ocağı Caddesi Nu 1 İstanbul
Telefon: 22 43 84 - 22 43 85 Telgraf Adresi: BASINKURUMU

Şubeler

İstanbul
Ankara
İzmir
Adana
Bursa
Diyarbakır
Erzurum
Eskişehir
Konya
Zamankâh

Dış Muhabirler

A. B. D.
Almanya (Federal)
Avustralya
Avusturya
Belçika
Bulgaristan
Çekoslovakya
Danimarka
Finlandiya
Hollanda
İngiltere
Japonya
İsviçre

İsviçre
İtalya
Japonya
Lübnan
Macaristan
Norveç
Polonya
Portekiz
Romanya
Yugoslavya
Yunanistan

Demokratik Okuyan köylü.

Sabahattin Eyuboğlu'nun İlk Deneme Kitabı

Mavi ve Kara

Asım BEZİRCİ

Jack London

Ölümünden birkaç ay önce

kabilecekleri bir dam bulmağa bile bütçeleri elverişli değil. Ancak binlerce gecekonduya bir yenisini katarak kurabilecekleri yuva ise, zengin müşterilerinin konuşmalarıyla kulakları dolu olan manikürcü kızı korkunç geliyor Erksan ev aramağa çıkan genç nişanlıların birkaç denemesinde, seviriciyi götürdüğü derme çatma, her taraftı dökülen, birer sefalet yuvası olan barmaklar karşısında genç kızın yığılması, tiksinişini iyice duyuruyor. Erksan aynı şekilde, hayatını güçlüğüle kazanabilen bir genç kızın karşısına çıkan iki şıkki da açıklıkla ortaya koyuyor: Ya bütün uygar ihtiyaçları bir yana bırakarak, sevdiği adamla ne kadar dayanabileceği şüpheli olan bir «köpek hayatı» sürmeğe razı olmak, ya da sevmediği bir insanla «gayrimişru» bir hayat sürmek. Erksan'ın sefaletten korkan küçük manikürcü sil ikinci yolu tutuyor, zengin bir iş adamının oğluyla yaşamağa başlıyor. «Acı hayat» ın kişileri bu noktadan başlayarak çoğalıyor, birbirleriyle çaprasık bir ilişkiye girişiyorlar: Sorumluluk yüklenir yüklenmez ne yapacağını şaşırarak karakter zayıflığını, hiçliğini hemen açığa vuran, başıboş, haylaz, şumarık zengin çocuğu, her şeyi parayla çözebileceğini sanan merhametsiz iş adamı; iş adamının yaşadığı çevreden sıkılan, serliken ardında koşan kendi hayatını yaşamak isteyen hayata duygusal açıdan gören «küçük bir dişi» olan kız... Manikürcü kız, aylık zengin çocuğu mizanaz bir hayat süren kız kardeşi, piyangodan kazandığı parayla zenginleşen ve bir gece kulübü işleten eski kaynakçıyla karşısına çıkan filmün başlıca kahramanları arasındaki dörtlü ilişki kuruluyor ve Erksan, bu yeni zengin çevresindeki «Cengel hayatı» ın anlatmağa başlıyor «Acı hayat» böylelikle, değer ölçülerini yitirmiş daha doğrusu tek değer ölçüsü para olan bir çevredeki düzensizliği, paranın bütün işleyişleri bozucu niteliğini ortaya koyuyor.

Mevsimin en iyilerinden

«Acı hayat» da aksayan yönler yok değil. Örneğin Erksan'ın ele aldığı tema, tam bir genelliğe erişmiyor, beş altı kişilik bir çevrede kalıyor; iş adamının fazla «karikatürize» edilmesi, kaynakçının fazla «idealize» edilmesi, zaman zaman kendini gösteren duygusal tutum, filmün gerçekliğini zedeleyiyor. Bütün umudunu, piyangoya, «Spor Toto» ya bağlanmış bir toplumda, baş kahramanlardan birinin yaşayışının piyango dan kazandığı parayla değişmesi, yadrganmasa bile, konunun gelişmesinde en önemli etken olması bakımından fazla kandıracı olmuyor. Filmlerimizin beylik öğelerinden olmakla birlikte, epeydit kullanımasından vazgeçilen «mezarlık sahnesi» nin «Acı hayat» ın sonunda yeniden ortaya çıkışı da hoş bir şey değil. Bunlara, figüranların oyunundaki konuşmalarındaki aksamlar da katılabilir. Fakat Erksan'ın toplumumuzun «tipik» olaylarından birini seçmesi; konusunu elden geldiği kadar «tâviz» vermeden işlemesi; konuyu fazla dallandırıp budaklandırmadan, asıl amacını gözden kaybetmeden ele alması; tiplerin ve çevrenin seçimindeki başarısı; değişik çevreleri anlatımdaki ustalık; görüntülerin baştan sona kadar aksadandan gidisi «Acı hayat» a, bu mevsimin başından beri Ankara'da «İkimize bir dünya» ile birlikte gördüğümüz en iyi yerli film özelliğini kazandırıyor.

Niçin saklıyayım? Yazma başlarken bayağı üzülüyorum: Bu yazıyı daha önce yazmam gerekirdi. Sabahattin Eyuboğlu gibi sevdiğim bir kişinin kitabıyla zamanında ilgilenmeliydim. Yazık ki bir türlü ilgilenemedim. «Mavi ve Kara» başlıca nice gün oldu (1). Öyleyken, ben kaleme şimdi sarılıyorum! Gene geç kaldım, biliyorum. Ama elimden ne gelirdi? Benim gibi eleştiriye vereceği vakit bunca az, göreceği iş bunca çok biri başka ne yapabilirdi? İster istemez gecikecekti. Nitekim, ben de istemiyerek geciktim.

«Mavi ve Kara» Eyuboğlu'nun ilk kitabı. İçinde 27 deneme var. Denemeleri yayıncı Sükran Kurdakul derlemiş. Başlıkları şöyle: «Bizim Anadolu, Halk Kavramı, Susmak mı Söylemek mi, Dostluk Üstüne, Yazarlar Pazarında, Dil Üstüne, Kara Aydınlık, Halkın Anladığı Aydın, Din Üstüne, Softalık, Gelenekler Üzerine, Yaşayan Geçmiş, Batı Doğu, Çocuk Ana Baba İlişkileri, Kuşku Üstüne, Okuryazarlar ve Köy Enstitüleri, Köy Enstitüleri, Tonguç, Solcu Umacılığı.»

Bu başlıklardan da anlaşılacağı üzere, Eyuboğlu içe (ben'e) değil, dışa (biz'e) çevirmiş gözlerini. Toplum sorunları üzerinde duruyor daha çok. Yurdumuzun durumuyla ilgili günlük konuları ele alıyor. Arada bir öznel konulara da değiniyor; insanlığın tabiatla, toplumla, bireylerle olan kişisel ilişkilerinden söz açıyor. Ama, hem yüzeyde ve azlıkta kalıyor bu, hem de toplumsal sorunların altında eziliyor. Bağımsız birer sorun doğurmaktan çok, adı geçen sorunlara dayanak hazırlıyor. Bundan dolayı, «Mavi ve Kara» konuca zenginleşmiyor. Gerçekten de, Eyuboğlu'nun konuları sayılı ve sınırlı. Alain'de, Bacon'da, Montaigne'de olduğu gibi geniş ve çeşitli değil. Birkaç eksenin çevresinde dolaşıp duruyor. Bir takım konular sık sık tekrarlanıyor. Ufak ayrımlar ve küçük eklemelerle yeniden işleniyor. Halk, aydın, din, dil, kuşku, gelenek, Köy Enstitüleri gibi

konular buna örnektir. Üstelik, bu konulardan bazıları, kitaba alınmamış olan başka ve sonra ki yazılarda bir daha gözden geçiriliyor.

Eyuboğlu halkçı, insançı bir yazar. Yurtsever, ulussever bir aydın. Lirik bir halk ve memleket sevgisi duyuluyor yazılarında. Bu katıksız sevgi, yumuşak bir ilerlilikle kolkola yürüyor.

Okuyanlar bilirler: Alain «olduğu gibi» kabul eder dünyayı. Düzeltmeği falan düşünmez. «Dünyayı, hakkında hüküm vermeden sevmeli,» der (2). Eyuboğlu da seviyor dünyayı, ama yargılayarak seviyor. Bakınca bir sürü çirkinlikler görüyor onda, sevgiye, iyiliğe, doğruluğa aykırı bir sürü durumlar... Bunun için, olduğu gibi kabul edemiyor onu. Değiştirmek, düzeltmek, güzelleştirmek istiyor. Kalemını çoğunca bu isteğe göre kullanıyor. Bu isteğin ise kanlı devrimlerle gerçekleştirilmesini doğru bulmuyor: «Bütün dünya devletlerinin er geç sosyalizme geçeceğine aklım yatıyor, ama bu gelişmenin her yerde kanlı devrimleri gerektireceğine ve kanlı devrimlerin her yerde sosyalizmin en kestirme yolu olacağına inanmıyorum.» (3).

Acaba bu inanmayı doğru mu, yanlış mı? Konunun dışında kaldığından, üstünde durmayacağım. Yalnız, Eyuboğlu'nun bir devrimciden çok bende bir ıslahatçı etkisi bıraktığını da gizliymiyeceğim. Belki bu ıslahatçılık, Melih Cevdet'in «Doğu - Batı» sına göre daha belirgin, daha duygulu, daha köşeli. Ama «Doğu - Batı» gibi, «Mavi ve Kara» da derin ve tutarlı bir dizge ve öğretisi (systeme ve doctrine) niteliği kazanmamış henüz. Nitekim, yazarın karma ekonomiyile toplumumuzun düzeleceğini sanması, bazı zenginlerimizin yardımıyla halkın kurtulacağına inanması bunun sonuçları olarak yorumlanabilir (4).

Eyuboğlu, yurdumuzda öteden beri savunulan toplumcu düşünceleri tekrarlıyor. Bu düşünceler bir çeşit «anadoluculuk» ülküsüne dayanıyor. Eleş-

tirmen Sezer Tansuğ'un bir fantezi saydığı (5) bu ülküye göre, Anadolu bir yığın uygarlığa yataklık etmiştir. Değişik kültürler burada birbirleriyle kaynaşmıştır. Bu kaynaşmış kültürü benimsemeliyiz. Çünkü, gelişmiş Avrupa'nın temelinde dahi bu kültür, Anadolu'dan çıkmış olan Yunan kültürü bulunmaktadır.

Eyuboğlu bildiğimiz toplumcu düşünceleri tekrarlamakla kalıyor. Uzun boylu tartışıyor onları, derinleştirmiyor, geliştirmiyor. Yeni buluşlara, çözümlere, sorunlara götürmüyor. Üstelik, bildiğimiz düşünceleri tekrarlarken bildiğimiz yolları da yürüyor. Olaylara yeni bir yöntemle, öznel bir açıdan bakmıyor. Sorunları özgün (orijinal) ve kişisel yorumlarla genişletmiyor.

Bilirsiniz, Montaigne özneldeki nesnel gösterir, özneli eni konu nesnelleştirir, kişisel insanılaştırır. Bundan olacak, Montaigne'nin görüşlerini kendi görüşlerimiz sanırız. Denemelerinde çokluk kendimizi buluruz. Béranger'in, «Şu Montaigne amma da fikir çalmış bendi!» demesi bundandır. Eyuboğlu ise çoğun geneli, nesnel gösteriyor. Ama nesnel olamıyor. Camus, «Ben konuyu incelemek, mantığına varabilmek için gerektiği kadar uzağına dururum,» diyor (6). Eyuboğlu'nun bunu yapmak gelmiyor elinden. Konuyla hemen kaynaşveriyor. Daha doğrusu, kaynaştığı konuları seçiyor. Ne var ki, seçtiği konuları da salt bizim (yurdumuzun) geçici konularımız olmaktan çıkaramıyor. Onları bütün insanlığın (bütün dünyanın) süregiden ortak konuları haline getiremiyor. Sartre gibi çağdaş, Montaigne gibi evrensel bir düzeye yüksel-

temiyor. Konuları işleyiş gün-lük gerçekimizin dar sınırlarını aşmıyor. (Bu bakımdan, yabancı bir dile çevrilmeye, Eyuboğlu'nun ne kerte ilgiyle okunacağı merak ediyorum.)

Alain'de, Camus'de, France'da, Gide'de, Montaigne'de araştırmacı bir şüphe görülür. Pek öyle, önyargıları yoktur onların. Bir bakıma bağımsızdırlar. Eyuboğlu ise bağımlı bir yazar. Bir dava adamı. Şüphe az onda, inanç daha çok. Nitekim, adı geçen denemelerin düşünürçülüğüne karşılık o, inandırıcılığı benimliyor. İnandırıcılığını okurlarına asılamağa yöneliyor. Onları toplumcu görüşlerle eğitime uğraşılıyor. Diverceğim, bir düşünürden çok bir ahlakçı, bir ülkücü (tabii düşünen bir ülkücü) gibi hareket ediyor. Öyleyken, hiçbir zaman bizi aldatıp kandırmağa bakmıyor. Açık yürekli bir vazir gibi, iyiliğimizi isteyen bir dost gibi, dudakları sevgiyle titriyen bir ermiş gibi davranıyor: İnandırmağa çalışıyor. (A-rasura retorikten yararlanması, edebiyat yapması da belki bundan.) Üstelik, bunu o kadar dürüstlikle, içtenlikle, duyarlıkla, kendini vermişlikle yapıyor ki, artık onun hep iyiden ve doğrudan yana olduğuna, kötü yü ve yanlış asla tutmayacağına inanıyoruz. Kendimizi bu iyilik ırmağının sıcak akıntısına bırakıyoruz.

Gelgelelim, bir süre sonra sunu görmekten de geri kalmıyoruz: Demin adını andığımız denemeleri (onlara Nurullah A-taç'la Melih Cevdet'i de katabilirsiniz) okurken nereye varacağımızı kestiremeyiz. Çünkü onlar ufkumuzu genişlete genişlete, kafamızı işlete işlete, ilgmizi tazeliye tazeliye bizi

HAFTANIN KİTABI

Martin Eden

Jack London. Roman. Çeviren: Mete Ergin. Varlık Yayınevi, İstanbul. 1963. 390 sayfa, 6 lira.

Jack London bir aksiyon adamı idi, yelken açmayı, hayvan çiftliği idare etmeyi, sosyalizm için savaşmayı seviyordu. Kadına karşı hakiki durumu, bir çok hususlarda kendi otobiyografisi olan «Martin Eden» romanında ifadesini bulur: Kahraman hayat hakkındaki son ve kat'i fikrini geceleyin kendini bir Okyanus vapurunun penceresinden denize atmak suretiyle ifade eder.

Bu romanın kahramanı kendini fakirlik ve sefaletten kurtarmak için meyuşça gayretler sarfeden bir proleter delikanlıdır. İdealize edip taptığı, yüksek kültürü dünyaya mensup kız tarafından halnce terk edilir. Bir anlayışsız kadının bir erkeğe yapabileceği bir haksızlık budur, ikinci bir haksızlık da onun zaaflarının lüzumundan fazla tanınmasıdır.

«Martin Eden» hiç şüphesiz Jack London'un en önemli eserlerinden birisidir. O bu kitaba bütün ruhunu koydu; ona rağmen az tutulması vakiası ona şu acı dersi verdi ki eseriyile bir şey kazanmak isteyen bir Amerikan muharriri ihtiras ve açıklıkla cinsiyet meselesinden bahsetme melidir. Ya tekrar tekrar iptidal ve kâmil bir izdivaç hulyası üzerine yazmak, yahut zenginlerin haşmetli ve yıkıcı ihtiraslarını tasvir etmelidir. Böyle bir tandansın başlangıcını «Büyük Evin Küçük Bayanı» romanı gösterir; bu kitap hance Jack'in hayatında uğursuz bir işaretidir. Hearst mecmualarından 36.000 dolar çekmek ve bundan ruhuna zarar vermeden çıkmak elbette zordu.

Onda sosyalizm ile endividüalizm durmadan çarpıştı. «Martin Eden» in bana

hediye ettiği nüshasına şöyle yazmıştı: «Bu kitapta (kahramanın şahsında) endividüalizme hücum etmek istedim. Fakat işimi kötü yapmış olacağım, bu şimdiye kadar bir tek münekkidin gözüne çarpmadı.» Verdiğim cevapta münekkitletin sağkımını mazur görmek lüzum geldiğini, çünkü şiddetli bir endividüalist için o kadar fazla sempati gösterdikten sonra, onda bir azar yahut ihtar sözünün kim-senin aklına gelmeyeceğini bildirdim.

Jack'ın dostları iddia ediyorlar ki o aynı zamanda iki kadın sevmiş olduğundan ötürü intihar etmiştir; lakin ben ol-gun, fikren o derece yüksek bir adamın — eğer dizginsiz geçen seneler ahlaki kuvvetlerini yıpratmamışsa — böyle bir sebepten dolayı intihar edeceğini zannetmiyorum. Martin Eden'in akıbeti Jack London'u bütün hayatında takip etmiş ve o da sonunda bunu kendine tatbik etmiştir.

Upton SINCLAIR

söylediklerine bağlarlar. Merakımızı canlı tutmağı bilirler. Eyuboğlu'nda ise durum tersine: Yazılarını okumağa başlar-ken nereye varacağımızı önce- den sezeriz çoğunca. Bundan ötürü, ikinci üçüncü okuyuşta ilimiz gevşer, merakımız azalır. Hele yazarın savunduğu top- lumcu görüşlerle eskiden yoğ- rulsak, bu ilgi ve merak büsbütün küçülür. Elbette E- yuboğlu'nun belirli bir ülküye «bağlı» olmasından geldiğini an- lıyorum bunun, ama aynı şe- kilde «bağlı» bir yazar olan Sar- tre'm değişik durumunu an- makta da kendimi alamıyo- rum.

Ayrıca, yerini iyice belirle- mek ve özelliklerini ortaya ç- karmak amacıyla, Eyuboğlu- nu yukarıda adı geçen deneme- cilerle karşılaştırıyorum. (Ta- bil, değer açısından değil, özel- likleri açısından.) Diyalektik bir kavrayış buluyorum onlar- da. Olayları, sorunları çok yan- lı bir bakışla ele alıyorlar. Tar- tışarak, araştırarak, karşılaştı- rarak işlemeğe çalışıyorlar. Ye- ni düşünceler, açıklamalar ge- tiriyorlar. Böylece, hem okur- ları uyanık tutmuş, hem zekâ- ca geliştirmiş, hem de kalıplaş- maktan korunmuş oluyorlar. E- yuboğlu'nun tutumu başka: O, tümdengelimli bir yoldan git- meği, inançlarından kalkmağı daha uygun buluyor. Çelişme- ler, karşılıklar, ayrıntılar ih- timaller üstünde az duruyor. Yeni düşünceler yaratmadığı gibi, gerçeği yeni açılardan da incelemiyor pek. Belki de bu yüzden, yazdıkları yeterince derinleşmiyor, kapsayıcı ve do- yurucu olamıyor. Hatta, zaman zaman, darlaşıyor; denemeye özgü söyleşi (sohbet) havasını yer yer yurtan bir keskinliğe ya da özdeyiş kimliğine bürünü- yor. («Yamalar» ile «Kusku Üs- tüne» adlı yazılarda ve bir çok cümlelerde olduğu gibi.) Daha da kötüsü, kimi kez, - ayrıntıla- ra ve ayrıntılara gereken ö- nem verilemediğinden - iki yana da çekilebilen bir anlam kazan- mıyor. Örneğin, «Çağların en kuşkusuzu Ortaçağ, ülkelerin en kuşkusuzu Doğu olmuş şim- diye dek.» diye yazıyor (s. 84). Oysa, Ortaçağın kuskuyu ezen bir çağ olduğu, kuskunun Rö- nesansla başladığı hatırlanırsa, bu düşüncenin tersi de yazılabil- lir: «Çağların en kuşkusuzu Or- taçağ...»

Gerçi, Eyuboğlu buradaki kuskuyu «başkasından kuskula- nma» anlamında kullandığını sonradan açıklıyor. Ama, bu açıklama bile, yazının ters anla- şılmasını önlemiyor. Nitekim, Ferit Edgü de yazıyı böyle an- lamış ve Eyuboğlu'nu yok ye- re eleştirmişti. («Kusku'nun Ö- tesi», Yeditepe dergisi, 30.6. 1961).

Montaigne bir denemesinde, «Ah, keşki Paris'in zerzevat- çarısında kullanılan kelimeler le konuşabilsem!» der (7). Bu- nunla halkın diline, çoğunluğun diline duyduğu eğilimi belirt- miş olur. Eyuboğlu da, aşağı ya- karı, aynı eğilime bağlıyor. O da, ünlü Fransız denemeci- si gibi, «içten gelen, lezzetli, ra- hat,» anlatılır bir dilden yana çıkıyor. Ama onun kadar «süs- ten uzak», Melih Cevdet'le Me- met Fuat kadar «yalın» olamı- yor. Yer yer tekerlemelere, se- cilere, benzetmelere, oyunlara baş vuruyor. «Edebi» bir dil yaratmağa koyuluyor. Bunun sonucu, Montaigne'in dilettiği o «askerce» söyleyiş, onda «sa- natsal» bir havaya bürünüyor.

Bunu da tabii karşılamak ge- rek. Çünkü, Eyuboğlu'nun sa- natçılığı düşünür'lüğünden a- ğır basıyor. Alain'e göre «düşün- mek, inanmak demek değildir. Düşünmek, inanmadan yarat-

maktır.» (8). Eyuboğlu'na göre, ise, düşünmek inanarak yarat- maktır. Bu bakımdan Eyuboğlu- nu «yüreğiyle düşünen bir ülkücü» saymak yanlış olmaz. Prévert için söylediği, aslında, kendisi için de doğrudur. Onun da «düşünceleri bir türkü, tür- küleri bir düşünce gibidir.» Ni- tekim, Camus'de, Gide'de rast- ladığımız o «ussal (aklı) duyar- lık» Eyuboğlu'nda «duygusal ussallık» biçiminde beliriyor.

Eyuboğlu'nun sanatçı yara- dilışı alçakgönüllü, hoşgörülü, insancıl, çelebi bir davranışla birleşiyor. Giderek içli, teklif- siz, bilgicilikten uzak, açık seçik bir anlatım (ifade) meydana ge- tiriyor. Bu anlatım hoş imge- lerle, folklor verilerinden iyi yararlanmakla, devrik cümlele- ri ustaca kullanmakla daha bir tatlılık, işleklik, akıcılık kaza- rıyor.

Yazık ki bu kazanç birtakım ihmaller dolayısıyla, yer yer azalı- yor. Sözcükleri, «Özleşme» aç- sından dilde tam bir «tutarlık» görülüyor. Gerçi, yazılar ki- tap haline getirilirken gözden geçirilmiş, az çok özleştirilmiş, ama bunun için yeterli özen gösterilmemiş: Dilimizde karşı- lığı olan bazı yabancı sözcükle- rin alınmaması, birtakım söz- cüklerin kimi yerde Türkçesi- nin, kimi yerde Osmanlıca'nın kullanılması, yeni sözcüklerle eskilerin yan yana getirilmesi bu özensizliğin belirtileridir. (Ne yalan söyleyeyim, özleşmeyi çoğunca savunan Eyuboğlu' nun, böyle bir özensizliğe, ka- lenderliğe düşmesini hoş karşı- hyamadım.)

Ayrıca, eş ya da yakın anlam- lı sözlerle parçalara fazla yer veriliyor. Bu yüzden bazı bö- lümler hem gereksizce şişiyor, hem de faydasız bir artıklama- ya (tautologie) yol açıyor. İşte bununla ilgili bir örnek:

«...Devrimleri bir azınlık ya- par elbet, ama çoğunluğun der- din bilerek, yüreğini okuya- rak, halkın adamı, gerçek söz- cüsü olarak. Kötü politikacıla- rın çoğunluk dedikleri aslında çoğunluğun asallıkları, baş belâ- leridir. Onlara göre bu millet adam olmaz, iyilikten anlamaz, parayla satın alınır, okul işle- mez, tembeldir, ahlaksızdır, pis tir çarıkli erkânıharptir.» (s. 59).

Görüldüğü gibi, birtakım fazlalıklarla (altılarını çizdim) cümleler boşu boşuna uzayıp yayılıyor. Bunların atılmasıyla pek bir şeyin eksilmiyeceğini, tersine, anlamın daha bir yo- ğunluk ve anlatımın daha bir şuruluk kazanacağını sanıyo- rum. Bunu göstermek için, ister- seniz, ilk cümleyi ayaklıyarak yazayım: «Devrimleri bir azın- lık yapar elbet, ama çoğunlu- ğun derdini bilerek, halkın ada- mı olarak...»

Önce de söyledim: Gerçi E- yuboğlu epey zamandır bilinen ya da Batıdan alınan düşünce- lerle tekrarlıyor çoğunca. Fakat, hiç değilse, bu düşünceleri o- kurları sıkımayan şiirli bir anla- tımda, «Kendine özgü bir söyle- yişle» verebiliyor. Demek ki onları içinde eritmiş iyice, ben- liğine mal etmiş. En önemlisi, «yerleştirilmiş». Bundan dola- yı, yazılarını okurken hiçbir ya- bancılık duymuyoruz. Suut Ke- mal Yetkin'de olduğu gibi bir «aktarmacılık» ya da «çevirme- cilik» kokusu almıyoruz. An- cak, bir gönüldeşin tanıdık se- sini dinler gibi oluyoruz.

Herhalde Ataç gibi ayrı, öz- ğün bir üslup yarattığı öne sül- rülemez Eyuboğlu'nun. Dilin sı- nırlarını zorladığı ya da aştığı. Türkçenin bilinmeyen imkânla- rını ortaya çıkardığı ya da ge- liştirdiği söylenemez. Ama, bi-

Gazetelerde Sanat

Memet FUAT

Geçen hafta, «Gelecek yazımda, birkaç örnek vererek gazetecilerle sanatçılar konu- suna değineceğim.» derken, günlük olayla- rın, savunacağım düşünceye böylesine uygun düşeceği aklımın ucundan bile geçmemişti.

Önce «Cumhuriyet» gazetesinde Anka- ra'ya gelen ünlü Alman sanat eleştirmeni Dr. Haftmann'la yapılmış bir konuşma yayımlan- dı. Dr. Haftmann sanat eserinin sanat alıcısına ulaştırılması konusunda gazetelere düşen görevlerden söz ediyor. «Cumhuriyet» in koyduğu ikinci başlık ise şöyle: «Anka- ra'daki sanatçılarımızın eserlerini inceliyen Dr. Haftmann, sanatın gelişip halka imme- sine basına önemli görevler düştüğünü ilâ- ve etti.» Başlığı alan gazetecinin, işi nasıl yanlış anladığını görmek için şu söze dik- kat etmek yeter: «sanatın gelişip halka im- mesinde...» Gel de acıma sanatçılara! Poli- tikacılarla eleştirmenler yetmiyormuş gibi, bir de gazetecilerden öğrencekler sanatla- rını nasıl geliştireceklerini, nasıl halka in- ceklerini! İyi sanatın duyurulmasına, yayıl- masına yardım etmekle yetinilmiyor nede- se — ille yol gösterilecek!

Hafta ortasında duyduğum başka bir olay, o olayla ilgili bir konuşma da çok il- ginçti. Halit Refiğ «Şehirdeki Yabancı» ad- lı bir film çevirmiş. Konusu Zonguldak kö- mür ocaklarında geçen, özlü bir film. Ama oynatacak sinema bulamamışlar. En başta özlü, iyi bir film olması engel. Denenmemiş, yeni bir şey piyasaya için, iş yapar mı, yapmaz mı, belli değil. Ayrıca, sinemalar kimi sirket- lere sızması bağlı. Şu, bu... Ama bütün bun- ların üstesinden gelecek bir güç var: Basın. Gazeteciler isterse, ilgilenip filmi över, halka duyururlarsa, yani ticaret paranın kokusunu alırsa, şıp diye açılmış sinema kapıları. Bu düşünceyle «Şehirdeki Yabancı» özel o- larak basına gösteriliyor. Gösteriliyor ya, herkesin birbirine sorduğu soru: «Çetin'le İhan gelmişler mi? Kıssacası, Çetin Altan ile İhan Selçuk gelir, filmi beğenir, köşele- rinde yazarlarsa, iş yarı yarıya çözülecek! Ama, bakıyoruz. Halit Refiğ umutsuz, «Yaz- mazlar,» diyor. «Yazacak o kadar önemli şeyleri var ki...»

Basının bu gücü, bir yanda «o kadar ö- nemli şeyler», bir yanda «sanat... Sonrası, yazarlar mı yazmazlar mı? İyi bir film yapmak için onca didinmiş, çeşitli engelleri aşmış, akla karayı seçmiş bir sanatçı umut- suz. «Yazmazlar,» diyor... Ama belki de ya- zarlar, bu yazı dizilip basılana kadar, ba- karsınız, yazmışlar bile...

Neyse, biz, «Yazdıkları zaman nasıl ya- zıyorlar?» onun üzerinde duracaktık. Gazeteciler, deyince, radyolardan en ufak bir u- tanç duymaksızın, «Kuşak değil, uçkur bun- lar, uçkur!» diye bağırarak gelmesin aklı- nıza sakın! Saygıdeğer gazete yazarlarınd- an, Çetin Altan, İhan Selçuk, Cevat Feh- mi Başkut'dan örnekler alalım:

14 Şubat 1963 günlü «Milliyet» de Çe- tin Altan, «Lâtin Ozanlarından Çeviriler» adlı kitabı tanıtıyor. Dört ozandan şiir çevi- rileri. Ama başlık: «Martialis'in şiirleri...» Gi- riş şöyle: «Oktay Rifat'ın Lâtin Ozanlarınd- an Çeviriler diye topladığı demette Marti- alis diye bir şair var ki, argo tabiriyle tam bitirim adam...» Öbür ozanlar tek sözcükle anılmamış, çevirilerin başarısı üstüne de tek sözcük yok. Yalnızca Martialis'in yergi- leri, alayları bitirilmişti... Örnekler... Sonuç: «Anlaşıyor ki dünya, yahut insanlar aran- dan iki bin sene de geçse pek değişmiyor... Oysa kitaptaki ozanların sanat bakımından durumları şöyle (Oktay Rifat'ın deyişleriyle): «Kitabımızda dört ozan var. Bunlardan üçü,

Katullus, Vergilius, Horatius Lâtin şiirinin sultanlarıdır. Martialis de öyle. Ama yine de onlardan başka bir adam. Daha üstün değil. Belki onlardan aşağı. Ama daha tatlı, daha cana yakın.» Durum böyleyken neden Martialis'i öylesine ayırılmış Çetin Altan? Sa- nat önemli sayılmıyor da, bitirimsizlik mi ö- nemli sayılıyor! Ayrıca Oktay Rifat gibi bir şairin bunca emeğine, başarısına tek sözcük bile fazla görülmüş... Gene de herkes sovinç içinde, çünkü çok satılan bir gazete- nin çok okunan bir yazarı iyi bir sanat ese- rini andı!

3 Mart 1963 günlü «Cumhuriyet» de İhan Selçuk, «Türk Çocuk Tekerlemeleri» adlı kitabı tanıtıyor. Gerçekten çok ilginç bir kitap. Yazının başlığı: «Çocuktan al haberi...» Giriş şöyle: «Bugün Pazar. Kar ve ça- mur salatasından doğan pis bir isleklik so- kaklarda uzanıp giderken, evde, sıcak soba- nın başında keyif çalmak ne güzel şey... Tabii eğer eviniz varsa, sobanız varsa, kö- mürünüz odunuz varsa, ocakta tencereniz kaynıyorsa... Sanırım bunların hepsi sizde var. Bende de var. Gerçi çok kımsede yok- tur, ama ne yapalım. Bulunlar kerateleri! Şu halde oturup karşılıklı, rahat rahat keyif- li konuşabiliriz, biz bize. İşte bu Pazar günü sıcak odamda ayakta durmuş uzatmış oturuyo- rum. Elimde bir kitap... Görüyorsunuz ger- çekten temiz bir yürek konuşuyor hiçbir yerde yalnız kalamayan insanlara sınırlı bağı bir yürek. Ama «o kadar önemli şey- ler» i bırakıp bir kitaptan söz açacağı için özür dileyecek nerdeyse İhan Selçuk. Neyse ki bu kitabın ele alınışı da, «o kadar önemli şeyler» in büsbütün dışında değil... Çünkü bu dizileri koca bobeklerin okumasında büyük fayda var. Kitap baştan sona politika açısından taranıyor: «Şu tekerleme bizim politikacılar için biçilmiş kaftan» «ank» su- diziler bizim Kayseri Partisinin irkçuları için yazılmış», «bir tane de yobaslara tekdüm» delim». Böylece örnekler veriliyor. Politika ışıl ışıl ta tepede. Oysa bu çocuk tekerleme- lerinin «içlerinde her yönden dikkati çekiçi olanlara raslamak mümkün. Sanat bunun- den de...

4 Nisan 1963 günlü «Cumhuriyet» de Cevat Fehmi Başkut, «Bombok» adlı kitabı tanıtıyor. Yazının başlığı: «Şüri'nin Meğin ce- ketilleri...» Bursa'da yayımlanmış bu kitap Cevat Fehmi Başkut'a konu olması gazete- cilerin püf noktasına üflemesinden, Adam köpeği ısırır... Kitabın adı «Bombok» olur- sa... «Marika'nın Donu» da az mı yazıldı? Cevat Fehmi Başkut gerçi beğenmiyor ki- ta- bı, ama beğenmemesinin nedeni salt konu- dan geliyor. Sanat bakımından başarılı mı değil mi, onu kestirememiş! Oysa sanattan başka bir ölçüsü yok bu işin! Kestirememiş- se, o şiirlerde bir sanat kokusu almış değilse kırk yıllık gazeteci neden düşünüyor bu oyu- na! Tek nedeni: Adam köpeği ısırır...

1963 yılındayız... Anadolu kitapçısı, «Ya- yınlarımız arasında Sartre varsa gönderin,» diye yazıyor. Camus'nün «Denemeler» i Kaf- ka'nın «Milena'ya Mektuplar» i ikinci barkı yapıyor, değişen bir şeyler var, var, var. Ama ben bir türlü anlıyamıyorum: Şu sanat denen- şey — salt sanat oluşuyla — gerçekten ö- nemli mi, değil mi? Yoksa politikanın kuv- ruğuna takıldığı kadar mı önem kazanıyor? Yoksa köpeği ısırıyor kadar mı? Ben bir tür- lü anlıyamıyorum: Çünkü bir Melih Cevdet Anday yıllarca sustuktan sonra «Kollar Bağı- lı Odyseus» gibi bir kitap çıkarıyor da, Martialis'in bitirimsizlik, çocuk tekerlemeleri- nin politikaya uvarlığı, ya da «Bombok» sal- rı kadar ilginç görülmüyor — başta gelen ga- zete yazarlarımızla... Ben bir türlü anlıya- mıyorum: Yüzyıllar boyunca sanatı en yük- sek yerlere koyan, en seçkin kişilerin yüzü- ne, «ama sanatçı olamazsınız!» diye hakırın- onca büyük adam hep palavra mı çekmiş- leri...

Şu konuyu apaçık bir konuşsak: Sana- tın önemi var mı, yok mu?

linen imkânları iyi kullandığı, geçmişten gelen veriler üstün- de kişiliğine uygun güzel bir «anlatım» kurduğu da söz gö- türmez. Zaten, denemecilere vergi bu sanatsal anlatım olma- saydı, onu bir fıkra yazarından ayırmak da kolay olmazdı. Hat- ta, yukarıda açıkladığım özellik- lerinden ötürü, epey güç olur- du.

Öyle olmadığı içindir ki E- yuboğlu'nu seviyorum. Öbür- erdemlerini de düşünerek, onu,

bize göre iyi bir denemeci sayı- yorum.

Yaşayan denemecilerimizin en iyisi...

(1) Sabahattin Eyuboğlu, — «Mavi ve Kara», Ataç Kitabevi, İstanbul, 1961.

(2) Alain — «Söyleşiler», Çev. Fehmi Baldaş, Ankara, 1961, s. 51.

(3) S. Eyuboğlu — «Demok- rasiye Güven», Vatan gazetesi, 27.8.1962.

(4) S. Eyuboğlu — «Oyunun Dışındakiler», Yeni Ufuklar der- gisi, 1.1.1963.

(5) Sezer Tansuğ — «Anado- lu Kültürü», Yeni Ufuklar. Şu- bat 1961.

(6) Albert Camus — «Dene- meler», Çev. S. Eyuboğlu — V. Günöl, 1960 s. 21.

(7) Montaigne — «Deneme- ler», Çev. S. Eyuboğlu, 1960, s. 146.

(8) Alain — «Söyleşiler», s. 42.

Köy Enstitülerine dair ilgi çekici doktora teziyle tanıdığımız Amerikalı Dr. Fay Kirby, bu yazıda Türkiye'ye gönderilen Amerikalı uzmanlar rezalesini ele alıyor. Dr. Kirby, Niyazi Berkesin karısıdır.

EĞİTİMDE KAPİTÜLASYON

Türkiye'nin Amerikadan teknik yardım, uzman, ve eğitimci sağlamanın tarihi oldukça eskidir. Bu, 130 yıldan fazlasına kadar gider. Türkiye için 130 yıl öncesi başlayan Amerikadan teknik yardım ve uzman sağlama tarihinin ayrıntılarının ilgi çekecek çok yanları vardır. Fakat bunun bir yanı vardır ki eğitimcileri özellikle ilgilendirir. Türkiye'ye 130 yıl önce ilk gelen Amerikalı uzmanlarla bugün gelenlerin seviyesini kıyaslamak bize, Türkiye'nin dış dünyadaki durumunda meydana gelen değişiklikler hakkında bir fikir verebilir.

Istanbul NewYorka örnekti..

Türkiye'ye ilk Amerikalı uzmanın gelmesi İkinci Mahmut zamanına rastlar. Her tarih okumuş Türkün bildiği gibi, Navarin körfezinde bulunan Türk donanması, İngiliz ve Fransız donanmaları tarafından yakılmıştı. Türkiye ile bu devletler arasında harp yoktu. Yalnız Yunanistan da isyan vardı. Bu donanmalar oraya dost sifidiyle gelmişlerdi. Fakat sözde bir yanlışlık eseri olarak, orada Türk donanması ile savaşa tutuşmuşlar bu Türk donanmasını imha etmişlerdi.

Bu meşhur ihanetten sonra Mahmut, donanmasını yeniden kurmayı azmetti. Bunun için gözlerini Amerikaya çevirdi. Yapılan temaslardan sonra İstanbul'a, o zaman Amerikanın en teknik damarlarından biri geldi. Bu adam tarihte bir dönüm noktası olan bir işi yapmış bir kimsedir: Atılabildiği ilk defa geçen meşhur buharlı gemi olan «Robert Fulton» gemisinin planını çizen ve yapan Henry Eckford'dur bu adam.

Henry Eckford'un yanında Türkiye'yi tanımak ve gördüklerini yazmak üzere gelen James E. De Kay adında genç bir doktor vardı. Bu zat o zamanki Amerikan bilim, kültür, endüstri ve fikir hayatının seçkin kimselerinin bulunduğu bir çevreye mensuptu. Bunlar, daha sonraki kudretli Amerikan öncülerini olan aydın, ileri kafalı kişilerdi.

Bu seçkin, ileri düşünlü Amerikalılar çevresinin üyesi olan Dr. De Kay'ın Türkiye'de ne gördüğü, Türkler hakkında ne gibi hükümler ve değerlendirmeleri vardı. Bunları, onun kocaman bir cilt tutan Türkiye hakkındaki kitabında buluruz.

İkinci Mahmut teknik yardım için gözlerini yeni dünyaya çevirdiği zaman önemli reformlara girişmiş bulunuyordu. O zaman Avrupanın en kudretli iki devleti olan İngiltere ve Fransa'nın Türkiye'deki temsilcileri bu reformlara iyi gözle bakmazlar; küçümserler, hattâ alay ederlerdi. Hattâ bunlardan bir olan bir İngiliz, yazdığı eserde Mahmud'u derebeyleri yıkmakla suçlar; çünkü onun nazarıyla bu derebeyler İngiltere'deki gibi aristokrasi sınıfı teşkil ediyordu.

Mahmutun reformları hakkında o devirde lehte yazan, bunları takdirle anlatan tek kişi işte bu yeni kaptan gelmiş olan Amerikalı Dr. De Kay olmuştur. Yazdığı şeyler arasında özellikle iki gözlem çok ilgi çekicidir. O zaman Amerika, ekonomik bağımsızlığını yabancıların eline kaptırmamak mücadelesi içindeydi. De Kay kendi vatandaşlarına İkinci Mahmutun, yabancı sermayeye karşı Türk kaynaklarını kaptırmamak için gösterdiği direnmeyi, Avrupanın büyük banker firmalarının borç verme tekliflerini reddedişini anlatır ve genç Amerikan Cumhuriyeti'nin bundan ders almasını hatırlatır. İkinci gözlemi, Mahmutun Türkiye'de devletin güdümünü ile sanayi kalkınması siyaseti hakkındadır. O zaman henüz daha bir «gelişmemiş memleket» olan Amerikadaki vatandaşlarına De Kay, İngiliz liberal ekonomistlerinin yazılarına kapılarak açık kapı siyaseti tuzağına düşmemelerini Türkiye'yi misal göstererek hatırlatır.

De Kay'ın kitabında Türkiye hakkında ilgi ile okunacak daha bir çok gözlemleri vardır. Fakat hepsini burada anlatmağa imkân yok. Yalnız bir kaçına dokunmak isterim. O zaman veba hastalığının niteliği henüz daha doktorlarca bilinmiyordu. De Kay, bir doktor sıfatıyla, o zaman İstanbul'da çıkan veba salgını ile ilgilendi. O zaman Avrupada bu hastalıktan çok korkulduğu için oca-

Dr. Fay KIRBY

yakalanan insanlardan herkes kaçır, hastayı merhametsizce ölüme terk ederlerdi. De Kay, Türklerin böyle hareket etmediklerini hayretle gördü. Hastalara yapılacak yardım ile bunların hiç değilse ıstıraplarının dindirilebileceği sonucuna vardı. Amerikaya dönüşünde vebalara karşı uygulanacak muamele ve tedavi hakkında yeni görüşler getirdi ve yaydı. De Kay, Türkiye'de kadınların Avrupalıların sandığı gibi mahpes hayatı geçirmediklerini de gördü. Hattâ onları çarşıda, pazarda serbestçe dolaştıklarını gördü. Hattâ bazıları ile görüştü. Onun, Türkiye'de kadınların emniyet içinde oluşları ve halk içine karıştıkları noktaları üzerinde fazla durmasından, takdirle bahsetmesinden, onun zamanındaki Amerikada kadınların henüz daha bu özelliklere sahip olmadıklarına hükmetmek gerekiyor. De Kay'ın hayranlıkla bahsettiği şeylerden biri de İstanbul'da gördüğü şehir suyu sistemidir. O zaman Avrupada, İstanbul ve Kahire'den büyük ancak Londra ve Paris gibi bir iki şehir vardı. New York o zaman İstanbul'un yanında kasaba gibi bir yerdi. De Kay, İstanbul'dan bahsederken New York şehrine hâlâ doğru dürüst içme suyu getirilemediğinden bahseder ve örnek olarak İstanbul'u gösterir.

Köy Enstitüleri Amerikada kurulmalı..

Aradan çok yıllar geçti. Genç Amerikanın genç aydın ve bilgini (De Kay tanınmış bir tabiiat bilimci idi) övdüğü Türkiye gerilemiş Amerika dünyasının en zengin, en ileri memleketi haline geldi. Fakat Türkiye, Amerikadan uzman yardım sağlamak fikrini unutmuş değildir. Zamanımızdan kırk yıl önce, Türkiye'de yeni kurulmuş bir cumhuriyet olunca ilk yaptığı şeylerden biri yeni dünyanın en ünlü düşünürünü ve eğitimcisini davet etmek oldu. Bu zat yani John Dewey de Türkiye'de gördüğü şeyler hakkında yazılar yazdı. Pragmatizmin bu ünlü simasının, genç Türkiye Cumhuriyetinden kendi alanı ile ilgili önemli şeyler öğrenmesi imkânı varken De Kay'ın gösterdiği anlayış derinliğini gösterememiş olmakla beraber, o da yazılarında Türklerin kalkınma ve ilerleme kabiliyetlerini gözmezlikten gelmemiştir. Hattâ «Türkiye'de Köy Enstitüleri» adlı eserimizde anlatığımız gibi, Dewey kendi memleketinde bile henüz gerçekleştirilmemiş bir eğitim reformu ve demokrasi gelişimi davasını Türk Cumhuriyeti'ne gerçekleştirmesine umut bağlamıştı.

Suyunun suyunun suyu..

Biraz daha sonralara gelelim. On iki yıl önce Türkiye'ye genç Amerikalı uzmanlar geldi. Bunlar artık ne De Kay gibi Amerikanın en aydın kafaları, ne Dewey gibi dünyaca ünlü eğitimcilerdir. İskala hayli düşmüştür. Gelenlerin seviyesi, Türkiye'nin dış dünya gözündeki seviyesine iyi bir ölçüdür. Bunların kimisi tekaide çökülmekten kaçınmak için, kimisi hayatlarında bir kaç yabancı memleketlerde veya «şark ülkelerinde» bulunmuş olmanın enteresanlığını katmak için çoğu da sadece memur oldukları için gelmiş kimselerdir. Adları, unvanları, bilgileri Amerikada toplumunda ne önemli, ne ünlü kişiler olduğunu göstermeyen kimselerdir. Ne bir gözlem ilgisiz, ne de bir takım ideallerin gerçekleştirilme yollarını arama ile ilgili kimselerdir. 1954 te gerek Eğitim Bakanlığının, gerek Amerika yardım makamlarının «son derecede titizlikle seçilmiş Türkiye'ye en mü nasip uzman» diye getirildiğini iddia ettikleri eğitimci, artık, De Kay'ların, Dewey'lerin «suyunun suyunun suyunun suyu» diyebileceğimiz bir uzmandır. Dewey'in mensup olduğu Columbia üniversitesi tesinde, bu uzmanın adı duyulduğu zaman çehreler de sadece bir tebessüm belirliyordu, o kadar. Ama Türkiye gibi «gelişmemiş bir şark memleketine», bu suyunun suyunun suyu yeter de artar bile.

Judo'cu NewYorklu kızlar

Ama kim bilebilirdi ki 1963 yılına geldiğimiz zaman on iki yıl öncesinin bu simaları bile ahım şahım sayılacak derecede iskala düşeceklerdi? Bunlar, hiç değilse kendi vilayetlerinde kendi okullarında, kendi mesleklerinde az buçuk tanınmış kimselerdi. Hattâ içlerinde, Miami üniversitesine «görgü edinmek» üzere gönderilen Türk öğretmenlerinin fikirlerine ve çalışmalarına orada hazırlanan bir kitapta yer verecek kadar Türkiye'ye değer veren biri bulunuyordu.

Ya bugün? Bugünkü Türkiye 130 yıl öncesinin De Kay'larının, kırk yıl öncesinin Dewey'lerinin, so-kiz yıl öncesinin Wofford'larının seviyesinden önce Sulh Kolordusunun 38 adet toy delikanlı ve kızının seviyesine indi. 130 yıl içinde, Türkiye'nin Amerika nazarındaki seviyesinin, Türkiye'nin Amerika yardım sağlama isteğinin seviyesinin geçirdiği istihaleyi bundan iyi gösterecek ölçü olamaz.

Türkiye'nin eğitimsel kalkınması artık bu delikanlılarla kızlara kalmıştır, ey Türk öğretmenleri, haberiniz olsun! Bu yeni uzmanlarımızı tanımalısınız. Sulh Kolordusu, okuldan yeni çıkmış delikanlılarla kızlardan mürekkep. Üyeleri, dünyanın bütün geri kalmış, iptidal memleketlerine gönderiliyor. Amaçları bu memleketlerin kalkındırılmasına yardım etmek. Bu memleketlerde henüz daha millî eğitim teşkilatı yoktur. Okulları, öğretmenleri yoktur. Şimdiye kadar öğretim diye neleri varsa misyonerlerden, müstemleke idarelerinden gelmiştir. Şimdi bu kolordunun gönüllüleri her tarafa yayılıp dünyaya medeniyet ve iyi niyet yayacaklar.

Fikrin ideolojisi, Türkiye'de yıllarca önce bilinen uygulanan köycülük fikrinin iptidal bir şeklidir. (Yukarıda adı geçen eserimizde bu köycülük cereyanının Türkiye'nin eğitim davasının çözümünde hiç bir işe yaramadığı hakkındaki tartışmamıza bakınız). Bu yeni tip köycüler diğer memleketler gibi, Türkiye'nin de üca yerlerine yerlecek. Bu üca yerler de Kayseri gibi Türk şehirleridir. Belki ileride köylere de gidecekler. Yalnız kendilerini emniyete hissetmedikleri için Japon usulü Judo talimleri ile mücehhez olmaları lazım. Savaş iki ay kadar da «Türkoloji» okuyacaklar. Gelecek yıl sayıları 300'e çıkacak.

Her deneyde Türk makamları da çok şeyler öğrenmiş. Bir Türk politika adamı: «New York'ta kızlar bile Kayseri gibi şehirlere gidebildiklerine göre, biz Türkler de bunu yapabiliriz bizim de bir Sulh Kolordusuna ihtiyacımız var» demiş. Bu politika adamı Türkiye'de on binlerce köy öğretmeninin bulunduğu bilmiyor zahir. Hele onları nasıl düğülüp söğüldüğünü duymamış olsa gerek.

Kabare artisti bile...

Türk eğitimine, Türk öğretmenine karşı istenen haksızlığın, yapılan hareketin bu, artık son perdesine ulaşmıştır. Bu, Siter'in ihanetinin, İleri'nin yıkıcılığının, Hatiboğlu'nun ilgisizliğinin üstüne tüy dikmiştir. Türk öğretmen hukukuna ve haysiyetine indirilen darbelerin bu, artık son perdesidir. Her memleket kendi vatandaşlarına üstün haklar tanıtır. Yabancı bir kabare artisti bile bir barda sele serpe çalışamaz; yerli sanatçıların yerini kayıtsız şartsız alamaz. Yabancı bir memlekette gelen doktorlar, avukatlar ne kadar tecrübeli veya ünlü olurlarsa olsunlar, bir memleketin doktorlarının, avukatlarının yerini alamazlar; bir takım kayıtlara, imtihana tabi dirlir. Her meslek alanının üyelerinin ulusal bağımsızlık haklarını korumak için odaları, cemiyetleri, sendikaları var; bu alanlara yabancıların sızmasına karşı kendi üyelerinin haklarına beşşililer ederler. Türkiye'de on binlerce öğretmen varken; onların geçim, sağlığı, şahsi emniyeti ve şerefi için yapılacak bu kadar işler varken yabancı bir memlekette hiç bir meslek tahsil, hiç bir ihtisas bilgisi olmayan toy gençler gelir de nasıl öğretmenlik yapmağa kalkar? Bunların Türk öğretmenlerinin bildiği bir ihtisasları ve tecrübeleri var mı? Hattâ İngilizce öğretme ihtisası ve salâhiyetleri var mıdır?

Türkiye ileri memleketlerden bilim ve teknik adamı, profesör, uzman pedagoğ ihtiyacını daima hissetmiş, onlara kapılarını daima açmış; çok kere dünya çapındaki adamları kendisi çağırmıştır. Türkiye, tek başına ve kendine yeter olmak iddiasında değildir. Ama, eğitim alanında dünyaya Köy Enstitüleri gibi bir deney hediye eden bu memleket, bir iki düzine acemi ve uydurma öğretmene muhtaç olacak kadar iptidal, görgüsüz ve tecrübesiz bir memleket de değildir. Yazık ki bu zamanda olan Türk siyaset adamları da var. Öyle gözüküyor ki eski eğitim kapitülasyonları devrine doğru yeniden bir yönelme var.